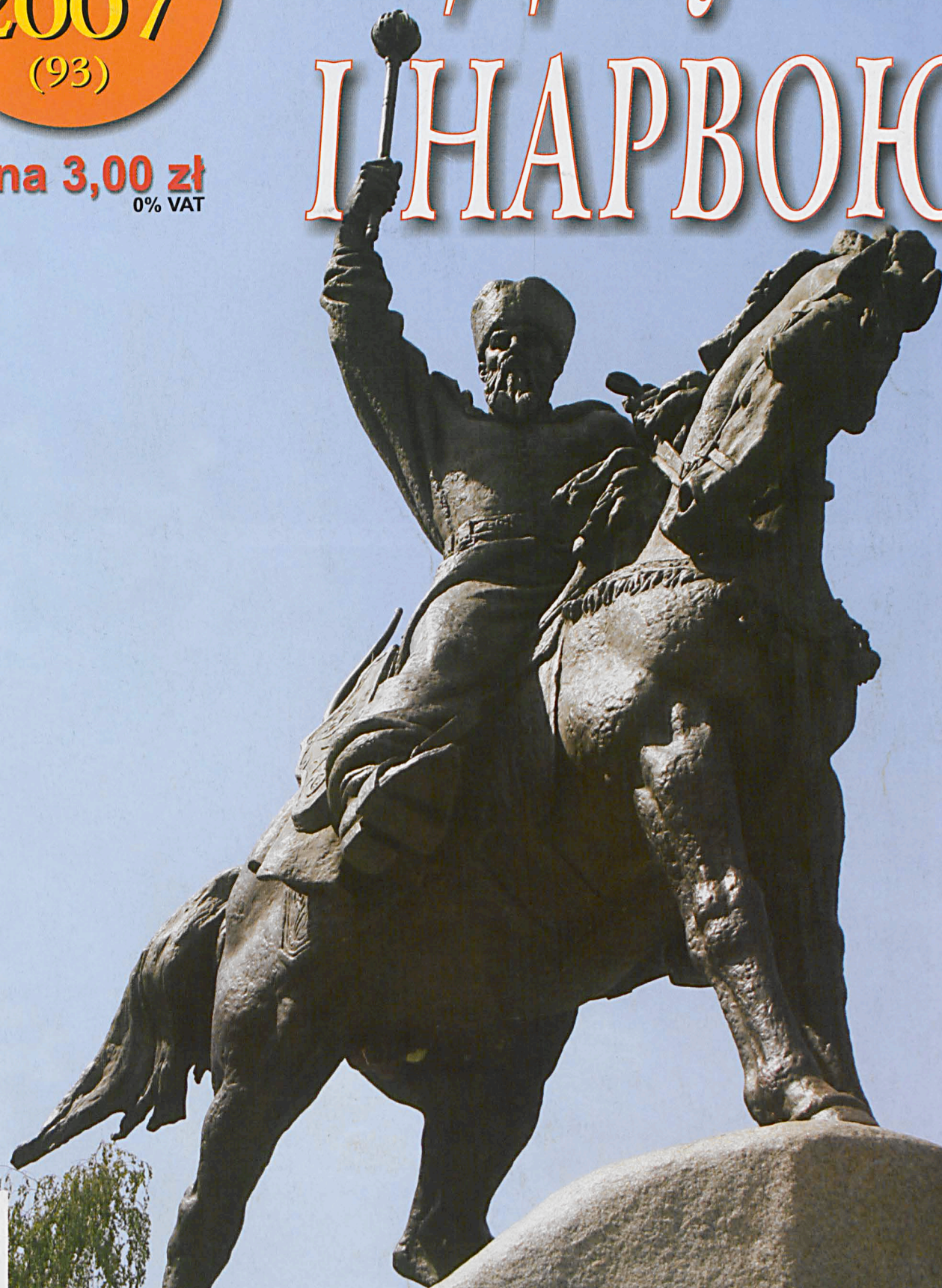

5
2007
(93)

Cena 3,00 zł
0% VAT

Miejska Biblioteka P...
DZIAŁ...
ul. ... 102a...
... 50-100 Białystok
tel. 83 341 64 32
regionalna@mbp.org.pl

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

МИРОСЛАВ ТРОХАНІВСЬКИЙ

Буря
на морі

Заграва

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 5 (93) – Вересень – Жовтень 2007
Numer 5 (93) – Wrzesień – Październik 2007

www.nadbuhom.free.ngo.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski
Тел.-факс/Tel.-fax (085) 730-89-29
E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидюк, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Людмила Лабович, Кароліна Матейчук. **Співпрацівники редакції:** Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Іван Оверчук, Микола Рощенко, Славомир Савчук, Леокадія Сасвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościewicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. **Współpracownicy redakcji:** Helena Czaban, Agnieszka Firsowicz, Jan Ignaciuk, Jan Owerczuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomeczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Передплату „Над Бугом і Нарвою” замовляйте перераховуючи гроші на банк, рахунок видавця: Зwiązek Ukraińców Podlasia, Bank BPH O/Bielsk Podlaski, nr 97 1060 0076 0000 4011 6000 1197. Річна передплата за 2007 рік на території Польщі коштує 25,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 45 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: Związek Ukraińców Podlasia

Roczna prenumerata na cały rok 2007 kosztuje: prenumerata krajowa – 25.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 5.00 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok 2007 – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 45 USD (poczta lotnicza).

Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66, tel (085) 868-44-40, 741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Зміст * Spis treści

Тадей Карабович, <i>Во ім'я Кобзарове!</i>	2
Ł. Łabowicz, <i>Dożynkowy chleb</i> w Moszczonie Królewskiej	3
I. Weremijuk, <i>Podlaskimi drogami</i> i bezdrożami	5
S. Sawczuk, <i>Walczyć po ukraińsku</i>	7
K. Kościewicz, <i>Święto naszej historii</i>	9
A. Roszkowski, <i>«Pielgrzymowali nasi</i> dziadowie, pielgrzymujemy i my...»	11
K. Kościewicz, <i>Podlasianie</i> na karpackich szlakach	13
Ю. Гаврилюк, <i>Михайло Бобровський –</i> підляський піонер славістики	15
J. Hawryluk, <i>«Pobożnej Matce –</i> smutni synowie»	18
A. Korzeniowska-Bihun, <i>Bazyli Albiczuk</i> i inni	20
М. Рудська, <i>Альтернативний погляд</i> на стіни міста	21
«Доносити музику основу на менталітеті українських традицій...». Розмова з Ю. Поліщуком	23
О. Колянчук, <i>Холмицаки і підляшуки</i> на Вармії і Мазурах	24
Г. Древко, <i>Моє рідне село</i>	28
J. Hawryluk, <i>Książęta Sanguszkowie</i> na wołyńskich i podlaskich włościach	29
О. Коломієць, <i>Степові дива, або</i> Літературні читання із «тачанки»	31
М. Trochanowski, <i>Słów kilka o waleczności</i> Zaporożców, a zwłaszcza o pewnym epizodzie bitwy chocimskiej	32
Т. В'єнц, <i>Запах волі</i>	38
<i>Pracownia Ikonograficzna p.w.</i> św. Maksyma Gorlickiego w Bielance	39
М. Postił-Jaruha, <i>Czytanie ikon.</i> Podstawy ikonowego pisma (14)	40
Ю. Гаврилюк, <i>Хронологіон – 2005</i>	42
Л. Лабович, <i>З хроніки подій на Підляшші</i> ...	47

НАША ОБКЛАДИНКА

Пам'ятник козацькому гетьманові Петрові
Конашевичеві Сагайдачному на київському
Подолі. Фото Ю. Гаврилюка

Коли на початку 2007 р. комітет Національної премії імені Тараса Шевченка оголосив рішення про надання премії в ділянці літератури Остапу Лапському, у наших середовищах пролунала велика радість. На адресу лауреата надійшло багато привітань, адже найвищу мистецьку нагороду України присуджено яскравій літературній індивідуальності, багатосторонньому педагогу та мовнику, авторитетові та багаторому духом поетові. Остап Лапський народився 7 липня 1926 року в селі Гуцьки біля Кобриня на Поліссі, живе від 1945 р. на території Польщі, отже феноменом може здатися його прив'язаність до України, української мови та всестороння відданість українському Слову, яке народжується всупереч дійсності; в центрі Варшави, де поет живе та творчо працює.

Але Національна премія України, якби початок цієї гори, яку вершить значуща за розміром творчість Остапа Васильовича Лапського. Від неї – Національної премії імені Тараса Шевченка, повинні піти життєдайні імпульси в сторону перцепції творчості поета в Україні. Читач над Дніпром зовсім не ознайомлений з його поезією, і йому належить право відкрити творчий доробок поета – для себе.

Комітет премії оголосив Остапа Лапського лауреатом 5 березня 2007 року, проте із-за об'єктивних причин поету не довелося поїхати до Києва, на офіційне вручення найвищої державної нагороди України.

17 вересня 2007 року, у Посольстві України у Варшаві, голова Комітету Національної премії імені Тараса Шевченка Роман Лубківський, у присутності посла України в РП Олександра Моцика, вручив Остапові Лапському Національну премію імені Тараса Шевченка.

Варшавське вручення премії мало дуже святковий характер. Медаль із зображенням портрета Тараса Шевченка піднесла до Остапа Лапського його колишня студентка Марія Мандрик-Філь, зараз відомий педагог, вчитель української мови у Комплексі шкіл імені Тараса Шевченка у Білому Борі. Грамоту вручив поету Роман Лубківський, спільно з послом України у РП Олександром Моциком.

Премію присуджено Остапові Лапському за його поетичні збірки „Себе: розшукують!” та „Обабіч: істини?!” видані 2003 року у Варшаві, але нагорода підкреслює також два ювілеї поета –

Во ім'я Кобзарове!

Вручення поету Остапові Лапському Національної премії імені Тараса Шевченка

80-річчя та 50-ліття творчої діяльності Остапа Лапського як літератора та людини, що творила літературне життя у Польщі, була співорганізатором газети „Наше слово”, педагогічних структур українистики у Варшаві та мовних передач у Польському радіо.

Нагорода увінчує літературний шлях Остапа Лапського, вселяє переконання про доцільність його труду для рідного українського слова. Присутність поета в українському поетичному дискурсі плодоносить найвищим подвигом та визнанням. Остап Лапський став лауреатом найвищої творчої відзнаки України – Національної премії імені Тараса Шевченка.

Серед запрошених гостей не забракло друзів та знайомих поета, зокрема, прибув голова Спілки польських письменників Марек Вавжкевич, проф. Флоріан Неуважний, проф. Степан Козак, перекладачі української поезії, в тому числі віршів Остапа Лапського, Єжи Литвинюк, Чеслав Сенюх, поет Тадей Карабович – голова редакційної ради „Українського літературного провулка”, головний редактор „Нашого слова” Ярослав Присташ та весь колектив газети, з колишніми головними редакторами Романом Галаном та Ігорем Щербою. Прибув відомий дизайнер збірок поета Володимир Паньків та редактор видань Остапа Лапського Анатолій Кобеляк.

До поета звернувся д-р Василь Назарук, колишній студент Остапа Лапського, який підкреслив роль „старійшини нашої літератури у формуванні творчого альтер еґо” на прикладі публікацій творів у „Нашому слову”, „Українських календарях”, „Українських альманахах”, „Над Бугом і Нарвою” та щорічнику „Український літературний провулок”. Він назвав епохальними поетичні здобутки Остапа Лапського, наголошуючи на оригінальності бачення поетом дійсності, так літературної, як і тої, яка нас оточує.

Слід додати, що у київській газеті „День” від 15 березня 2007 року привітання Остапові Лапському пролунали з Підляшшя. Їх автор, поет Юрій Гаврилюк, писав: „Вчитуючись у всю творчість Остапа Лапського, бачимо, що джерелом творчого натхнення, як і предметом ліричного опису, є передусім країна його дитинства і ранньої молодості – Полісся 1920-1940 років”. Цей вагомий вислів був присутній як лейтмотив варшавської зустрічі друзів та знайомих, офіційних осіб і найближчої рідні Остапа Васильовича. Премія імені Шевченка підсумовує багаторічний творчий шлях поета та відкриває нові можливості перед Остапом Лапським – популяризацію його вагомим творчим доробку в Україні.

Тадей КАРАБОВИЧ
Фото Віка Грондзька

Dożynkowy chleb w Moszczonie Królewskiej

9 września w Moszczonie Królewskiej po raz piąty odbyły się ukraińskie dożynki. To ostatnia impreza plenarowa ukraińskiego środowiska, zamykająca cykl letnich wydarzeń kulturalnych. Zorganizowali ją Związek Ukraińców Podlasia, Gminny Ośrodek Kultury, Sportu i Rekreacji w Mielniku oraz zespół folklorystyczny „Nowina” z Moszczony Królewskiej.

Dożynki, oprócz „Dnia Mielnika” oraz „Muzycznych Dialogów nad Bugiem”, to jedna z większych imprez w gminie Mielnik, a jednocześnie jedyna o ukraińskim charakterze. Pojawiła się ona jako rezultat współpracy środowiska ukraińskiego z miejscowymi aktywistami, a przede wszystkim z pa-

nią Heleną Datzuk, gminną radną, która pełniła też funkcję sołtysa Moszczony Królewskiej. Po pięciu latach dożynki wrosły w miejscowy klimat, a najbardziej widocznym rezultatem organizowania ich w tej miejscowości jest powstanie dwa lata temu zespołu ludowego „Nowina”. Grupa składa się z młodych

gospodyń wiejskich, które wykonują popularne na tych terenach piosenki, głównie ukraińskie. W tym roku zespół „Nowina” był jednym z głównych organizatorów imprezy.

Moszczona Królewska to wieś rolnicza, w której jest dużo młodych gospodarzy. Jak podkreśla wójt gminy Mielnik, Eugeniusz Wichowski, zarówno tu, jak i w sąsiednich miejscowościach są rolnicy mający po 40-100 hektarów ziemi. Dlatego też jest to dobre miejsce do organizowania święta urodzaju.

Tradycyjnie uczestników imprezy przywitali sołtys Zbigniew Parafiniuk, niosąc chleb dożynkowy – korowaj, radna Helena Datzuk oraz wiceprzewodnicząca Związku Ukraińców Podlasia Maria Ryżyk. W trakcie dożynkowego koncertu chlebem z tegorocznych plonów wszystkich uczestników imprezy częstowała Barbara Łubko, członkini miejscowego zespołu „Nowina”.

Tradycyjnie już dożynek w Moszczonie Królewskiej sprzyjała ładna pogoda, która przyciągnęła na koncerty mieszkańców wsi i okolicy. Wszyscy zebrani mogli wysłuchać koncertu w wykonaniu zespołów z Podlasia i Ukrainy. Z polskim folklorem wystąpiła na imprezie grupa „Klekociaki” z Bociek, natomiast różnorodny – ukraiński, białoruski, polski oraz rosyjski repertuar wykonały zespoły folklorystyczne gminy Mielnik – „Nowina” oraz „Mielniczanki”.

Z Ukrainy Związek Ukraińców Podlasia zaprosił zespoły z Równego i okolicy: „Barwy”, „Polisiankę” oraz „Krajanów”. Były pieśni ludowe i estradowe oraz tańce ukraińskie.

Ludowy amatorski chór „Barwy” ze wsi Czudnycia zaprezentował rekonstrukcję obrzędu żniwnego swojej miejscowości

„Krajany” już po raz szósty tego lata porywali podlaską publiczność wesołymi piosenkami ukraińskimi. Jak zauważył Jurij Kowalczuk, ludzie podśpiewywali razem z nimi. Widać było, że również w Moszczonie Królewskiej ludzie dobrze znają popularny repertuar ukraiński.

Ludowy amatorski chór „Barwy” ze wsi Czudnycia zaprezentował rekonstrukcję obrzędu żniwnego swojej miejscowości. Były pieśni, przyspiewki, życzenia skierowane do gospodarza oraz tańce, będące wyrazem radości z pomyślnie zakończonych żniw. Gospodarza gminy, wójta Eugeniusza Wichowskiego, członkowie zespołu obdarowali pięknie przystrojonym obrzędowym snopem oraz wieńcem dożynkowym.

Jak podkreśliła Helena Datzuk, takie występy przybliżają mieszkańcom wsi barwne obrzędy żniwne, które na tych terenach już dawno zanikły. Jednocześnie jest to okazja, aby porozmawiać między sobą *po-swojemu*, gdyż na co dzień w Moszczonie Królewskiej i okolicy ludzie posługują się już językiem polskim.

Dożynki w Moszczonie Królewskiej są z rezultatem wyjścia środowiska ukraińskiego z koncertami poza ośrodki zorganizowanego życia ukraińskiego, takie jak Bielsk Podlaski, Białystok czy Czeremcha, w teren. Dzięki temu udało się zaktywizować mieszkańców jednej z dość szybko polonizujących się podlaskich wsi. Dziś Moszczona Królewska może się pochwalić jedną z większych imprez środowiska ukraińskiego na Podlasiu oraz zespołem folklorystycznym, będącym bezpośrednim następstwem ożywienia kulturalnego wsi.

Ludmila LABOWICZ
Zdjęcia autorki artykułu

Podlaskimi drogami i bezdrożami

Właśnie tak najkrócej można scharakteryzować odbywający się w dniach 16-19 lipca 2007 roku Rajd „Podlasze”, którego uczestnicy – siedmioro młodych mieszkańców Bielska Podlaskiego oraz jego bliższych i dalszych okolic, pod hasłem „Pidlasze ne pid Lachamy, a popid nebesamy” (B. Huk), przeszli podlaskimi ścieżkami szlakiem, którego ramy zamykały dwie wsie: Pasynki i Kaniuki.

Trasa rajdu została zaplanowana w taki sposób, aby zapoznać uczestników z ukraińskim osadnictwem w dolinach dwóch rzek: Łoknicy i Narwi, a w nieco szerszym kontekście – z charakterem i specyfiką terenu, w którym przebiegała. O ile drugiej z wymienionych tu rzek nie trzeba chyba nikomu przedstawiać, to pierwsza z nich, mało znana i stosunkowo niewielka, zasłużyła się okolicy jako główna siła napędowa miejscowych młynów – po których niestety nie pozostał już żaden materialny ślad. Trwają jednak one, już raczej jako niecodzienna egzotyka dla współczesnego człowieka, w pamięci mieszkańców.

I tak, wieś Pasynki ze swoją XIX-wieczną cerkwią pod wezwaniem Narodzenia św. Jana Chrzciciela wyróż-

nającą się wspaniałą drewnianą architekturą, była miejscem rozpoczęcia wędrówki, która pierwszego dnia wiodła przez łoknickie wsie: Miększe, Treszczotki, Pilipki, aby zakończyć się w skansenie w Koźlikach wspólnym, rozśpiewanym do rana ogniskiem i noclegiem.

Następnego dnia królowała już Narew, szlak wzdłuż której prowadził przez wsie: Koźliki ze swoimi prastarymi kurhanami i cerkwią św. Mikołaja, przy której znajduje się materialny świadek odrodzenia ukraińskiej świadomości narodowej wśród podlaskiej młodzieży lat osiemdziesiątych – drewniany krzyż upamiętniający tysiąclecie chrztu Rusi, Gorodczyno i Janowo. Wieńczył go nocleg w namiotach nad rzeką nieopodal wsi Kaczały. Wsie te, podobnie jak większość podlaskich miejscowości, powoli pustoszeją, a znaczną część ich mieszkańców tworzy ludność napływowa, stanowiąca obcy pierwiastek na niegdyś ruskiej ziemi. Wieczorem pod letnim niebem również rozbłysło ognisko i doliną Narwi popłynęły ukraińskie pieśni. Nocleg urozmaicały stada łosi, co chwilę przeprawiające się przez rzekę.

Trzeciego dnia marsz rozpoczął się bardzo wczesnym rankiem. Powodem była zarówno długa trasa do przejścia, jak i plaga komarów uniemożliwiających spokojny sen. Przed uczestnikami była droga wiodąca przez Skaryszewo, Narew, Ancuty, Trześciankę i Puchły. Kolacja z noclegiem w tej ostatniej wsi u pana Mirka Stepaniuka okazała się doskonałym rozwiązaniem po pełnym wrażeń dniu dość długiego marszu.

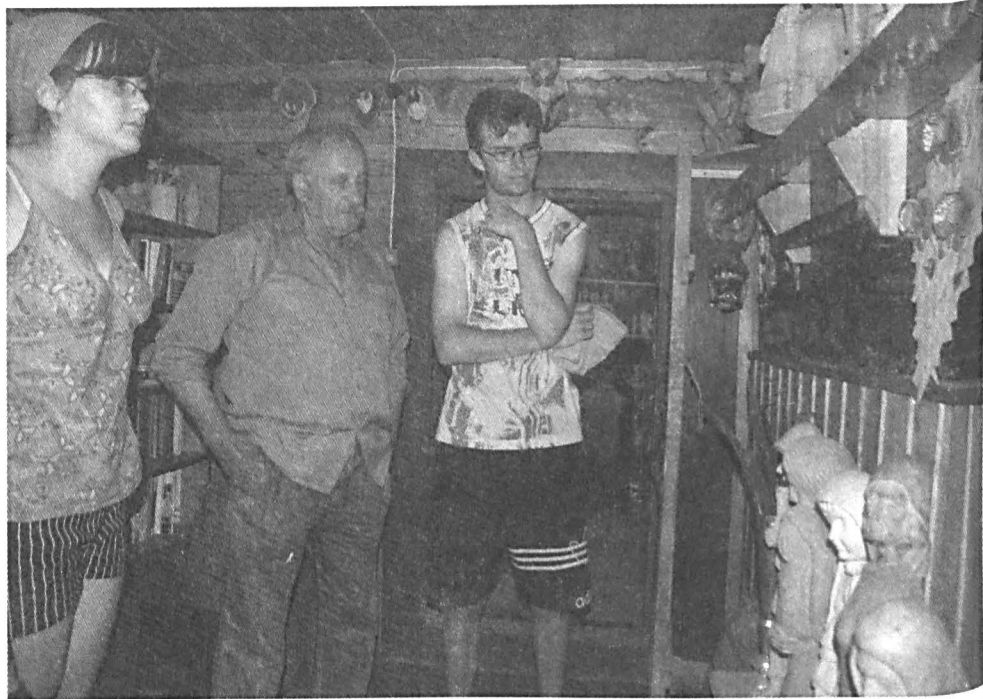
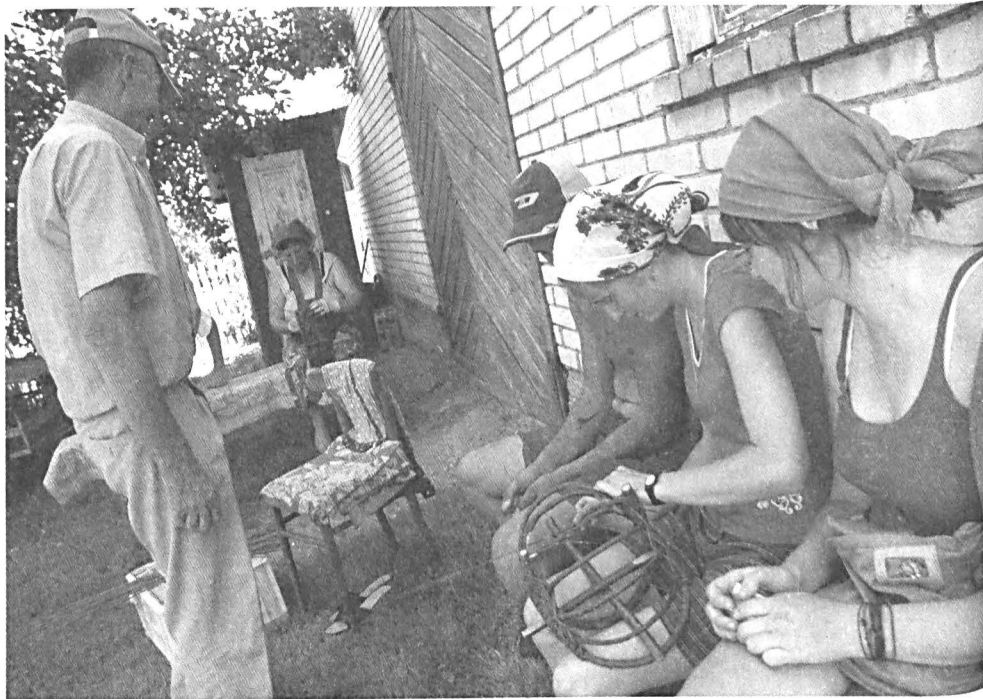
Ostatni, najkrótszy etap czwartego dnia, wiodący przez Cieluszki i Kaniuki, wiązał się z niełatwą przeprawą przez Narew i jej rozlewiska (piękna korzystając z transportu rezygnowała z wrażeń, których dostarczyła ta przeprawa) do Kożyna, gdzie odbyło się końcowe spotkanie podsumowujące rajd, zwieńczone projekcją klasyki ukraińskiej kinematografii – filmu „Tini zabutych predkiw” w reżyserii Serhija Paradżanowa. Film traktujący o Huculach mógł wydawać się pewnym dysonansem tu, na Podlasku, ale był nim tylko pozornie. W rzeczywistości pokazał, jak w atrakcyjny sposób, środkami artystycznymi, którymi dysponuje kino, sportretować obyczaje i zwyczaje świata, który dziś już odchodzi do historii.

Rajd stał się okazją nie tylko do poznania konkretnych miejsc na mapie, czemu sprzyjała wyśmienita pogoda, ale także ludzi zamieszkujących te miejsca, co dawało znacznie większe szanse na zrozumienie specyfiki terenu. Państwo Oniszczykowie z Koźlik od lat zajmujący się wypłataniem koszyków z wikliny, nie poskąpili swojego czasu i energii, aby w upalne popołudnie udzielić uczestnikom rajdu kilku lekcji rzemiosła wypartego przez jednorazowe reklamówki. Z kolei pan Włodzimierz Naumiuk, ludowy rzeźbiarz z Kaniuk, postać skądinąd znana w szerokim kręgu pasjonatów kultury ludowej, przyjął młodych ludzi pod dach swojej pracowni i pokazując zapierające dech w piersiach realizacje rzeźbiarskie, których kunszt daleki jest od tego, co zwykle utożsamiamy ze sztuką ludową, opowiedział o swej twórczości. Nie mniej cenne okazały się też spotkania ze zwykłymi ludźmi napotkanymi w trasie.

W związku z rajdem nasuwa się też kilka refleksji na tematy związane z nieco szerszymi zagadnieniami.

Tegoroczną eskapadę z całą pewnością można wpisać do historii ruchu ukraińskiego na Podlaszu. Przypomniany i wskrzeszony po wielu latach nieobecności w kalendarzu ukraińskich inicjatyw rajd, stał się swego rodzaju fenomenem. Coś znanego już od dawna, a jednak nowego. Ten najważniejszy pierwszy krok został już zrobiony. Jednocześnie zaczęło się coś, co wymaga kontynuacji i mówiąc współczesnym językiem – materiału ludzkiego, czyli kontynuatorów.

I tu zaczyna się problem, gdyż dużo mniej optymistyczna jest rajdowa refleksja dotycząca kondycji narodowościowej naszej młodzieży. Pierwszy problem polega na tym, że z pierwotnie zaproszonych przedstawicieli młodego pokolenia udział w rajdzie wzięła jedynie jedna czwarta osób. Porównując to z frekwencją rajdów z lat osiemdziesiątych, sięgającej nawet pięćdziesięciu osób, liczba uczestników jest mizerna. Można by długo dywagować nad takim stanem rzeczy. Jeżeli do tego dodamy jeszcze fakt, że „językiem urzędowym” w trakcie trwania rajdu był język tego artykułu (cisnie się tu na usta anegdota, która w

W programie rajdu były m.in. lekcje rękodziela pod okiem państwa Oniszczyków oraz spotkanie z rzeźbiarzem Włodzimierzem Naumiukiem

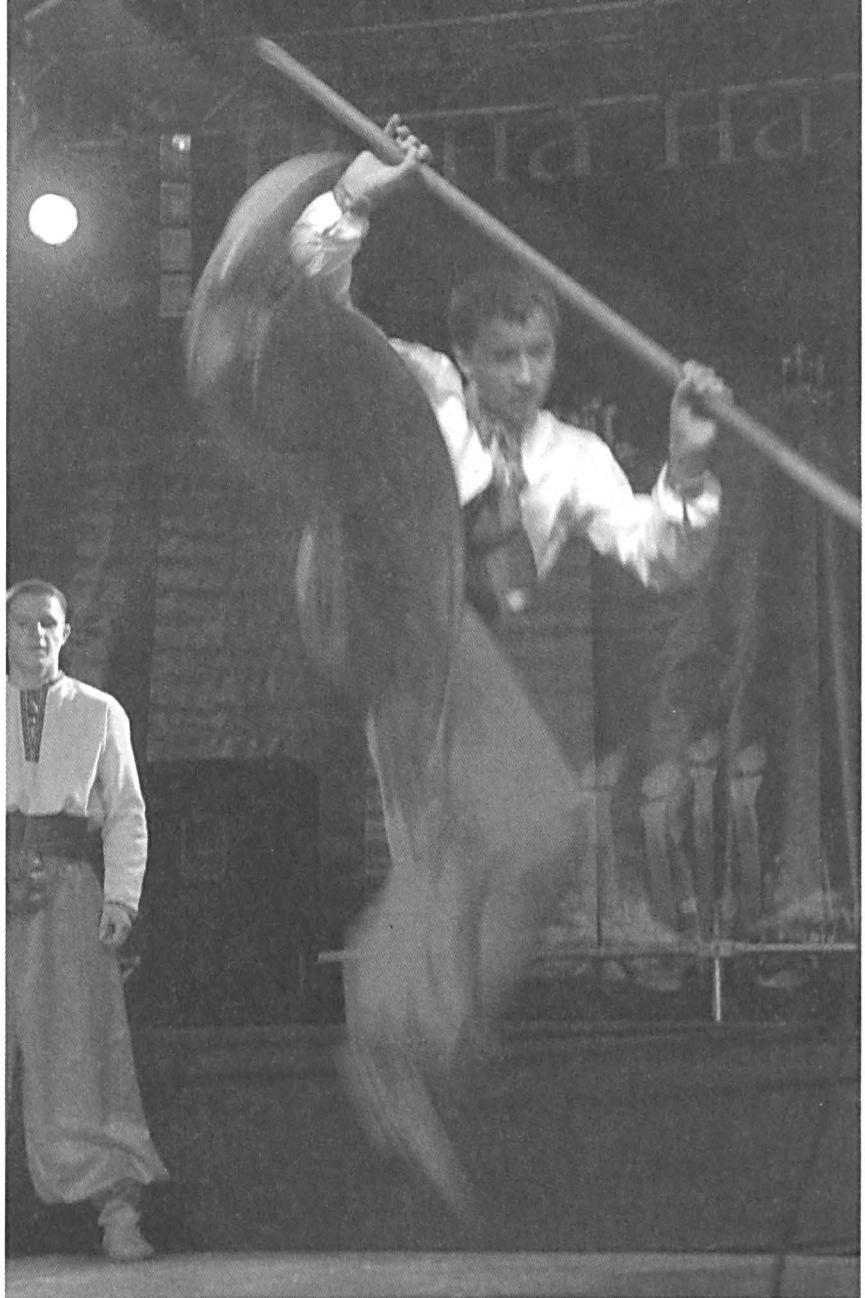
doskonały sposób charakteryzuje sytuację językową w czasie trwania rajdu: „Kiedy Ukraińcy mówią po polsku? Tylko kiedy nie śpiewają.”) to wniosek nasuwa się sam: duch w narodzie ginie, a czasy nieuchronnie się zmieniają. Cóż w takim wypadku oprócz nadziei pozostaje mieć?

Ihor WEREMIJUK
Fot. J. Bakunowicz

Organizatorzy rajdu pragną złożyć szczególne podziękowania panu Mirosławowi Stepaniukowi, Włodzimierzowi Naumiukowi, Państwu Oniszczykom, Włodzimierzowi Wieremiejukowi i wszystkim tym, bez których inicjatywa Rajdu „Podlasze 2007” byłaby niemożliwa bądź uboższa.

Mnisi z legendarnego klasztoru Shaolin w Chinach o istnieniu bojowego hopaka dowiedzieli się w 2001 roku na IV Światowym Festiwalu Sztuk Walki w Chungju w Południowej Korei. Ukraińcy, ku zaskoczeniu wszystkich uczestników, zajęli na nim trzecie miejsce, a pełnym uznania mnichom podarowali książkę „Bojowy hopak”, która znalazła się w klasztornej bibliotece.

Tegoroczna impreza „Na Iwana, na Kupała” w Dubiczach Cerkiewnych stała się miejscem pierwszej w historii Podlasia prezentacji bojowego hopaka – ukraińskiej sztuki walki, usystematyzowanej w 1985 roku przez Wołodymyra Pyłata. Publiczność zgromadzona nad załewem Bachmaty mogła obejrzeć „akrobatyczne” wyczyny pokazowej grupy Międzynarodowej Federacji Bojowego Hopaka ze Lwowa.

Walczyć po ukraińsku

Pierwsze skojarzenia, podczas pokazu ilustrowanego muzyką grupy „The Ukrainians”, przywoływały na myśl kozackie tańce w wykonaniu renomowanych zespołów, ale także pokazy capoeiry, karate czy taekwondo.

Bojowy hopak, jak twierdzą jego twórcy, to system duchowego i fizycznego doskonalenia, który od pradawnych czasów istniał na ukraińskich ziemiach. Jednak historyczne uwarunkowania – wielowiekowa niewola, która hamowała rozwój kultury narodowej, w tym także sztuki walki, doprowadziły do tego, iż do naszych czasów nie zachowały się usystematyzowane i skodyfikowane metody walki, z których korzystali scytyjscy wojowie, drużynicy Rusi Kijowskiej czy zaporoscy kozacy. Jednak zdaniem założy-

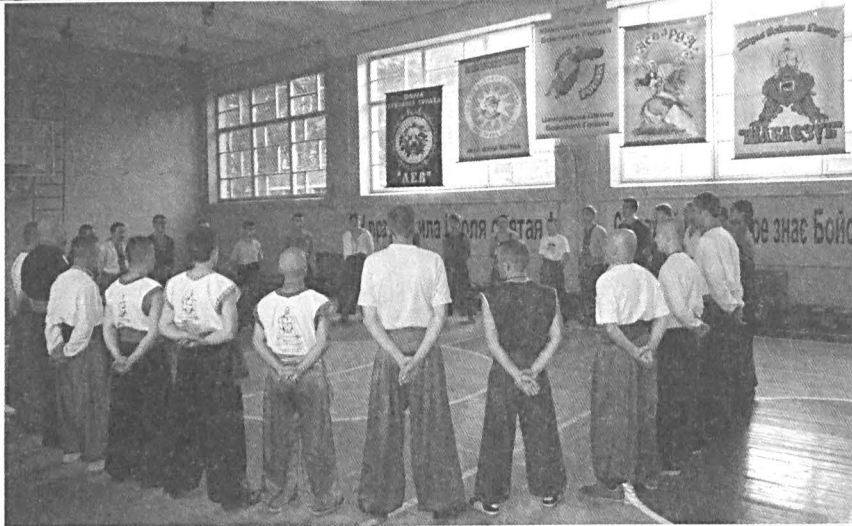
ciela ruchu bojowego hopaka – Wołodymyra Pyłata, wiele elementów ducha i sztuki walki przekazywano z ojca na syna, często w postaci tańców. To dzięki nim rozszyfrowywał on techniki ukraińskiej sztuki walki. Swój wpływ na formowanie się techniki Bojowego Hopaka miały techniki samoobrony wiejskiej ludności Galicji. Praktycznie w każdej wsi były szkoły, gdzie uczono dzieci walczyć. W szkole tej mistrz uczył dzieci jak walczyć, jak rozwijać swą siłę, jak bronić siebie i swą wieś przed napastnikami. Za to nauczyciel ten otrzymywał od ludzi wyżywienie. Niektóre elementy tradycyjnej walki przekazał Wołodymyrowi Pyłatowi jego ojciec i dziadek.

Prezentacja w Dubiczach Cerkiewnych stała się okazją do rozmowy z Ole-

hem Procem – kierownikiem pokazowej grupy Międzynarodowej Federacji Bojowego Hopaka ze Lwowa, który uważa, że cechą najbardziej wyróżniającą bojowego hopaka jest fakt, iż jest to system, w którym ludzie pracują nad sobą, szkolą się duchowo, intelektualnie i fizycznie zgodnie z rodzimą tradycją, nie według zasad stworzonych przez obcokrajowców w innych kręgach kulturowych, lecz przez Ukraińca dla Ukraińców.

– *A gdyby jednak pokusić się o pewne porównania z innymi, szczególnie wschodnimi sztukami walki?*

– *Od wielu lat na Ukrainie, pewnie także w Polsce, popularnością cieszą się wschodnie sztuki walki, takie jak karate czy aikido. Wiem, że obecnie w Polsce rośnie zainteresowanie izraelską krav*

„У правди сила і воля свята!” – jedno z haseł, które towarzyszyły uczestnikom seminarium dla adeptów bojowego hopaka w Kałuszu

magą. Każdy kraj propaguje swą kulturę w różnych formach – literatury, tańca, muzyki, ale także poprzez sztukę walki. Bojowy hopak to obecnie równoprawny z innymi szkołami walki system, można rzec – równy wśród równych. Kilka lat temu występowaliśmy na festiwalu sztuk walki w Korei Południowej i recenzje naszego pokazu były bardzo pozytywne.

– Czy w technice walki bojowego hopaka wykorzystuje się elementy innych sztuk walki – obecnie takie łączenie stylów jest przecie popularne?

– Nie można stwierdzić, iż jakaś duża część naszego stylu to zapożyczenie. Technika jest właściwie autorską koncepcją twórcy stylu Wołodymyra Pyłata, zbudowaną na podstawie jego osobistych doświadczeń. Przez długie lata zajmował się on innymi sztukami walk – trenował między innymi karate, kik boxing, ale technika bojowego hopaka jest odmienna. To własny projekt doświadzonego mistrza

sztuk walki, który twórczo wykorzystał zdobytą wiedzę i na jej podstawie, wykorzystując także inne szkoły, połączył je z poznanymi na Ukrainie technikami. Duża część ruchów i technik powstały opierając się na kozackich tańcach, w szczególności popularnym hopaku. Stąd też nazwa tego stylu.

– We wschodnich sztukach walki dużą uwagę zwraca się na filozoficzno-medytacyjną stronę systemu szkolenia, na jakich zasadach opiera się bojowy hopak?

– Przede wszystkim na harmonii rozwoju osobowości człowieka. Adept sztuki walki, który trenuje fizycznie, rozwija swe ciało, musi także rozwijać się intelektualnie i duchowo. W przeciwnym wypadku, gdy zaniedbujemy jedną z tych części na rzecz drugiej, następuje dysonans i nie można osiągnąć harmonii.

W naszej szkole trenują ludzie wyznający różne religie, wierni różnych konfessji. Przychodzą chrześcijanie, mamy tak-

że muzułmanów i buddystów. W tej dziedzinie nie ma żadnych ograniczeń. Jest jedna zasada – w szkole mamy obrzęd modlitwy, ale nie wtrącamy się do tego, jak i do kogo dana osoba się modli, jest to jej osobista sprawa, kwestia jej duchowego wnętrza.

– Gdzie są obecnie najbardziej znaczące ośrodki bojowego hopaka na Ukrainie?

– Największe zainteresowanie jest oczywiście we Lwowie, gdzie bojowy hopak się narodził i w którym mieszka jego twórca Wołodmyr Pyłat. Dosyć znaczące ośrodki są także w Kijowie, Dniepropietrowsku. Rozwiniętą sieć szkół mamy także na Wołyniu. Ze względu na dużą liczbę ośrodków w regionach utworzono już wołyńską i równeńską federację. Na wschodzie Ukrainy sytuacja wygląda gorzej, ponieważ mało osób przyjeżdża z tych terenów, ale pewne zainteresowanie jest i pracujemy nad tym problemem.

– A czy Ukraińcy za granicami są zainteresowani, czy próbujecie „eksportować” wasz styl do krajów zamieszkałych przez etnicznych Ukraińców i diasporę?

– Trudno to nazwać eksportem, ale próbujemy przekazywać im ukraińskiego ducha i poczucie wspólnoty Ukraińców mieszkających w kraju i w diasporze. W wyniku tego powstają także ośrodki zagraniczne, na przykład w Portugalii.

Po pokazie na Bachmatach ciśnie się na usta pytanie-propozycja: A może by tak szkoła bojowego hopaka na Podlasiu? Dla młodych mieszkańców regionu, którzy pochodzą z rodzin, w których na co dzień, niestety, jedynie starsze pokolenie rozmawia po ukraińsku, mogłaby to być szkoła samodoskonalenia i fizycznego rozwoju, a jednocześnie element, który przybliżałby w atrakcyjny sposób kulturę i ducha Ukrainy.

W drugiej połowie lipca w Kałuszu w obwodzie iwanofrankińskim odbyło się treningowe seminarium Międzynarodowej Federacji Bojowego Hopaka. Jego uczestnikiem był Michał Hawryluk z Bielska Podlaskiego, który już od kilku lat trenuje różne sztuki walki. Podczas seminarium zdobył on podstawową znajomość techniki bojowego hopaka i zdał egzamin na podstawowy w hierarchii tej dyscypliny uczniowski stopień żwitiaka, co upoważnia do noszenia białych szarawarów.

A więc pierwszy, mały krok, został już uczyniony.

Sławomir SAWCZUK
Polskie Radio Białystok S.A.
Fot. J. Bakunowicz, J. Hawryluk

Święto naszej historii

Mój dziadek, który ma 95 lat, o grodzisku w Zbuczu mówi „turecka krepost”, a więc twierdza obronna – opowiada Mirosław Stepaniuk, prezes Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieńska” i Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia. – Turków często myli się z Tatarami, którzy rzeczywiście najjeżdżali nasze strony w XIII w., więc może to być przekaz sprzed 800 lat. Jednak najczęściej mówi się „okopy”, albo „szwedzki okopy”.

Grodzisko w Zbuczu ożywa we wrześniu. Tak już od pięciu lat. W bogatym programie tegorocznego V Festynu Archeologicznego, który odbywał się 9 września, znalazła się rodzima muzyka w wykonaniu gwiazdy tegorocznej imprezy – zespołu „Czeremsyna”. Wystąpili także „Hiloczka” z Czeremchy, „Czyżowianie” z Czyż i bielskie „Kuranty” pod batutą Aliny Niegierewicz. Już tradycyjnie wojowie zainscenizowali walki średniowieczne. Były też pokazy dawnych rzemiosł – rzeźbiarstwa, kaletnictwa, kowalstwa, a także zielerstwa. Smakosze próbowali tradycyjnych dań, przygotowanych przez gospodynie z gminy Czyże. Były też wróżby, obrzędy druidów, a nawet targ niewolników. Wszystkie pokazy przeplatała muzyka i zabawy, w tym organizowane po raz czwarty mistrzostwa w rzucie chomątem. Konkursy dla dzieci po-

prowadziła drużyna wojów, ale były także współczesne zjeżdżalnie i quady. Poza tym strzelanie z łuku, kuszy, kramiki z pamiętkami. W tym roku, po raz pierwszy w historii, główną pamiątką mógł się okazać znak Festynu Archeologicznego – za symboliczną złotówkę.

– Festyn Archeologiczny w Zbuczu stał się pretekstem do przeprowadzenia gruntownych badań wykopaliskowych. Badania miały miejsce w 2004 r., teraz są kontynuowane z myślą o rekonstrukcji grodu – tłumaczy Jerzy Wasiluk, wójt gminy Czyże. – Ważne, aby młodzież wiedziała, że nasi przodkowie, którzy wiele wieków temu zamieszkiwali teren Zbucza, gminy Czyże, budowali takie grody. Dotychczasowe badania potwierdziły, że jest to jedno z najstarszych grodzisk w województwie podlaskim. Datuje się je na II połowę IX wieku. Mamy zamiar zrekonstruować gród na wzór Biskupina. To są plany dalekosiężne, ale pierwszy krok, czyli badania wykonaliśmy.

– Festyn odbywa się w ramach Europejskich Dni Dziedzictwa Kulturowego „Człowiek – wieczny wędrowiec, tułacz” – powiedział dr Jerzy Maciejczuk, archeolog z wydziału ochrony zabytków w Białymstoku. – To grodzisko i pobliskie cmentarzyska idealnie pasują do tematu. Człowiek przez tysiące lat wędrował,

poszukując tego miejsca na ziemi. Część naszych odległych przodków znalazła swoje miejsce właśnie tutaj, a tegoroczne wykopaliska, zorganizowane przez Stowarzyszenie Dziedzictwo Podlasia, miały wspaniały akcent, bo zaangażowano do nich młodzież.

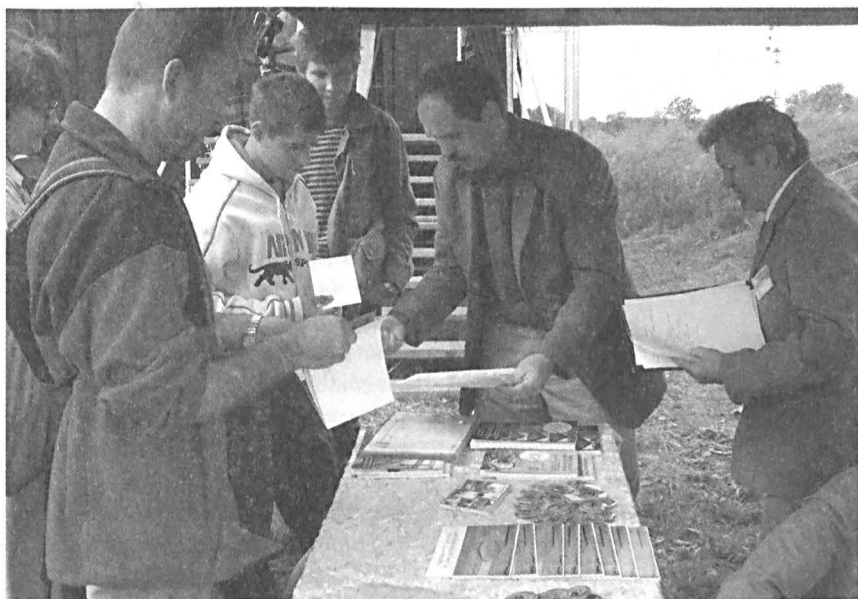
Warsztaty, które odbyły się w ramach szerszego programu „Odkryjmy swoją przeszłość”, to dla młodzieży możliwość poznania ojczyznej historii w namacalny sposób. Zaczęły się w czerwcu prezentacjami w szkołach. Uczestniczyło w nich blisko 200 młodych ludzi. Na przełomie sierpnia i września, w wykopaliskach kierowanych przez dra Dariusza Krasnodębskiego, wzięło udział 30 uczniów z Czyż, Hajnówki i Orli.

– Jako pierwsza odkopałam czaszkę – mówi Iwona Trochimiuk, uczennica Zespołu Szkół Zawodowych w Hajnówce. – Nie bałam się, jestem dumna, że mogłam przyczynić się do przybliżenia naszej historii. Wszystko dzięki pani Joannie Korch, naszej nauczycielce historii.

– Wykopaliska to nie sucha lekcja. Uczniowie mieli okazję dotknąć prawdziwej historii, uczestniczyć w tworzeniu faktów – tłumaczy Joanna Korch. – To bardzo ciekawa przygoda, która może zaowocować nowymi archeologami badającymi nasze tereny. Warto odkryć to, co kryje nasza ziemia, bo często sami nie wiemy, kim jesteśmy.

Dzięki wykopaliskom wiemy na pewno, że Puszcza Białowieńska wcale nie jest taka dziewicza, jak się powszechnie uważa. Ludzie mieszkali tu już nawet tysiąc lat temu i jeszcze wcześniej.

– Pochodzę ze Zbucza. Jako dziecko tu się bawiłem – opowiada Włodzimierz Wawreszuk z Hajnówki. – Zimą zjeżdżaliśmy na nartach, a latem, przy okazji uprawy pola, rolnicy wykopywali kości

Odkrywanie przeszłości – przede wszystkim dla młodzieży

ludzkie. W niektórych miejscach zapadały się nasypy, ale nic nie „straszyło”. Dobrze, że archeolodzy odkryli naszą historię. Jestem dumny, że pochodzę z terenu tak dawno zamieszkałego. Teraz mój syn Paweł studiuje archeologię na Uniwersytecie Łódzkim. Może kiedyś i tu będzie kopał...

Kiedy 5 lat temu młody wójt gminy Czyże zdecydował się na festyn archeologiczny w Zbuczu, chyba nikt się nie spodziewał, że impreza nabierze takiego rozmachu – walki wojów, prezentacje zapomnianych zawodów, swojskie jadło, koncerty rodzimych zespołów folklorystycznych, stragany z bogactwem naszej kultury i sztuki, a nawet handel niewolnikami. Wszystko to na terenie grodziska w Zbuczu, wśród świeżo skoszonego zboża.

– *Bijemy się dość ostro. Wypadki się zdarzają. Dlatego na pokazach korzystamy z broni drewnianej* – tłumaczy Kiernan, czyli Mariusz Opas z bractwa „Celtica”. – *Spośród wielu zaproszeń, wybieramy najciekawsze imprezy. W Zbuczu jest kolorowo, dużo grup wojów, a ludzie zainteresowani tym, co robimy. Jesteśmy z niemal całej Polski, a przede wszystkim z Krakowa. Prezentujemy kulturę narodu celtyckiego, który rządził Europą, ale został podbity przez Rzymian i zepchnięty na wyspy brytyjskie.*

– *W Zbuczu jesteśmy już trzeci rok. Dowiedzieliśmy się od kumpli z „Dębu Pomorza”. Chcieliśmy z nimi walczyć –*

wyjaśnia Dobromir, czyli Marek Korbut ze słowiańsko-wikińskiej grupy „Winland” z Białegostoku. – *Trzeba się napracować, żeby mieć taki strój i żeby być dopuszczonym do walki. To nasze hobby. Ktoś lubi znaczki, a my lubimy szykować stroje i walić się po łbach. Grupa wojów z Białegostoku liczy aż 35 osób. Niektórzy z nas już mają dzieci. Mój syn też będzie biegać z mieczem.*

Janusz Bakunowicz, nasz redakcyjny kolega, pod okiem zgrabnej, wczesnośredniowiecznej łuczniczki, dwa razy strzelił w dziesiątkę.

– *Jestem bardzo dobrym łucznikiem – zapewnia Janusz. – Całe dzieciństwo spędziłem na strzelaniu z łuku, szczególnie do kur sąsiadki. Najlepsze łuki wychodziły z drzewa, które u nas nazywa się „kaszalak”. Jak wychodziłem z łukiem na wiejską ulicę, to wszyscy sąsiedzi uciekali do domów. Pochodzę z Grabarki koło Milejczyc. Sami łucznicy tam mieszkają. Mój ojciec był łucznikiem, dziadek też.*

Przy okazji „handlu niewolnikami” okazało się, że kobiety były bezużyteczne z powodu słabej siły fizycznej i nękających je humorów. Nie miały wartości jako niewolnice, ale jeśli wyprawa wojenna się nie udała, wówczas handlowano nawet starcami, dziećmi i kobietami. Starożytni Rzymianie kupowali sobie dzieci, tak jak dzisiaj kupuje się psa albo kota – tłumaczyli członkowie „Stowarzyszenia Starożytników”.

Na „targu niewolników” – „towar” zawsze trzeba dobrze obejrzeć...

– *Za krótko byliśmy niewolnikami – martwi się Martyna Wap z Białegostoku. – Pierwszy raz tu jestem, ale bardzo mnie się podoba. Nie sądziłam, że tu, w Zbuczu, poznam tak odległą historię.*

– *Jako niewolnica poczułam, że nie mogłabym uprawiać mojego wymarzonego zawodu, a chciałabym być prawnikiem – mówi Nina Wawrzeniuk z Białegostoku. – W Czyżach mam siostrę cioteczną, więc staram się bywać na imprezie w grodzisku. Okazało się, że mam korzenie sięgające tysiąc lat. To przyjemne odczucie.*

V Festyn Archeologiczny w Zbuczu to już kolejna impreza współorganizowana przez Lokalną Grupę Działania „Puszcza Białowieska”, która powstała w ramach programu Leader+. Jego zadaniem jest aktywizacja lokalnej społeczności.

– *Nasze działania mają za zadanie promocję regionu i pokazanie lokalnej społeczności tego, co mają – tłumaczy Mirosław Stepaniuk, prezes Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska” i Stowarzyszenia Dziedzictwo Podlasia. – Festyny były i będą organizowane. Ale nie samymi festynami można żyć. To przedsmak tego, co chcielibyśmy rozwijać, a chodzi o aktywność ludzi. Festyn w Zbuczu jest niepowtarzalny, bo organizowany w miejscu, które pozwala sięgnąć do korzeni i odtworzyć naszą historię. Staraliśmy się, aby młodzież, dotykając szkieletów swoich przodków sprzed 400 lat, potrafiła zrozumieć, że my nie jesteśmy ot tak sobie skądś tam, tylko z konkretnego miejsca. Rozwijaliśmy kulturę i utrzymywaliśmy język.*

Na podstawie badań wykopaliskowych jednoznacznie możemy stwierdzić, skąd przyszliśmy i jaką gwara podtrzymujemy. Archeolodzy nie związani z żadnymi układami politycznymi mówią, że jest to osadnictwo południowe – ukraińskie, z rejonu Wołynia, a gwara, którą się posługujemy, to gwara języka ukraińskiego. Niestety ciągle jeszcze tkwimy we wcześniejszych uwarunkowaniach politycznych, socjotechnicznych, które wcale nie wynikają z prawdziwej historii tych terenów. Jeśli przy okazji festynów nie sięgniemy do prawdziwej historii, to nie uda nam się zachować tego, w co nasz region jest bogaty. Należy zrobić maksymalnie wszystko, aby zatrzymać proces degradacji kulturowej naszego dziedzictwa. To zadanie na wiele lat.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcia autorki artykułu

«Pielgrzymowali nasi dziadowie, pielgrzymujemy i my...»

Przeszło pięćdziesiąt osób z Bielska Podlaskiego i okolic wyruszyło na swoją kolejną wyprawę do świętych miejsc. Bielszczanie wyjeżdżają każdego roku i docierają między innymi do monasterów na terenie Białorusi, Rosji i Litwy. Jednak najczęściej podlascy pątnicy wybierają na cel swej pielgrzymki Ukrainę. Kultuwują w ten sposób tradycję swoich przodków. Pielgrzymowanie do ukraińskich monasterów ma już bowiem kilkusetletnią tradycję.

Bardzo prężnie działającym organizatorem pielgrzymek na Ukrainę jest parafia p.w. Świętego Jana Chrzciciela w Pasynkach. Jej proboszcz, ksiądz Eugeniusz Suszcz, organizuje regularne wyjazdy pielgrzymkowe od wielu lat.

– Ukrainę odwiedzamy bardzo często. Zeszłego lata byliśmy na Krymie, a w tym roku głównym celem naszej podróży była Ławra Peczersko-Kijowska. Po drodze zajechaliśmy również do monasterów w Poczaiewie, Młynowie i Horodku koło Krzemieńca – mówi ksiądz Eugeniusz Suszcz. – Nasze wyjazdy są jedną z form ewangelizacji. Pomagają w umocnieniu wiary, a także służą wzajemnemu zapoznaniu się i zbliżeniu wiernych – dodaje.

Cudowna moc źródła świętej Anny

Nieopodal Krzemieńca, pośród malowniczych wołyńskich równin, znajdu-

je się żeński klasztor. Tamtejsze monasze prowadzi sierociniec, dla którego bielscy pielgrzymi zawsze przekazują dary.

– Wspomagamy siostry, jak możemy. Przywozimy im ubrania, lekarstwa, środki czystości oraz żywność z długim terminem ważności – mówi ojciec Eugeniusz.

Obok klasztoru wypływa cudowne źródło, którego woda ma zadziwiające właściwości lecznicze. W źródle powinno się zanurzyć całkowicie, ale nie jest to łatwe, bo woda przez cały rok ma zaledwie 4 stopnie Celsjusza.

– Trzeba się przemóc, bo woda jest naprawdę lodowata, ale po takiej kąpie- li o wiele łatwiej można zwalczyć różne choroby. Poza uodpornieniem organizmu, człowiek czuje się silniejszy duchowo – przyznaje Mirek z Bielska Podlaskiego.

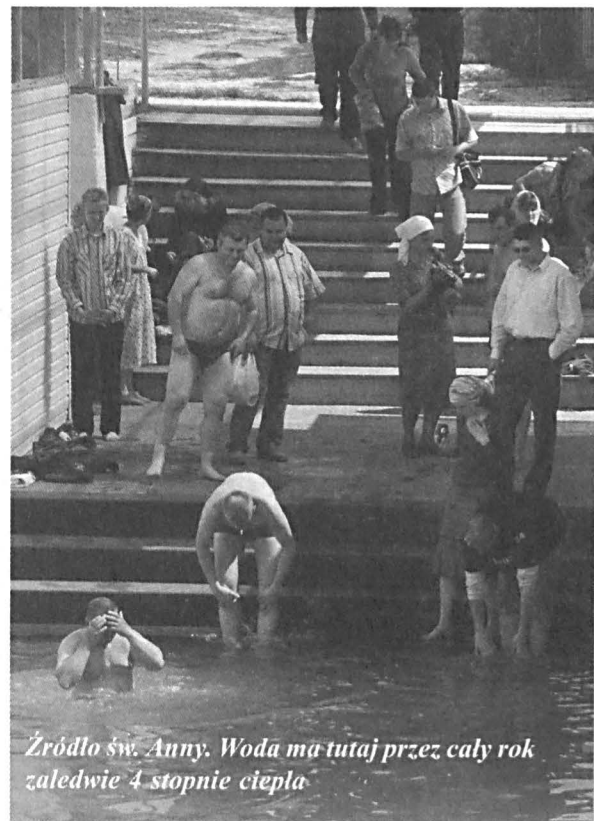
Do źródła św. Anny przyjeżdżają ludzie z różnych stron świata. Tutejsza woda jest bardzo bogata w związki sre-

bra i niezależnie od pory roku zawsze ma tę samą temperaturę. Okoliczna gleba zawiera dużo krzemieni, z których sporządza się nalewkę działającą leczniczo na wrzody żołądka.

Piękno ukraińskiej architektury sakralnej

Po drodze do stolicy Ukrainy bielszczanie odwiedzili monaster w Młynowie, a następnie udali się do Poczaiewa. Ogrodzone szczelnym i wysokim murem cerkwie usytuowane są na malowniczym wzgórzu i widać je z odległości wielu kilometrów. U podnóża monasteru żyją mieszkańcy Poczaiewa, zaś wokół rozciągają się tylko przypominające step równiny.

– Wspaniałe budynki poczaiewskich cerkwi górują nad całym otoczeniem i na każdym kroku wyczuwa się wszechobecną świętość – mówi Lucyna Tkaczuk z Bielska Podlaskiego, która bardzo często

Źródło św. Anny. Woda ma tutaj przez cały rok zaledwie 4 stopnie ciepła

odwiedza Ukrainę. – *Przepiękne freski znajdujące się na ścianach i sufitach świątyni wyglądają niezwykle realistycznie. Momentami wydaje się nawet, iż namalowane postacie są żywe* – dodaje.

Niektóre ukraińskie cerkwie liczą sobie setki lat. Wokół toczyło się wiele wojen. Przeminały polityczne zawieruchy i odeszły całe pokolenia ludzi. Świątynie zaś dalej stoją wzniosłe i milczące i wcale nie widać po nich upływu czasu. Udo-
wadniają, że *sacrum* jest wieczne, a lud-
dzie i ich działalność nieuchronnie prze-
mijają.

– *To skłania nas do zadumy nad ży-
ciem i samym sobą. Można przemyśleć
różne sprawy i dzięki temu nabrać dy-
stansu do tego, co nas codziennie otacza*
– wyznaje Anna Baszun z Białegostoku,
uczestniczka pielgrzymki.

Ławra Kijowsko-Pieczerska

Na ulicach „świeckiego” Kijowa pa-
nuje ruch nieczym w Nowym Jorku, a dro-
gie marki przejeżdżających samochodów
ukazują przepych i bogactwo tego mia-
sta. Po czasach sowieckich pozostało nie-
wiele. Stare Łady nikną w tłumie najnow-
szych modeli Mercedesów, Audi czy
BMW. Nierzadkim widokiem są Porsche
i luksusowe modele aut terenowych. Poza
tym na każdym kroku widać, że Kijów się
buduje. Niemal w każdej dzielnicy moż-
na spotkać wielkie dźwigi budowlane, a
pośród nich coraz więcej bezlitośnie pną-
cych się w górę nowoczesnych „drapaczy
chmur”.

Widok Ławry Peczerskiej od strony Dniepru

Ławra Kijowsko-Pieczerska jest poło-
żona na wzgórzu nad zachodnim brze-
giem Dniepru. Podczas każdej wizyty w
Kijowie podlascy pielgrzymi zakwatero-
wują się na terenie monasteru. Sprzyja to
częstemu uczestnictwu w nabożeństwach
oraz poznaniu wszystkich wspaniałości
Ławry. Freski we wnętrzach świątyni
przedstawiają biblijne sceny, a kopuły
mienia się szczerym złotem. Na każdej z
nich znajduje się od kilku do kilkunastu
kilogramów tego kruszcu.

– *Na mnie największe jednak wraże-
nie wywarły podziemne pieczary* – wy-
znaje Joanna Prokopiuk, która przyjechała
do Kijowa po raz pierwszy. – *Wątle pło-
myczki świeczek ledwie rozświetlają wy-
ryte przez średniowiecznych mnichów
ciasne i kręte korytarze. Kiedy schodzi
się w dół, zaczyna nas otaczać zupełnie
inny świat. Spowite w liturgiczne szaty
ciała świętych przypominają nam o mo-
dlitwie i doczesności naszego ziemskie-
go życia* – dodaje.

Tradycja podlaskiego pielgrzymowania

– *Od najdawniejszych czasów jedną z
form bliższego poznania wiary były piel-
grzymki. Chrześcijanie, uznając że całe
ziemskie życie jest nieustającą pielgrzym-
ką, często wyruszyli w daleką drogę do
świętych miejsc* – mówi ojciec Eugeniusz
Suszcz. – *Informacje o cudownych miej-
scach na Ukrainie przynosili wędrowni
kaznodzieje i wieści te spowodowały, że
miejscowa ludność sama chciała je zo-
baczyć. Przyjmuje się, iż pierwsi pielgrzy-
mi z naszych terenów dotarli do Poczaj-
ewa i Kijowa już w XVI wieku, tak że
podlaskie pielgrzymowanie ma już kilku-
setletnią tradycję* – dodaje.

Średniowieczni podlascy pielgrzymi
nie mieli łatwego zadania. Szli przeważ-
nie pieszo, a jedynie najbogatsi mogli je-
chać konnymi zaprzęgami. W tamtych
czasach przygotowania do pielgrzymki
trwały wiele miesięcy. Wyruszano prze-
ważnie w Wielkim Poście. Piesza podróż
z okolic Bielska do Kijowa i z powrotem
trwała około siedmiu tygodni, zaś podsta-
wą wyżywienia pielgrzyma były wcze-
śniej przygotowane suchary.

Droga była trudna i niebezpieczna, ale
pątnicy mogli liczyć po drodze na nocle-
gi u miejscowych włościan. Udzielanie
schronienia wędrowcom podczas piel-
grzymki było wówczas powszechnym
zwyczajem. Wielu pielgrzymów nie wie-
działo którą drogą iść i wciąż musieli pytać o
drogę. To właśnie z tamtych czasów wy-
wodzi się popularne dzisiaj na Podlasiu
przysłowie – *Jazyk do Kijewa zawede*.

Ojciec Eugeniusz Suszcz rozdaje dary dzieciom z sierocińca prowadzonego przez siostry zakonne

Artur ROSZKOWSKI
Zdjęcia autora artykułu, archiwum

Podlasianie na karpackich szlakach

W dniach 14-18 września 2007 r. grupa mieszkańców powiatu hajnowskiego i bielskiego przebywała w Bieszczadach i na Słowacji. Uczestnikami wyprawy na pogranicze polsko-słowackie byli przedstawiciele samorządów i stowarzyszeń, reprezentanci niemal wszystkich 10 gmin objętych działaniami Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”. Celem wyjazdu było przede wszystkim zapoznanie się z działalnością podobnej lokalnej grupy, która funkcjonuje w województwie podkarpackim. Fundacja Bieszczadzka obejmuje 10 gmin przy granicy ze Słowacją i Ukrainą. Powstała już kilkanaście lat temu. LGD „Puszcza Białowieska” chciała nawiązać współpracę nie tylko dlatego, żeby zobaczyć jak organizują pracę, ale również żeby elementy ich doświadczeń przenieść do naszego regionu.

– Wybraliśmy taki region, taką grupę, która ma bardzo podobne problemy – tłumaczy Mirosław Stepaniuk, prezes Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”. – Jest położona w terenie, gdzie występują mniejszości narodowe, etniczne czy religijne i jest to region przygraniczny. Chcieliśmy zobaczyć, jak realizują współpracę z sąsiednią Słowacją. Prowadziliśmy rozmowy, które pozwolą nam wystąpić o fundusze, być może norweskie.

Wspólnie przygotować wniosek, dotyczący architektury drewnianej, ochrony tradycyjnego budownictwa, wzmocnienia ekonomicznego instytucji czy osób, które chciałoby chronić takie budownictwo – już istniejące, ale również rozwijać nową architekturę w nawiązaniu do tradycyjnych założeń. Dzięki kontaktom, jakie teraz nawiązaliśmy z Bieszczadzką Agencją Rozwoju Regionalnego i podobną agencją rozwoju regionalnego w Svidniku na Słowacji, będzie możliwość współpracy ekonomicznej, wypracowania wspólnych programów, które pozwolą nam na wymianę turystów, polecenie regionów przygranicznych jeden drugiemu, po to, aby skierować turystów zagranicznych będących w Bieszczadach do regionu Puszczy Białowieskiej. I odwrotnie. Chodzi o stworzenie oferty turystycznej, która będzie promować oba regiony równolegle. Aby zatrzymać turystę, który przyjeżdża z dalszej Europy, ale także Niemców, a nawet Amerykanów. Potrzebne są jeszcze regiony pośrednie, graniczące z Ukrainą i Białorusią. Wówczas turysta, który przyjeżdża w zakątek przygraniczny, może podążać tą granicą, mając zapewnioną ciągłość oferty.

Co i jak robią mieszkańcy Bieszczadów i najbliższej Polsce części Słowacji,

aby przyciągnąć turystów? Przede wszystkim nie wstydzą się minionej historii. Ani po polskiej, ani po słowackiej stronie nikt nie zniszczył śladów niedawnej historii. Stoją czołgi radzieckie i niemieckie, pomniki ku czci poległych za władzę ludową. Nawet orzełek na budynku szkoły, powstałej dzięki staraniom stowarzyszenia, nie ma korony na głowie. Nikomu to nie przeszkadza. Nikt nie rozlicza. Wszyscy robią swoje i tyle.

W 60 lat po akcji „Wisła” w Bieszczadach nie ma rodowitych ukraińskich mieszkańców. Wygnani już nigdy nie wrócili do swoich domów. Po większości wsi nie ma śladu budynków, tylko wśród lasów zdarzają się pozostałości drzew owocowych i kwiatów ogrodowych. Tyle po nich zostało. Ale korzenie kultury były mocne. Ci, którzy przyjechali z odległych zakątków Polski i osiedlili się w Bieszczadach, starają się za wszelką cenę odbudować kulturę. Remontują cerkwie łemkowskie, odbudowują domy Bojków, zorganizowali Ekomuzeum Trzech Kultur, bo również Żydzi tu mieszkali.

– Nasz produkt turystyczny powinien być wzbogacony elementami innych kultur rusińskich – mówi Eugeniusz Kowalski, skarbnik Lokalnej Grupy Działania

Podlascy goście na urokliwym rynku w Bardejowie i w skansenie Muzeum Kultury Ukraińskiej w Swidniku

„Puszcza Białowieska”. – To byłaby mocna oferta turystyczna w naszym regionie, bo jak na razie imprezy folklorystyczne są monotematyczne, za płaskie. Innych akcentów nie widać, a jak zauważyliśmy na południu, tamtejszy język jest bardzo podobny do naszego. Po wielu okresach zawieruchy, przesiedleń i stabilizacji od nowa, mimo wszystko ludzie z tamtych regionów nie wrócili na swoją ziemię. Pozostali rozsiani na terenie całej Polski. Łemkowie i Bojkowie mieszkają również na Mazurach, a nawet wśród nas. Na pewno ich kultura byłaby bardziej znana mieszkańcom okolic Puszczy Białowieskiej, gdyśmy zechcieli ją przybliżyć. Potrzebny jest także projekt, który polegałby na odtworzeniu starych pieśni ze śpiewnikiem w formie drukowanej i prezentacji w formie mp3 lub innego nagrania audio. Śpiewnik należałoby szeroko upowszechniać, udostępniać w szkołach, do edukacji regionalnej. Jak dotąd

przejawy pokazywania, że u nas także jest kultura zbliżona do ukraińskiej, do kultury grup etnicznych na pograniczu Bieszczad, Słowacji i Ukrainy, spotykają się z negatywnymi reakcjami i obiorami. Preferowane jest tylko to, co ściśle wiąże się tylko z kulturą białoruską. Niestety, nie wszyscy widzą zagrożenia w schemacie, który się u nas zadomowił, dlatego potrzeba wielu działań reaktywacji wielokulturowości. Pomysł na ekomuzeum trzech kultur jest do ściągnięcia. Kultury mogą u nas współistnieć bez żadnych zgrzytów, wystarczy tylko współpracować, a nie sobie szkodzić.

– Poszerzyliśmy krąg ludzi, z którymi mamy zamiar współpracować – podsumowuje Nadzieja Sulima, członek zarządu Lokalnej Grupy Działania „Puszcza Białowieska”. – Poznaliśmy sposoby ich działania, metody pracy, pomysły, które w wielu wypadkach dadzą się zastosować u nas. To podstawowy sukces wyjazdu.

Do wykorzystania jest współpraca z innymi organizacjami, pozyskiwanie funduszy. Ciekawym pomysłem jest Ekomuzeum Trzech Kultur oraz wprowadzenie życia do skansenu na Słowacji. Skansen, oprócz funkcji ochrony dóbr, żyje i służy do zabawy i odpoczynku. To ciekawe, że skansen nie jest martwym obiektem. Świetnym pomysłem jest także opracowanie marki roku i nadawanie certyfikatów na produkty regionalne. Forma przyznawania certyfikatu, powołanie społecznej kapituły, jest godna polecenia i naśladowania. To gotowa odpowiedź do zrealizowania w naszych warunkach.

– Mnie najbardziej się podobała bieszczadzka kwatera agroturystyczna „Bazyl” Andrzeja Kusza. Gościnność nie odbiega od naszej, a u siebie chętnie zrobiłabym garnclnię – mówi Luba Charkiewicz, prezes stowarzyszenia agroturystycznego „Żubr”. – Kwiatki z bibulki to dzieła sztuki, coś niespotykanego. Można by zorganizować warsztaty bibulkarskie u siebie. Marzę także o warsztatach odtwarzania starych wzorów ręczników. Na naszym terenie w każdym domu było mnóstwo wzorów ręczników i jeszcze one są. Chodzi o to, aby odtworzyć te najstarsze. Jeszcze ludzie mają samodzielną płótno, więc pomysł jest realny.

Jeszcze w tym roku będziemy przeprowadzać kategoryzację kwater agroturystycznych, ze szczególnym uwzględnieniem wykspionowania staroci. Chodzi o to, aby nasza tradycja nie zaginęła. Już jesteśmy po dwóch szkoleniach. W tym roku będzie wstępna kategoryzacja 8-12 kwater, a w I kwartale 2008 r. – pozostałych chętnych kwaterodawców. Dzięki takim działaniom nie zatracimy dziedzictwa kulturowego, bo jeszcze je mamy, ale częściowo w ukryciu, ponieważ jeszcze nie wszyscy przestawili swój umysł, aby być dumnym z naszej kultury i aby ją wykspionować.

– Pojechałem i oczy mi się otworzyły – stwierdza Marek Chmielewski, prezes koła Polskiego Związku Wędkarskiego w Orli. – Wracam naładowany nową energią, nowymi koncepcjami. Teraz przeleję je na papier w postaci projektów, a potem w działanie. Na pewno pomocna będzie nasza LGD „Puszcza Białowieska”. Przede wszystkim bliżej poznałem środowisko hajnowskich działaczy. Dzięki temu stała się możliwa wymiana doświadczeń. Zobaczyłem, jak działają na Podkarpaciu i wiele spraw stało się prostszych.

Zakończenie na str.19

Михайло Бобровський — підляський піонер славістики

У поточному році до списку Пам'яті світу (*Memory of the World International Register*), міжнародного проекту ЮНЕСКО, якого метою є зібрання та надійне зберігання найцінніших історичних документів, внесений був т.зв. Супрасльський кодекс, якого окремі частини, разом 285 пергаментових аркушів, зберігаються у бібліотеках Варшави, Любляни та Петербурга. Ця, писана кирилицею богослужбова книга, виникла на початку XI сторіччя у Болгарії. Тому, хоч вона особливо цінна для дослідників давньої мови південних слов'ян, її причетність до української культури є дуже посередня. Те, що для нас може бути цікаве, то передусім особа відкривача манускрипту, уродженця Білської землі Михайла Бобровського (1784-1848) та місце, від якого виникла прийнята в науковому світі назва манускрипту. Хоч бо Супрасльський монастир станув досить далеко від сьогоденної українсько-білоруської етнічної межі, то все ж, чого не заперечують і білоруські історики, виріс він із київського „кореня”.

На зламі XV і XVI ст. територія Гродненської землі, де над річкою Супрасль виник Благовіщенський монастир, належала до митрополічної Київської єпархії. До її складу входила-бо не лише центральна Україна, але й вся південно-західна Білорусь, а митрополити київські і галицькі фактично резидували у Вільні та Новгородку, а не в Києві, якому постійно загрожували татарські напади. Ілюстрацією цієї ситуації може бути доля митрополита Макарія, який у 1497 році наважився на спробу відвідати своєї титулярної столиці, але загинув у дорозі — татарська шабля зняла йому голову в околиці Мозиря. Тодішні постійні напади кримських татарів на українські землі, які інколи досягали також Білорусі та етнічної Литви, були у великій мірі наслідком боротьби

поміж литовським і московським князями Казимиром та Іваном III, які спочатку намагалися виручатися татарами. У 1480 році Казимир інспірував похід золотоординського хана Ахмата, який однак безуспішно завернув з-під Москви. Більш вдалим були дії московського союзника — кримського хана Менглі-Гірея, який у вересні 1482 року здобув та сплюндрував Київ.

Поміж „безчисленного полону”, який взяли на Київщині татари, був і київський воєвода Іван Ходкевич з родиною. Іван, який був сином київського боярина Ходка (Федора) Юрієвича, вірно служив великому князю Казимирові, отримуючи від нього чималий шмат пущі над річкою Супраслю, при межі із Білською землею. Однак до моменту потраплення у полон, в якому так і помер у 1494 р., Іван не встиг зайнятися освоєнням цієї, ще майже безлюдної території. Випало це на долю його сина Олександра, який щасливо повернув із Криму та подбав також про основи релігійного життя.

У 1498 році Олександр Ходкевич заснував у Городку, центрі маєтності, монастир для монахів, що прибули з Києво-Печерської лаври. Після двох років чернці перенесли в більш спокійне місце — до урочища на березі Супраслі, де згодом виникла однойменна осада. Незабаром зведено тут велику муровану церкву в готичному стилі, у честь Благовіщення Пресвятої Діви Марії. Її бічні вітвари присвячені були „благовірним князям руським” Борисові і Глібові та „строителям печерським і начальникам общему житію Антонію і Феодосію, з Богом спасаємого града Києва, в Руській землі”.

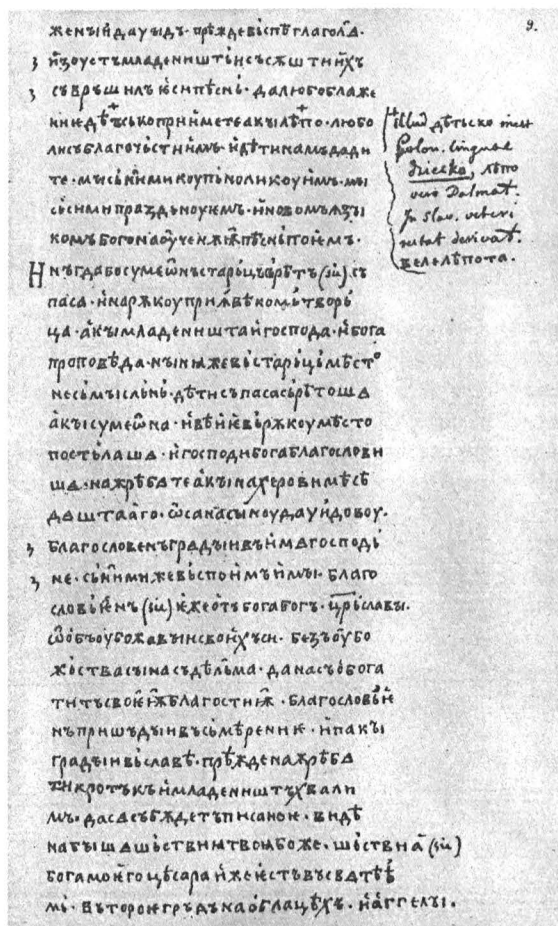
Супрасльський монастир швидко став одним з найбільш активних осередків інтелектуального життя православної Церкви, чого доказом була м.ін. багата монастирська бібліотека. Перші книги потрапили сюди із Києва та інших осередків. Згодом і в самому монастирі почали виникати копії церковних книг та самостійні твори, зокрема полемічного характеру, скеровані як проти протестантів, так і католиків. Найбільше однак монастир над Супраслю розславив староболгарський пергаментовий кодекс, який у 1823 році потрапив до рук Михайла Бобровського, викладача Віленського університету та дослідника найдавніших слов'янських рукописів.

Було це в моменті коли славістика як наука щойно зароджувалася, отже Бобровський, особисто знайомий із „батьком славістики”, чехом Йозефом Добровським (1753-1829), був одним із її піонерів. Належав він до цього самого покоління основоположників вивчення слов'янських мов і культур, що такі визначні постаті як словенець Єрней Бартоль Копітар (1780-1844), росіянин Олександр Востоков (1781-1864), чехи Вацлав Ганка (1791-1861) і Йозеф Юнгман (1773-1847), чи словак Паволь Йозеф Шафарік (1795-1861).

Можна б сказати, що в цій ситуації професор Бобровський – дослідник із величезним хистом до мов і досконалою пам'яттю, який невтомно нишпорив у всіх доступних йому книгозбірнях, був приречений на успіх. Був момент, саме на початку 1820-тих, коли здавалося, що так і буде. Сьогодні бачимо, що вченому, якого прийнято у ряди наукових товариств у Римі, Москві, Лондоні та Парижі, не було суджене вписатися в історію славістики творами гідними його хисту. Окрім щопти публікацій у тодішній польській і російській науковій пресі, між ними опису Супрасльського кодексу, славістичні праці Бобровського залишилися у рукописах і в більшості загинули. Отже – гляньмо на життєвий шлях нашого земляка.

Народився він 8 листопада 1784 року в селі Вілька-Ваганівська (зараз офіційно Вигонівська), розташований поміж Кліщелями та Більськом. Дитячі роки та молодість Михайла випали на період доленосних для Європи подій. У 1789 році спалахнула Французька революція, яка заперечила божественну провенієнцію влади королів та імператорів, та джерелом кожної суверенної влади проголосила націю. Водночас стала одним із джерел романтизму, котрий відіграв величезну роль у перетворенні цілої низки позбавлених своєї державності слов'янських народів у прагнучі до суверенітету нації. 1795 рік це III розподіл Речі Посполитої, внаслідок чого північна частина Підляського воєводства була включена до складу Прусії, південна припала Австрії. Саме біля підляського містечка Немирів зійшлися на десятиріччя державні кордони Прусії, Австрії та Росії, якій припала правобережна Україна та майже вся територія Великого князівства Литовського. У 1807 р., внаслідок наполеонівської перемоги над Прусією, т.зв. Білостоцька область, до якої складу належали заселені українцями околиці Більська і Дорогичина, була приєднана до Російської імперії.

Так Михайло, який почав своє навчання при Речі Посполитій – у церковній школі в Кліщелях, продовжував його під владою пруського короля – у колегії піаристів у Дорогичині та в гімна-

Фрагмент копії Супрасльського кодексу, яку зробив Михайло Бобровський

зії у Білостоці, а вищу освіту отримав вже як російський підданий. У 1808-1814 роках навчався він у Віленському університеті та діючій при ньому Голівній духовній семінарії (згодом став у них викладачем), отримуючи по черзі звання магістра богослов'я, філології та цивільного і кримінального прав, а у 1815 р. прийняв священничий стан (без одруження). Але хоч Бобровському прийшлося у Вільні працювати передусім викладачем богослов'я, а з 1833 року стати парохом сільської парафії на Берестейщині, його найбільшою пристрастю була філологія, зокрема, вивчення старовинних слов'янських книг.

У 1796-1803 роках Бобровський вчився в Дорогичині, вписаному в історію передусім коронацією Данила Романовича (1253 р.). На зламі XVIII і XIX сторіч дух „руської старовини” був тут ще доволі живий. Надалі діяли тут два православні монастирі, греко-уніатську Церкву репрезентував монастир та міська парафія, а загал міщан східного обряду розмовляв українською мовою (зараз тут діє лише одна православна парафія, яка у 2-тисячно-

му місті має біля 150 віруючих). У церковних і монастирських архівах можна було знайти чимало цінних рукописів і стародруків, передусім із київських та почасвських друкарень. Можливо, що саме під час науки в старших класах дорогичинської колегії почалися перші дослідницькі труди Михайла, які продовжив він під час науки і короткотривалої вчительської праці у Білостоці. Бо хоч у самому місті, яке до половини XVIII ст. було сільською осадою при магнатській резиденції, не було йому чого шукати, то кільканадцять кілометрів від нього розташований Супрасльський монастир, якого книгозбірню став вивчати молодий любитель старовини.

Безсумнівно найкращим періодом у житті молодого богослова і славіста були роки 1817-1822, коли був делегований у наукову подорож за кордон. Метою було ознайомлення зі станом богословських наук в Європі і вдосконалення знання необхідних у богословських студіях східних мов, а також ознайомлення з мовами та літературами слов'янських народів. Бобровський

відвідав тоді низку міст, передусім у Австрії, в яких працювали найвизначніші чеські, словенські та хорватські і сербські славісти цього часу. Немалий ужинок зібрав також в бібліотеках північної Італії, зокрема, у Венеції, та в Римі і Парижі. Принесло це йому загальне визнання у європейському науковому світі.

Під час цієї п'ятирічної європейської „перегринатії” Михайло Бобровський зустрівся із національними „будителями” різних слов'янських націй. Серед них був також о. Іван Снігурський (1784-1847), декан богословського факультету Віденського університету та парох тутешньої церкви св. Варвари, згодом перемиський єпископ, завдяки якому місто над Сяном стало важливим осередком національного відродження українців у Галичині (Перемишль випередив тут Львів).

Церковне і культурне життя на т.зв. Литві, як тоді називали територію Великого князівства Литовського (у межах після 1569 р.) з приліпленою до неї у 1807 р. Білостоцькою областю, було сполонізоване не менше, а може й

більше аніж в Галичині. Нічого тут не змінило і російське панування, адже царський уряд, з огляду на повну політизацію аристократично-шляхетського прошарку, вважав цю територію „зовсім польською”. Польський національний дух панував як у Віленському університеті, так і в семінарії, а їхні випускники вважалися польськими патріотами. Все ж таки, можна сказати, що якимось „преукраїнське” національне почуття почало тоді пробуджуватися і в Михайлові Бобровському, який у писаних у 1819 році листах до чеха Й. Добровського називав себе русином.

У тому часі південь „Литви”, зокрема, Більський, Берестейський, Кобринський і Пинський повіти, заселяло не менше як чверть мільйона етнічних українців. Однак Вільно, в якому серед студентів та викладачів університету і семінарії були вихідці із народної української стихії цього регіону, не стало у XIX ст. центром українського національного відродження. Перша причина це ліквідація Віленського університету після польського повстання 1831-1832 років. Друга це особлива ситуація російсько-польського двобою за „віру і народність”, який почався із приходом до влади царя Миколи I (1825) та набрав обертів у другій половині XIX ст. У цих умовах етнічні українці і білоруси, які більш були прив’язані до като-

Сучасна церква св. Михайла у Вільці-Ваганівській

лицизму та польської культури опинялися у польському національному таборі, а „тверді русини” швидко потрапляли у нурт „западнорусскости” (аналог москвофільства, яке зачепило Галичину). У церковному середовищі ця поляризація була наслідком не лише політичної ситуації, але і внутрішнього конфлікту між сильно латинізованим орденом василіанів, із якого набиралися кандидати на єпископські пости, та більш орієнтованим на грецько-слов’янські церковні традиції парафіяльним духовенством, яке згодом, у 1839 році, без більшого спротиву поставилося до ліквідації на „Литві” церковної унії та прийняло православ’я.

Коли у вересні 1817 р. Бобровський виїжджав із Вільня панував ще там ліберальний дух, зашпелений у наполеонівську епоху. Але коли у 1822 році повернув та став викладати у Віленському університеті богословію і арабську мову, яку вивчив у Парижі, починався вже період реакції. Незабаром серед студентів викрито польські таємні організації, чільним діячем яких був м.ін. Адам Міцкевич. Почалися арешти та заслання. Потерпів також Михайло Бобровський, який у своїх лекціях та проповідях критично відносився до стану справ, як в університеті, так і в Церкві. Влітку

1824 року звільнено його з університету з наказом поселення у василіанському монастирі в Жировичах.

Це своєрідне заслання вчений використав до впорядкування своїх дослідницьких справ. М.ін. у травні 1825 року у петербурзьких „Библиографических листках” з’явилася повідомлення про знайдений у Супрасльському монастирі пергаментовий рукописний кодекс із XI ст., який до рук вченого потрапив влітку 1823 року.

У 1826 році, завдяки підтримці російських славістів, Бобровському дозволено повернути в університет, де окрім богослов’я став він читати лекції про слов’янські мови. У 1828 році о. Михайла призначено ще парохом віленської церкви св. Миколи, у якій зберігався інший шедевр старовини, цим разом українського походження – багатоілюстрований „Київський псалтир”, списаний в Києві у 1397 році (у 1518 році книгу подарував віленській церкві вихрещений київський єврей Іван Аврам Езофович, який дослужився посту земського підскарб’я Вел. кн. Литовського). Псалтир віднайшов ще попередній парох Миколаївської церкви – о. Антоній Сосновський (1775-1852), підляшанин родом із Кліщель, який також цікавився історичними пам’ятками.

Віленська церква св. Миколи у першій половині XIX ст.

Завдяки посередництву Івана Лобойка (1787-1861), випускника Харківського університету, який у Вільні викладав російську мову та літературу, у 1822-1824 роках з рукописом ознайомилися дослідники із т.зв. Рум'янцевого гуртка – київський митрополит Євгеній Болховитинів та Петро Кеппен. Однак дослідження Псалтиря обмежилося тоді лише короткими виписами, які зробив Кеппен (у 1860-тих роках викорис-

тав їх Ізмаїл Срезневський, у публікації про пам'ятники письменства X-XIV ст.).

У 1833 році, після цього як Віленський університет у рамках репресій за польське повстання у 1831-1832 роках, був ліквідований, а в семінарію перетворено на суто римо-католицький навчальний заклад, професор Михайло Бобровський був призначений настоятелем у містечку Шерешів (місцевість

на північ від Берестя, на українсько-білоруській мовній межі). Привіз він сюди як Супрасльський кодекс, так і Київський псалтир, які після наглої смерті вченого у 1848 році, разом з його особистою бібліотекою потрапили у приватні руки (псалтир зараз переховується у Публічній бібліотеці ім. Салтикова-Щедрина у Петербурзі).

Шерешівський період життя Михайла Бобровського показався несприятли-

«Pobożnej Matce – smutni synowie»

Цікавим зabytkiem зв'язаним з особою Michała Bobrowskiego jest kamienny pomnik na *cwyntarowi*, to jest placu przycerkiewnym w Wólce Wahanowskiej (taka jest właściwa, używana za życia naszego uczonego nazwa wsi, pochodząca od nazwiska jej dawnych właścicieli – południowopodlaskiej rodziny szlacheckiej Wahanowskich z Wahanowa; dopiero później jakiś urzędnik przerobił ją na Wólkę Wygonowską). Pomnik, wykonany z czerwonego granitu, umieszczony jest na fundamencie i liczy

nieco ponad metr wysokości i ok. 35 cm szerokości. Trochę powyżej połowy swej wysokości pękł w poprzek, ale napisy są nadal wyraźne. Zostały one wykonane w języku polskim, który w pierwszej połowie XIX w., pomimo przynależności Północnego Podlasia do Rosji, pozostawał podstawowym językiem Cerkwi greckokatolickiej (w Liturgii oczywiście nadal używano cerkiewnosłowiańskiego z wymową ukraińską).

Część czołową pomnika wieńczy łacińska abreviatura „DOM” (Deo Optimo

Maximo – Bogu Najlepszem Najwyższemu). Z napisu umieszczonego poniżej dowiadujemy się, że pomnik „Annie z Krupickich Bobrowskiej, pobożnej Matce” postawili „smutni synowie Józef i Michał” w „1825” roku. Umieszczone pionowo napisy na krawędziach bocznych pomnika (grubość stelli wynosi ok. 9-10 cm) informują, że „Żyła [at] 35. Umarła 2 sier[pnia] 1799. // Pogrzeb[iona] p[rzy] cerkwi s[w.] Michała”.

Pomnik ma też napis w części tylnej. Składa się on ze skrótu „AŻKCB” oraz intencji w kształcie krzyża „Prosi o Ojcie N[asz]”. „KCB” można odczytać jako „Ksiądz Cyryl Bobrowski”, a więc osobą proszącą o modlitwę jest mąż Anny i ojciec fundatorów – proboszcz cerkwi św. Michała Cyryl Bobrowski, który zmarł latem 1824 roku (pogrzeb odbył się 7 lipca) w wieku 86 lat. Nie będąc specjalistą od epigrafiki nagrobnej epoki, w której powstał pomnik, znaczenia liter „AŻ” mogę się jedynie domyślać – możliwe, że są skrótem od „A żalosny...”, a więc żałujący, pogrążony w żałobie po zmarłej żonie (analogicznie do smutnych synów). Można by się jeszcze domyślać, że jest to fragment słowa „MAŻ”, ale nie udało mi się znaleźć żadnego śladu liter „M”.

Nieco dziwna wydaje się w związku z tym wykuta na pomniku data 1825, gdyż w tym roku o. Cyryl Bobrowski już nie żył. Możliwe, że pomnik wykonano jeszcze za jego życia, a data została podana „na wyrost”. Możliwy jest też wariant, że za życia o. Cyryla zostało jedynie złożone zamówienie u kamieniarza, który pracując nierychliwie, wykonał napis dopiero w następnym roku, nie będąc poinformowanym o jego śmierci. Wydaje się bowiem logiczne, że synowie, zamawiając pomnik po śmierci ojca, poświęciliby go obojemu rodzicom.

Jerzy HAWRYLUK
Fot. autora artykułu

вим для наукових досліджень. Хоч не полишив їх зовсім, то все ж прийшлося зосередитися на душпастирській праці та зайнятися вихованням племінника – Павла Бобровського (1832-1905). Згодом вихованок поєднував військову службу, яку завершив зі ступенем генерала, із творчою працею – окрім численних праць з ділянки військового права, статистики (варта уваги монографія Гродненської губернії, в якій м.ін. обговорено мову, побуті та фольклор українського населення її південної частини) Павло Бобровський був автором багатьох публікацій присвячених історії Церкви у першій половині XIX ст. Чимало публікацій, в тому числі окремі монографії, присвятив своєму видатному дядькові та згаданому вже Антоніві Сосновському.

Згідно зі свідченням Павла Бобровського, о. Михайло, який ще у 1837 році прийняв православ'я, у своїй проповідницькій діяльності користувався рідною йому українською мовою. Був він також автором звернення до царя Миколи I, який під його впливом у грудні 1839 року наказав, щоб православні священники Вітебської, Могилевської, Київської, Подільської, Волинської, Мінської, Віленської, Гродненської губерній та Білостоцької області, в міру можливості читали в церквах у неділі і свята проповіді *простою загальнозрозумілою мовою*, або об'яснювали нею катихизис. Швидко однак Православна церква, почерез мову проповідей та навчання у парафіяльних школах, стала оплотом русифікації українців та білорусів – недавніх уніатів „Западной Росии”.

Як би не оцінювати постать о. Михайла Бобровського, вивчення біографій цього вченого та інших його сучасників родом із Підляшшя, як хоч би проф. Харківського і Київського університетів Ігнатія Даниловича (1787-1843), народженого у Гриневичах коло Більська, відкриває перед нами немалий пласт українського минулого. І це не лише „вузька” історія втисненого поміж етнічні території поляків та білорусів нашого берестейсько-підляського „апендиксу”, але й всієї української нації, яка у першій половині XIX ст. щойно починала народжуватися у своїй новітній іпостасі.

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Podlasianie na karpackich szlakach

Закончення ze str. 15

Bez fachowej terminologii, bo ja jestem prosty facet, lubię konkrety. Zobaczyłem konkrety. Samo to, że dyskutowaliśmy na półoficjalnych spotkaniach, spowodowało szersze przemyślenia.

Dotychczas zawęźałem koncepcje do działań na krótkich odcinkach, a teraz marzy mi się wielki projekt, który podzielił na małe odcinki. Roboczo będzie się to nazywało „Kraina kielbia i meńka”. To nazwy ryb, których kiedyś była masa w całej dolinie rzeki Orlanki. Mój dziadek, kował, pracował do wieczora w kuźni, potem szedł nad rzeczkę i przynosił 3-4 meńki – takie do łokcia, po pół kilo. Na skutek melioracji rzeka przepadła i przepadły ryby. Od dwóch lat zaczęliśmy odbudowę. Nie traktowałem tego jako dużego programu. W poprzednim roku zrobiliśmy porządek na pewnym odcinku rzeki, w tym roku na kolejnym. Dzięki wyjazdowi dojrzałem do koncepcji szeroko pojętej – wszystkie ciekie zrewitalizować, a są takie możliwości, chociażby po trochu każdego roku. Na szczęście Polski Związek Wędkarski jest „za”. Będziemy spiętrzać wodę, więc dlaczego by tam nie miał stanąć młyn wodny? Przecież i tak trzeba zrobić jakąś zastawkę, a to może być podstawa dla młyna wodnego. To już będzie zaczątkiem skansenu.

W Bieszczady i na Słowację pojechało 16 osób związanych z gminami i organizacjami pozarządowymi. Teraz będą mogły swoje spostrzeżenia przenieść na nasz teren. LGD „Puszcza Białowieska” składa się z 10 gmin, różnych ludzi działających społecznie, ale nie zawsze znających się ze sobą. Podczas pięciodniowego wyjazdu, mogli oni swobodnie podyskutować, omówić wiele tematów bez ograniczeń czasowych, co na pewno pozwoli sprawniej realizować nasze programy.

Jeszcze w tym roku LGD „Puszcza Białowieska” planuje wyjazd dotyczący programu odnowy starych sadów, najprawdopodobniej w dolinę dolnej Wisły, gdzie zrealizowano podobny projekt tworzenia lokalnego produktu turystycznego, założono szkółki tradycyjnych odmian drzew owocowych. Będzie to propozycja adresowana przede wszystkim do kwaterodawców. Kolejny wyjazd na Suwalszczyznę – teren równie wielokulturowy, jak powiat hajnowski czy bielski.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcia autorki artykułu

W ramach realizacji pilotażowego programu „Leader+”, powstała „Strategia zrównoważonego rozwoju regionu Puszczy Białowieskiej” i w 2006 r. powołano stowarzyszenie o nazwie Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” z siedzibą w Hajnówce. Obszarem działania LGD „Puszcza Białowieska” są przede wszystkim gminy wiejskie – Hajnówka, Białowieża, Narew, Narewka, Bielsk Podlaski, Czyże, Czeremcha, Dubicze Cerkiewne, Orla oraz gmina miejsko-wiejska Kleszczele.

LGD „Puszcza Białowieska” to w głównej mierze działania na rzecz rozwoju obszarów wiejskich z uwzględnieniem ochrony środowiska przyrodniczego, krajobrazu i dorobków historyczno-kulturalnych, rozwój turystyki oraz popularyzacja i rozwój produkcji wyrobów regionalnych.

W skład zarządu Stowarzyszenia Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” wchodzi Mirosław Stepaniuk (prezes) oraz Walentyna Jakimiuk, Eugeniusz Kowalski, Andrzej Rusaczyk i Nadzieja Sulima.

Lokalna Grupa Działania „Puszcza Białowieska” zaprasza do współpracy wszystkich zainteresowanych toponimami, czyli miejscową gwarą, odnawianiem starych sadów, warsztatami archeologicznymi, historią osadnictwa. Więcej informacji na stronach www.lgd-puszcza-bialowieska.pl, www.podlasie.org, a także w siedzibie Lokalnej Grupy Działania przy ul. Parkowej w Hajnówce oraz w wydziale promocji starostwa powiatowego w Hajnówce.

Bazyli Albiczuk i inni

Ile razy spotykam się z pełną ekspresji twórczością ludową czy generalnie z twórczością amatorską, tyle razy chwyta mnie żal za serce, że ludziom tym – często wybitnie uzdolnionym – nie dane było kształcić się, nie dane było zgłębiać wiedzę o sztuce, doskonalić warsztat malarzski czy rzeźbiarski, bo nie mieli pieniędzy, bo musieli pracować, bo nie mogli znaleźć zrozumienia dla swych pasji. I choć często niedyplomowani artyści zdobywają ogromną popularność i uczestniczą w taki czy inny sposób w profesjonalnym rynku sztuki, to – jak śpiewał Okudźawa – jednak mi żal. Z drugiej strony pocieszam się myślą, że może studia zabiłyby w nich tę spontaniczność i świeżość spojrzenia, która tchnie z ich obrazów, że może by ich zbyttno zmanierowały i utracilibyśmy bezpowrotnie tę szczerość artystycznej wypowiedzi, te niezliczone światy ludowej wyobraźni. Niewątpliwie wystawa w warszawskim Muzeum Etnograficznym znów obudziła we mnie ową mieszaną uczuć. „Moją miłością jest natura – Bazyli Albiczuk i inni”, bo taki jest jej tytuł, to kolekcja składająca się z obrazów i rzeźb kilku twórców nieprofesjonalnych. Jej wspólnym mianownikiem są właściwie (choć nie tylko) kwiaty. Kwiaty w postaci ogrodów, bukieci, gazonów i łąk. Kwiaty jako element krajobrazu człowieka i kwiaty zamieszkałe przez najrozmaitsze zwierzęta, głównie ptaki. Splatają się one w wizję rajszych ogrodów, tajemniczych miejsc, splątanych czarodziejskich kryjówek.

Bazyli Albiczuk...

Najbardziej wyrazistym i chyba najlepiej znanym nazwiskiem na wystawie jest Bazyli Albiczuk. Pochodzący z Dąbrowicy artysta był człowiekiem wszechstronnie utalentowanym. Jako wybitny malarz zdobył uznanie wśród rzeszy wielbicieli i ogromny szacunek w środowisku plastycznym na całym świecie. Poza tym pisał wiersze, a językiem jego poezji był ukraiński. Był także muzy-

Bazyli Albiczuk, *Mój świat w czerwcu*, 1976, zbiory Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej (fot. T. Żaczek)

kiem, który z wielkim zaangażowaniem grywał na skrzypcach. Zresztą jak sam deklarował: „Muzyka i malarstwo to dla mnie to samo. Czuję potrzebę Piękna, bez niego życie byłoby szare, nudne, nieciekawe”. Od najmłodszych lat chciał malować. W filmie dokumentalnym, prezentowanym w ramach wystawy, Albiczuk wspomina, jak wyciągał węgiel z pieca i malował nim po glinianej podłodze. Niestety ojciec uznał, że chłopiec potrzebny jest mu w gospodarstwie, a więc marzenia o studiach malarskich skończyły się dość szybko. Techniki malowania farbą olejną nauczył się drogą prób i błędów. Po prostu zaczął malować. „Podpowiedź znalazłem w przyrodzie. Na drugi dzień już czułem, jak to się robi – wspomina. – Jeszcze tydzień i wyszedł mój pierwszy ogród”. Właśnie owe ogrody przyniosły Albiczukowi największą sławę. W Muzeum Etnograficznym zaprezentowano kilka najbardziej znanych i najciekawszych. Jest więc fantastyczny ogród „Na progu czerwca”, „Ogród – Kwitnąca flora lipca”. Jest ogród zimą. Jest nocny ogród, skąpany w czerwonej poświacie księ-

życa. Jest także ogród o poranku. Różne pory roku i różne pory dnia. „Ogrody nie są realistycznymi portretami ogrodu uprawianego przez malarza. Są raczej wyidealizowaną, modelową jego wizją. Na obrazach nie ma uschniętych kwiatów, poczerniałych opadłych liści. Piękno musi być doskonałe.” – mówi Alicja Mironiuk Nikolska, komisarz wystawy. I faktycznie, kwiaty Albiczuka charakteryzują żywe, czyste barwy, regularne kształty i bardzo przemyślana kompozycja. Cały ogród skąpany jest jakby w kryształowo czystym, może nawet laboratoryjnie czystym, powietrzu. Ogrody nie są także przez nikogo zamieszkałe. Jedynymi przedstawicielami fauny są kolorowe jak płatki kwiatów ptaki, wkomponowane w roślinny pejzaż. Artysta twierdzi, że „malować można, tak jak pisać wiersze, i smutno, i wesoło”, choć smutek nie przebiją z żadnego z prezentowanych obrazów. Bo nawet stado bocianów

szykujących się do odlotu i kępki wrzosów w lesie („Przed odlotem bocianów”) nie wzbudza nostalgii za odchodzącym latem. Jest po prostu uosobieniem piękna natury.

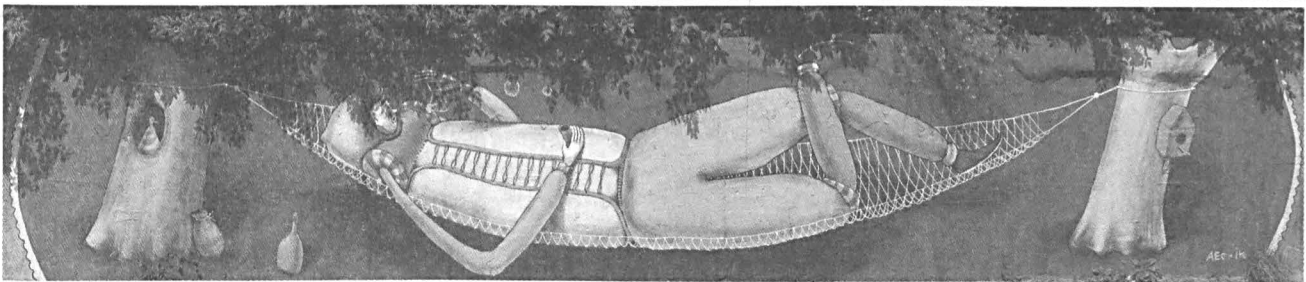
...i inni

Wystawę otwierają obrazy Marii Tamawskiej-Wójtowicz. Jej kwiaty w wazonach są niczym haftowane koronki z powplatanymi ptakami. Jakby artystka chciała zatrzeć granicę między florą i fauną i przedstawić fragment przyrody tak pięknej, a jednocześnie tak oswojonej, że można włożyć ją do wazonu i postawić na stole. Niebawale nastrojowe są pejzaże Janiny Fandrey. „Subtelne, delikatne, nieco staroświeckie, malowane z przeszłości, ale niezwykle eleganckie” – tak opisuje je Alicja Mironiuk Nikolska. Utrzymane w łagodnych, pastelowych kolorach, ukazują świat jakby zza tiulu. Artystka niezwykle precyzyjnie operuje szczegółami i rozmieszcza akcenty na obrazach: rozedrgane światło w drobnych listkach brzozy, czerwone kulki głogu na tle ciemnego lasu czy

Zakończenie na str. 22

Альтернативний погляд на стіни міста

Київ – старовинне місто з молодим Обличчям. Кожне покоління що тут жило, починаючи з заснування міста, залишило за собою якийсь слід. І тому Київ, не зважаючи на старовинність куполів та зморшки древніх вулиць, йде завжди в ногу з сучасністю. Адже, в Києві третина населення це молодь.

А молодь завжди прагнула змін. Вже традиційно склалося, що кожне молоде покоління намагається відійти від старого і зробити щось нове. Молодь дивиться на світ крізь призму юності і фантазії. Шукає себе в спорті, розвагах і творчості. Молодь хоче говорити, говорити так, щоб увесь світ чув її (якщо не увесь світ, то хоча би увесь район). Тому вона шукає для себе трибуну: для когось такою трибуною стає сцена, для когось полотно, для когось веб-сторінка, а для когось стіни. Останнє мабуть би викликало масу обурення серед людей старшого віку: „Малювати на стінах? На лобі собі намалюй! Теж мені забавку придумали! Хіба таке припустимо? Це хуліганство, потрібно це заборонити!!!” Проте, подібні вислови вже давно не лякають молодь. Адже вона їх „чує” з часів появи графіті.

Молодь змінює Київ: з середини і ззовні. Скільки разів ви бачили графіті на стінах міста? Це і є той самий зовнішній вплив.

Вік сучасного графіті 40 років, насправді воно з'явилося дуже давно. Слово „graffiti” італійською означає „шкрябати” і раніше ним називали наскельний живопис та розпис на стінах. Настінні надписи крокують в сучасний світ із сивої давнини. І марно намагатися згадати всі випадки їх появи.

Мова піде про сучасні графіті.

Вперше воно з'явилося в Америці в 70-і роки – підлітки там мали звичку позначати свою територію тегами (підписами). Потім американські тінейджери стали розписували метрополітен, згодом графіті вийшло із-під землі на поверхню.

Владі завжди не подобалася ідея молоді – розфарбовувати на свій смак державне майно, тому з „настінними художниками” завжди боролися: ловили їх, офіційно забороняли малювати на стінах, покривали поверхні спеціальною речовиною. Але це не спинило творців сучасного мистецтва.

Часто молодіжні захоплення виростали разом з молоддю та потрапляли в цілком дорослий світ. Але дещо, що не дорослішає, назавжди залишається атрибутом перехідного віку. Дещо, що люди знаходять в молодості і втрачають в дорослому житті. До такого переважно відноситься графіті.

Ті, хто першими взяли до рук маркери чи крейду, аерозольні балони чи фарбу, перед ким тремтіли від жаху стіни, вже давно подорослішали і відкинули своє юнацьке захоплення. Але кожне нове покоління після них, брало до рук знаряддя праці і йшло бомбити (розмальовувати) стіни.

В Радянському Союзі графіті почало з'являтися в 80-ті роки, на наслідування західної традиції. Місця творчості радянських митців були, як і в попередників: стіни, паркани, телефонні будки, асфальт, туалети – хіба що метро наші люди вирішили не чіпати.

Київ. Українська земля завжди була багата на таланти, в тому числі й на художні.

А для деяких наших художників картини давно з полотен перенеслися на стіни. Найчастіше такий вид творчості зустрічається за парадними фасадами будинків: в дворах, в „спальних” районах, біля залізниць, в промислових зонах. Але загалом ніхто не може передбачити, де з'явиться чергове графіті, тому жодна поверхня міста від цього не застрахована.

Графіті, як і звичайні художні роботи бувають різних рівнів, є надзвичайно талановиті. Найкращі роботи в світі графіті називаються піс (від англійського masterpiece – шедевр). Жаль, що інколи, прийшовши помилуватися настінним малюнком, бачиш його замальованим фарбою.

„Кому воно заважало?” – виникає запитання. Адже тут, біля гаражів та якое напівзруйнованого складу, графіті лише прикрашає місцевість, а його взяли і замальовали. Навіщо?

На радість, є такі місця, де настінні малюнки потерпають хіба що від нестачі місця для наступних творінь, але аж ніяк не від фарби борців за однотонність стін.

В Голосіївському районі є одне таке місце – це береги Либіді. Річка давно вже стала придатком для міської каналізації, вона з усіх боків оточена гаражами та бетонними стінами – це величезний простір для творчості. На фоні екологічної кризи річки з'являються строкаті, яскраві малюнки: графіті. Вони недоступні очам широкого загалу. Можливо це погано, бо мало хто може ними милуватися, а можливо й добре, бо меншим стає ризик, що хтось сприйме це, як псування державних стін.

Тут працює багато райтерів (так називають себе творці графіті), хто сам, інші групами.

Досить відомим є київський колектив „Пся крив”, що складається з багатьох талановитих людей, які гуртом роблять піси (надзвичайно красиві зразки настінного мистецтва). Їхнє графіті це не лише художні роботи, вони ще й виражають бачення світу, проблем людства, інтересів

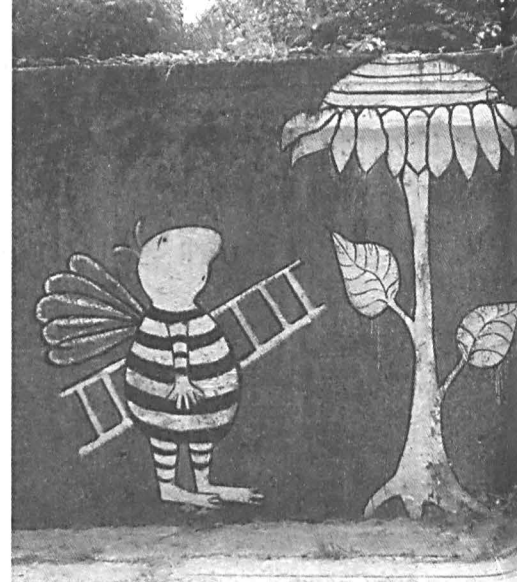

нашої молоді. Це не просто мазанина на стінах, це спосіб спілкування з такими ж самими молодими та вільними, що хочуть сказати те що думають, а не те що прийнято думати.

Не так давно, на початку осені, в одному з приміщень Києво-Могилянської академії в рамках проекту „приватне з публічним” відбувалася виставка в якій брали участь творці „Пся крив”. Білі стіни виставкових кімнат були обписані чорним балоном, надписи були різноманітними: від тегів райтерів до назв музичних гуртів, від лозунгів субкультур до символічних малюнків драконів.

Що хотіли донести до глядачів художники? Кожному вирішувати самостійно. Але напевно найближчим до ідей творців буде молодь, адже вона така ж як і вони: вільна, оригінальна, альтернативна.

Було б добре, якби такі виставки відбувалися частіше. Адже для їх влаштування не потрібно нічого особливого: гламур-

них приміщень чи яскравих декорацій. Потрібно лише надавати приміщення і райтери самі влаштують найкращі декорації. Дорослі, відвідавши такі виставки, стануть на крок ближче до молоді, а тінейджери матимуть стимул вдосконалювати свою власну творчість.

Якби в місті відводилося більше місць де б можна було сміливо та законно творити балоном на стіні... Можна просто дозволяти малювати на певних стінах (парканах, багатоповерхівках, що не мають архітектурної цінності, гаражах, стінах промислових зон). Це, звісно, не врятує всі інші місця від настінних малюнків. Тому що в графіті є ярлик: неформат. І приручити райтерів буде доволі важко, але якщо їх визнати „форматом” то співіснування графіті та влади міста буде набагато кращим. І це підтримає молодих і талановитих, для того, щоб українське графіті піднімалося на високий рівень.

Можна ж створювати окремі бетонні стіни призначені спеціально для райтерів. Але вони скоріше знадобляться для виставок ніж для буденної творчості. Таким чином можна буде створювати цілі галереї київських графіті.

„Я – райтер. Я вважаю що графіті – це голос міста. Місто промовляє нам зі стін. Графіті, яке має душу версус бездушної брехливої реклами”, – написала Nimpha Blin на форумі Києво-Могилянської Академії.

Звісно, не всі графіті прикрашають місто, є невдалі, але ж не всі. Перед тим як замалювати красиве графіті – подивіться на нього уважно, адже в нього вкладено стільки праці й творчості. Воно щось каже вам, варто лише зрозуміти.

Графіті бувають символічними і жартівливими, бувають саркастичними і пародійними, якими вони тільки не бувають? Та головне це те, що завдяки графіті можна сказати свої думки всім, хто має очі і вільну свідомість.

Мариса РУДСЬКА, Київ

На фотографіях: Графіті із мурів на берегах київської річки Либідь. Фото М. Рудська, Архів

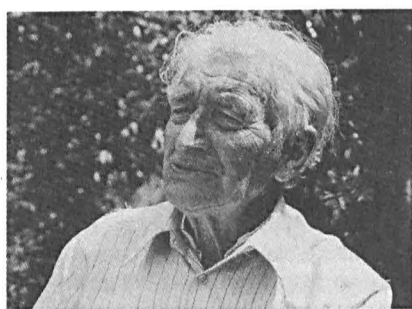
Bazyli Albiczuk i inni

Zakończenie ze str.20

śnieżne kwiaty owocowych drzew tworzą stonowane, bardzo spokojne kompozycje. Nawet ciemne kłębowiska chmur w „Burzy nad morzem”, oglądane przez „woal” tracą swą grozę i stają się po prostu harmonijną częścią natury. W zupełnie inny sposób ogląda świat Maria Korsak. Jej obrazy to scenki rodzajowe, rozgrywane się wśród drzew i krzaków o ostrych, zdecydowanych kolorach i zgeometryzowanych kształtach. Ludzie malowani przez Korsak zostają przytłoczeni krajobrazem, tak jak na płótnie „Wrzos z brzożami”, gdzie bohaterki giną wśród olbrzymich wrzosów i nieproporcjonalnie dużych drzew. Zupełnie pozbawione kolorów są natomiast dzieła Jana Nowaka. Autor wykonuje je techniką suchej igły. Na wystawie zaprezentowano cykl pt. „Ogród”, składający się z piętnastu obrazków. Abstrakcyjne figury spletają się w nich z kompozycjami kwiatów, liści i drzew. Czasem dołączają do nich fragmenty murów, części domu, wanna, drabina... Czasem obok zwierząt pojawiają się postacie ludzkie i nadludzkie, np. anioł, dziwne twarze w gałęziach, groźne stwory. „Ogrody dzikie, zarośnięte, zaniedbane tworzą klimat, nastrój. Tak jest jak z lasem, nikt tam nie sprząta, a jest jak świątynia” – twierdzi Nowak, a słowa te zapisane zostały przez organizatorów wystawy obok prac artysty i stanowią ich swoiste motto. Niebawem piękne są haftowane obrazy Łucji Mickiewicz. Łącząc różne nici o różnych fakturach, artystka wydobywa z nich wręcz malarskie

możliwości. Tuż przy nich znajdują się znów obrazy na szkle Adama Słowińskiego, przedstawiające ogromne ptaki. Uzupełnieniem wystawy stały się rzeźby w drewnie Leona Kudły i Władysława Saudyki. Ich bażanty, kaczki w gnieździe, dudki, dziecioty, sowcy, rysie, jelenie i liski są „czasem jakby żywcem przeniesione z polskich zarośli i mokradeł, a czasem jakby z odległych światów” – komentuje komisarz wystawy. Ale niewątpliwie wszystkie te zwierzęta mogłyby zamieszkać malowane ogrody, lasy i parki, ozdabiające ściany muzeum.

Anna KORZENIOWSKA-BIHUN

Bazyli Albiczuk (Василь Альбічук) – ludowy malarz i poeta z Południowego Podlasia. Urodził się i zmarł w Dąbrowicy Małej w pow. białopodlaskim (31.07.1909 – 22.07.1995), w której przeżył samotnie większość życia. Największy zbiór obrazów znajduje się w Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej. Wiersze za życia autora nie były drukowane. Najpełniejszy wybór poezji w języku ukraińskim ukazał się w roczniku „Український літературний провулок” (t. 5, 2005, s. 205-242).

«Доносити музику основану на менталітеті українських традицій...»

Гурт „Чорні черешні” утворився у Рівному в 1989 році на базі студії Рівненського Державного інституту культури. Спочатку він мав назву „Юрій Поліщук і тріо”, від 1991 року – це, як і заголовок одної з найвідоміших пісень ансамблю, – „Чорні черешні”. Група виконує поп-фолк-джаз-музику, з якою неодноразово виступала й на Підляшші. З лідером ансамблю, Юрієм Поліщуком, розмовляє Людмила Лабович.

– *Пане Юрію, ви зі своїм ансамблем приїжджаєте на Підляшшя уже більше як 10 років. Які були ваші уявлення про підляських українців, коли Ви їхали сюди вперше? А як це виглядає зараз?*

Юрій Поліщук: Мені було цікавіше так насправді, як воно було, ніж те, що я знав. Я людина відкрита і мені було приємно побачити тут людей близьких по духу, людей, які дуже добре знають

нашу культуру, навіть часом краще ніж на самій Україні, та які підтримують у душі українські традиції. Навіть було багато чого повчитися в українців Підляшшя. Я побачив, що між нами є така єдність через кордони, що наш народ живучий і виживає він у будь-яких умовах, навіть розділений державними кордонами. Через те, ми залишаємося народом самобутнім, культурним, я б сказав, висококультурним і я би дуже бажав, щоб і молодь, і ті, хто старшого віку, щоб вони були завжди впевнені в собі і вірили в унікальність і велику традиційність нашої культури.

Я зараз приїжджаю сюди, як людина приїжджає майже додому. Є у мене на Підляшші багато друзів і багато добрих, приємних і сердечних знайомих, які дуже гарно приймають наш ансамбль, яких я дуже радо хочу бачити. Їх доля завжди мене цікавить. Я радію за успіхи цих українців, хто знають нас, хто приходять на наші концерти. Приїзди на Підляшшя, це частинка нашого життя, тому я завжди відчуваю це як свято.

Однак, ми кілька років не були тут.

До вас приїздили інші команди з України. Нам це дуже приємно. Вони відгукуються про Підляшшя в Україні. Ми кажемо їм, що вже дуже давно знаємо це підляське товариство і що нам дуже приємно сюди приїжджати.

Приємно грати тут, бо бачу, що люди в більшості розуміють, що ми співаємо, підспівують разом із нами.

– *Коли ви до нас приїжджаєте, наскільки є важливим для вас доносити до підляшуків українську пісню, зацікавити нею тих, хто приходять на концерти?*

– Ми приїжджаємо не тільки, от так, заграти, пограти. Я хочу побачити людей, мені цікаво, як вони живуть. Зараз бачу, що є багато нових слухачів, нам цікаві їхні враження, намагаємося вловити той тонкий настрій публіки, побачити, як вона змінилася. Це з одного боку приємно, часом це дивує, але роки ідуть і публіка також міняється. Цікаво побачити людей, а одночасно, за допомогою музики, поспілкуватися з ними.

Закінчення на 46 стор.

Холмищаки і підляшуки на Вармії і Мазурах

Продовження з попереднього числа

Наслідки переселень у рамках акції „Вісла” були трагічні. Виселювання проходило тоді, коли кожний рільник очікує результату своєї праці – під час жнив. А так склалося, що врожаї треба було вдруге в житті покидати. Повторилася трагедія з липня 1915 р., коли, також перед жнивими, холмищаки і підляшуки були депортовані углиб Російської імперії. В одному і другому випадку зло це скоїла влада на своїх громадянах. Вичікування на поїзди, холод та голод, подорож разом з худобою, відсутність санітарного обладнання у місцях вичікування на транспорт, вже в час транспорту стали причиною не лише захворювань, але й смерті. Лише на перехідній станції в Осьвенцімі, де між іншим ведено сегрегацію виселенців і частину із них осаджувано у концтаборі Явожно, щеплення проти інфекційним хворобам проведено для 18.454 осіб, медичну поміч надано 5.194 особам, натомість у 76 осіб стверджено інфекційні хвороби¹. Хвороби поширювалися внаслідок пиття брудної води, не свіжої їжі, перебування разом із худобою у переповнених вагонах, обсіплення порошком DDT проти масової вшивиці (педикульозу). Під час транспорту до Ольштинського воєводства померло 38 осіб, а у більшості стверджено коросту (сверблячка), педикульоз (вшивиця) та випадки тифу². Лише масові щеплення запобігли епідемії.

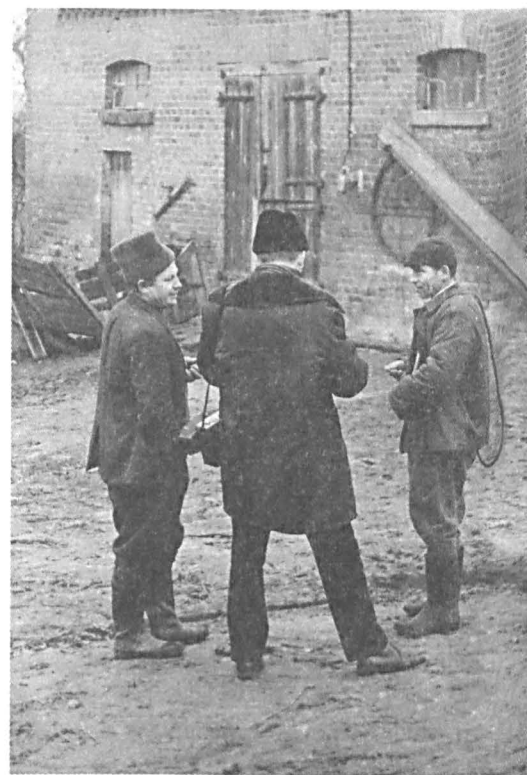
Набагато більше від планованого число переселених українців було причиною їх розмішування в господарствах знищених у більш 50%, спочатку війною, а відтак поселенцями-грабіжниками (шабровниками) – у будинках без вікон, дверей, печей та із пошкодженими дахами³, яких ремонт через нестачу будівельних матеріалів не відбувся до приходу зими. Згідно із першим планом в Ольштинському воєвод-

стві мало бути поселених 5.050 родин у селах, 720 родин у мастках ПНЗ (Державні рільничі мастки) та 700 родин у містах. До цього плану 10 липня 1947 р. уведено коректуру на додаткове поселення 2.500 родин. До кінця 1947 року фактично поселено 13.621 родину⁴, тобто 4.751 родину більше ніж плановано у липні.

Стан садиб у окремих повітах був дуже різний. Наприклад у повіті Лідзбарк господарства були знищені у 70%⁵. Загалом на потреби депортованих українців Ольштинське воєводство виділило 14 тисяч вільних у 1947 р. господарств, з них однак коло 10 тисяч вимагали ремонту⁶. До 15 листопада відремонтовано лише 2.427 садиб, а до 30 березня 1948 р. це число збільшилося до 3.826 садиб⁷. У найбільш складних умовах жили українці, яких поселено по кілька родин у знищених і до того спільних малих будинках. Таким було село Мокайни Пасленського повіту, де у спільному житловому будинку поселено 16 родин з Підляшшя і Холмищини⁸.

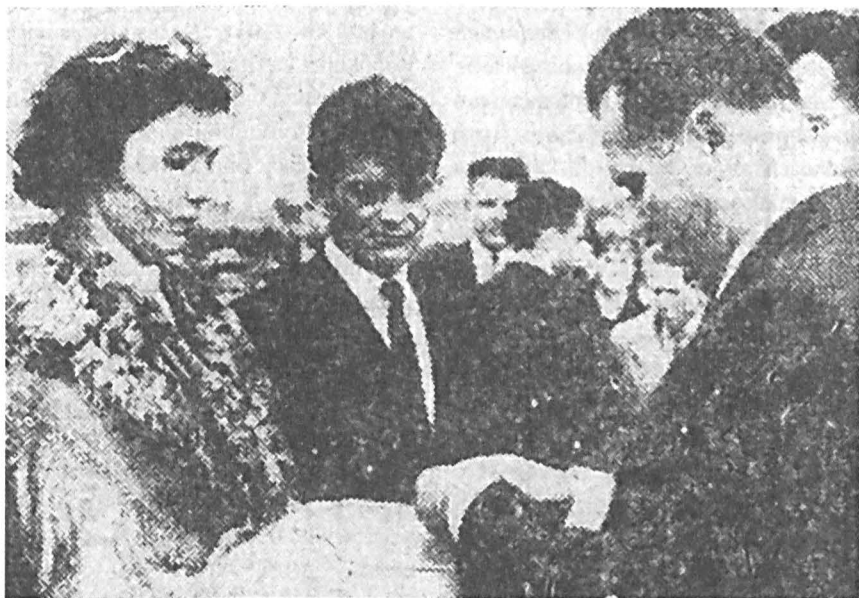
При нагоді варто сказати, що після періоду вичікування на повернення у рідні сторони, щоб гідно жити, українці поселені у Мокайнах скоро стали відомі як одні з найкращих господарів у воєводстві. За жертвність у збиранні коштів на будову нових шкіл та бурс для молоді і господарські успіхи Мокайни були у 1966 р., як перше село на Вармії і Мазурах, нагороджені збірною медаллю 1000-ліття Польської Держави⁹. Годиться назвати прізвища голів цих родин: Іван Марецький, Володимир Спудо, Володимир і Теодор Нечипоруки, Микола Давидюк, Мойсей Білоус і другий Мойсей Білоус, Олексій Кучера, Павло Василевський, Олександр Панасюк, Олександр Янчук, Василь Зеленський, Микола Рудзький, Варфоломей Панасюк, Андрій Кужель, Микола Килим'юк.

У загальному українське населення жило надією на скоре повернення і у значному відсоткові відмовлялося від ремонтів та фінансової помочі надаваній у формі беззворотної позики, яку українці назвали безповоротною. Вона бо надавалася з метою припинення повернень на рідні землі. Ряд переселенців повертало. Однак скоро їх вдруге депортовано. Торкалося це і відомого народного художника Епіфанія Дровняка з Криниць, який був виселюваний тричі і за кожним разом повертався. Були й такі як холмищак Степан Михалюк, який покинув село Лехово Бранєвського повіту на Ольштинщині і фірманкою повернув у рідні сторони. Його подальша доля невідома¹⁰. Можливо був він одним із тих, яких після повернення у

Редактор українських передач Радіо Ольштин Олександр Коляничук під час розмови із господарями з села Мокайни – Олександром Панасюком (зліва) та Павлом Василевським, вересень 1966 р.

рідні сторони арештовано та заслано у концтабір у Явожні. Не минуло це навіть заслужених для II Річсполітої союзників Польщі у війні з більшовиками у 1920 р. Одним із них був хорунжий Армії УНР Сергій Хлопівський (1892-1978), інвалід без матеріального забезпечення, одружений з полькою, який жив в Тересполі на Підляшші. Разом з корінними українцями був охоплений акцією „Вісла”. Після повернення до дружини був арештований, ув’яз-

Мокайни були, як перше село на Вармії і Мазурах, нагороджені збіркою медалю 1000-ліття Польської Держави. Під час обжигів 11 вересня 1966 р. рішення про нагороду приймають солтис Леон Білоус та його дружина Віра

нений і вдруге депортований у район Лемборка на Гданщині¹¹. Виселено з с. Полоски Антона Сегеня (1903-1985) – в’язня концтабору в Осьвенцімі, діячів Польської робітничої партії (ПРП), функціонерів міліції, служби безпеки,

колишніх вояків Червоної армії та Війська польського. У цій справі були навіть спеціальні постанови Воеводського комітету ПРП у Люблині¹².

Згідно з основною метою акції „Вісла”, а саме полонізацією розпорощених

в антиукраїнському середовищі, спеціально настроєному пропагандою про небезпечних переселенців з акції „В”, заборонаю відвідин розселених родин та покараннями за повернення, велася масова інвігіляція (нагляд) міліції та служб безпеки українського середовища. Інколи доказом „українського націоналізму” було публічне вживання української мови. Лише за це можна було знайти у концтаборі в Явожні¹³. Торкалося це також не лише священиків з забороненої Грекокатолицької, але й офіційно діючої Православної церкви, про що вже згадано вище. Після арештів під час виселення процедур цей продовжувано. До весни 1948 р. на Ольштинщині арештовано коло 600 переселенців¹⁴.

В умовах постійного нагляду міліції та служб безпеки над переселенцями, запроторювання в табір у Явожні за спроби повернення на рідні землі, заборони на відвідини рідних в сусідніх селах та повіті, відсутності рідної церкви, школи значне число переселенців почало звертатися до Радянського Консульства у Гданську з проханням на виїзд у Радянську Україну. Вже у 1948 р. в Україну виїхало 1.164 переселенців¹⁵.

Розпорощення у чужому і ворожому середовищі особливо негативно вплинуло на молодь у шкільному віці. Постійні докори українцям про їх „різунське” походження, „чорне піднебіння”, при масовій пропаганді у пресі, радіо, багатотисячних популярних виданнях на тему ймовірних злочинів скоєних українцями, вплинули на те, що молодь почала послуговуватися також вдома польською мовою. Водночас переселенці жили надією на повернення. Робили все можливе, щоб молодь, яка вже мала початкову освіту або її завершувала, навчалася у різного типу середніх школах. Охопило це тисячі переселенської молоді, яка здобуваючи різні професії, з огляду на своє минуле лише виконуючи зразково свої професійні обов’язки могла числити на позитивну оцінку та обіймати відповідальні посади в мережі освіти, рільництві, науці.

Треба сказати, що в короткому часі склали вони життєвий іспит і керували різними установами. Мережею повітової освіти у повіті Моронг, відтак в

Праця над черговою українськомовною передачею Радіо Ольштин, 1965 р. Від лівої сидять: Микола Демчук, Анна Бриль, Олександр Коляничук, Дарія Зореня, Ярослав Зореня.

Ольштині керував інспектор Іван Ящук родом з Тереспілля, а у повіті Лідзбарк Вармінський випускник Бартошицького педліцею з українською мовою Михайло Трохим'юк з Голешова (повіт Володава). Згодом Трохим'юк був візитатором Ольштинського шкільного округу, відтак директором Осередку вдосконалення вчителів. Одним із перших вчителів зорганізованих у 1956 р. українських класів Бартошицького педагогічного ліцею був мгр Микола Калішук з Дубровиці Малої на Підляшші, а одним із перших вчителів української мови на Пасленщині Олександр Назарук – рідний брат майбутнього викладача Варшавського університету Василя Назарука. Працівником кафедри україністики Варшавського у-ту був та-

кож Михайло Балій (1926-1981) уродженець Павлович на Грубешівщині, учень української гімназії у Холмі, після II світової війни ув'язнений органами безпеки ПНР, відтак після закінчення Варшавського у-ту цінений вихователь українців та автор статей на сторінках українських видань „Наше слово” і „Наша культура”.

Д-р Костянтин Романюк з Полосок на Підляшші став не лише ветеринарним лікарем, але визнаним науковцем, професором та деканом Ветеринарного факультету Вармінсько-Мазурського університету в Ольштині. Викладач цього університету д-р Олександр Волос родом з Головна повіт Парчев став відомим у воєводстві карикатуристом. Свої дотепні рисунки презентував у ви-

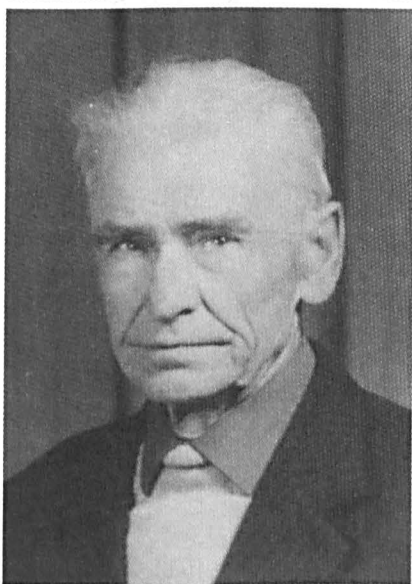
данні „Piórkciem i gylcem” (1973), а деякі з них було поміщено на сторінках річника „Український календар”. У виданому в 2004 році альбомі „Głowy i główki” поруч з папою Іоаном Павлом II та Єжи Гедройцем і іншими видатними особами, запропонував читачам відомого нашого художника, наукового працівника Вармінсько-Мазурського Університету доцента Михайла Саванюка (1938-2004). Д-р Іван Лукашук з Королівки на Володавщині став відомим гінекологом, а д-р мед. наук Юрій Більчук з Холмщини відомим радіологом у Гданську. Випускник Вищої рільничої школи в Ольштині мгр інж. Олександр Романюк з Загорова на Підляшші працюючи спеціалістом, відтак директором Станції оцінки рослин в Куніку, відтак Барцікові к. Ольштина, вніс значний вклад у введенні до рільничої практики Вармії і Мазур сотень інтенсивних сортів рослин. Антін Дубець з Горостити Володавського повіту, син закатованого в таборі Явожно Семена Дубця (1897-1948)¹⁶, закінчив загальноосвітній ліцей в Орнеті, відтак Юридичний факультет у Лодзі та став відомим юристом, автором ряду статей про незаконно заборотених у 1947 році до цього жакливого скитальського осередку майже чотирьох тисяч українців. Він є зараз автором майже десяти збірок поезій (Ucztownie sepów – Бенкет стерв'ятників (1993); Rozmowa z morzem – Розмова з морем (1994); Penetracje – Проникання (1995); Wędrowka – Мандрівка (1996); Myśli frasośliwe

Уродженець південнопідляського Загорова мгр інж. Олександр Романюк

– Думки турботні (1997); Rozdroża – Роздоріжжя; Wędrówka II – Мандрівка II). Ряд його поетичних творів публіковано на сторінках „Нашого слова”.

Визнання серед вчителів мали вихідці з Підляшшя. Мгр Микола Бабкевич працював у Комплексі рільничих шкіл у Каролеві коло Кентшина, д-р Микола Демчук з Дубровиці Малої був директором Рільничої школи в Дивітах, а в Ольштині вчителювали Леонадія Цеп-Демчук з Холмщини, Йосип і Петро Тишко та Михайло Василевський – вихідці з Білопідляського повіту. Д-р Андрій Починайло з Полосок став відомим науковцем Інституту ядерних досліджень у Сьверку під Варшавою та публіцистом українських видань у Польщі. Його брат Симон, д-р рільничих наук, працював в Польській Академії Наук, відтак був провідним спеціалістом в ділянці тваринництва Міністерства рільництва Польщі. Наймолодший, Володимир Починайло був д-ром слов'янської філології, викладачем Вищої педагогічної школи в Ольштині і популяризатором української літератури. Мережею рільничої освіти дорослих у воєводстві і поступу в рільництві керував Олександр Колянчук, згодом директор Воєводського центру прогресу в сільському господарстві у Серадзу та член Ради освіти при Міністрі рільництва, відтак заступник голови Управи Південно-східного наукового інституту у Перемишлі.

Іван Потрапелюк

Видатний спеціаліст від рільничих справ доктор Симон Починайло (зліва)

Інші холмщаки та підляшуки, здобувши вищу освіту, працювали на різних теренах Польщі. Мгр Євген Самохваленко заявив себе відомим поетом, якого твори друкувалися на сторінках польських часописів „Odgłosy”, „Życie Literackie”, українських „Дніпро”, „Жовтень”, „Вітчизна”, „Донбас” та видаваних у Польщі: „Наше слово”, „Наша культура”, річник „Український календар”. Проф. германістики Михайло Гасюк був не лише викладачем Університету у Познані, але також лектором української мови для українців – студентів познанських вищих шкіл; мгр філології Богуслава Мацієвич працювала редактором тижневика „Наше слово” у Варшаві; її брат Євген, закінчивши художній факультет Торунського університету, був між іншим директором Технікуму мистецьких шук у Щеціні. Холмщак Євген Беднарчук (1913-1981) був провідним діячем УСКТ в Лодзі, вчителем середніх шкіл та Вищої мистецької школи, автором підручників та поетичних творів публікованих на сторінках „Нашого слова” та „Українських календарів”.

Мгр Іван Кукавський, учень сенатора ІІ РП Івана Пастернака (1876-1943), керував Комплексом рільничих шкіл у Сейнах. Мгр Галина Ющук-Древко працювала вчителем Комплексу шкіл з українською мовою навчання

ім. Т. Шевченка в Білому Борі. Володимир Романчук з Новосілок на Підляшші був вчителем, відтак секретарем воєводської ланки УСКТ в Гданську. Мгр Микола Новосад (1934-2002) з Ощова на Грубешівщині після закінчення Торунського керував українською виробничою кооперативою „Ферротекс” в Ольштині, відтак був педагогом у Щеціні та Перемишлі, співробітником Південно-східного наукового інституту у Перемишлі. Мгр Іван Потрапелюк з Вільки Тарнівської холмського повіту був заступником директора підприємства торгівлі пресовими виданнями „РУХ” в Ольштині.

На увагу заслуговує багатолітня діяльність на рідній ниві холмщака Петра Доманчука (1902-1973) – активного діяча Православної секції Української Студентської Громади у Варшаві, відтак диригента метрополітального хору у Холмі, вчителя української мови та редактора українськомовного „Церковного календаря”, який видавався у Варшаві протягом 1968-1974 рр. Його співробітником був підляшук Леонід Бучило – автор чисельних статей публікованих на сторінках „Нашого слова”, „Нашої культури” та календарів.

Після переселення у найважчій ситуації опинилася дітвора дошкільного та шкільного віку. Беручи до уваги вікову структуру переселенців, серед я-

Фото Ю. Гаврилюка

Галина Древо

ких було більше 20% осіб до 13 року життя¹⁷, можна сказати, що коло 14-тисячна група молоді, перебуваючи у польському „морі”, позбавлена рідної школи і церкви, при негативному відношенні ровесників у школі і заляканості батьків постійною негативною пропагандою у мас медіа у відношенні до всього українського, в значній мірі почала послуговуватися також вдома не материнською мовою і була піддана у значній мірі процесові полонізації.

Закінчення у черговому числі

Олександр КОЛЯНЧУК

Примітки:

1. R. Drozd, *Droga...*, s. 81.
2. B. Wilamowski, *Studia...*, s. 405.
3. B. Wilamowski, *Studia...*, s. 403.
4. M. Winnicki, op. cit., s. 11.
5. Ibidem.
6. R. Drozd, *Polityka władz wobec ludności ukraińskiej w Polsce w latach 1944-1989*. Warszawa 2001, s. 83.
7. Ibidem.
8. О. Колянчук, *Ліквідація...*, с.76.
9. J. Cwinałowicz, *Dzień Mokajna*, – „Nasza Wieś”, Olsztyn, 25 września 1966, nr 330.
10. I. Hałagida, *Ukraińcy na zachodnich...*, s. 51.
11. О. Колянчук, *Ув'язнення нескорених. Українські військові меморіали 20-30-х рр. XX ст. у Польщі*, Львів 2003, с. 195-196.
12. E. Miśiło, *Akcja „Wisła”...*, s. 295-296.
13. I. Hrywna, *Ukraińcy w Olsztyńskim...*, s. 40.
14. Ibidem.
15. I. Hałagida, *Ukraińcy...*, s. 51.
16. K. Miroszewski, *Centralny Obóz...*, poz. 675.
17. R. Drozd, *Droga...*, s. 133.

Фото Ю. Гаврилюка

Моє рідне село

Читаючи поезію мого улюбленого поета з Берестейщини, Пана Остапа Лапського, затрималася над рядочками вірша: „І не жду, і не терплю, і не надіюсь: пусто в далині, порожня даліна?! І музика не грає, не горять вогні: як в славно-звісній пісні?! Гаснуть очі і себе ліпити вже не хочеться: проте ліплю, ліплю, ліплю...”

І я заплакала, згадала свої Малашевичі Малі, де прийшла на світ та провела дитячі літа.

У двотисячному сьомому році минуло шістдесят літ від страшної події – переселенської акції „Вісла”. У 1947 році всіх українців прогнали з рідних, етнічних земель і насильно вивезли на західні та північні землі Польщі.

Цій страшній події присвячую свій вірш.

Малашевичі Малі

Там родилась – прийшла на світ
Там всміхались очка мої;
Все було солодке, як мід –
Малашевичі Малі.

Там де бігала босоніж
Літом по поранній росі,
Сонячний промінь тепло ніс –
Малашевичі Малі.

Моє щастя, моя любов
І радісні дитячі дні
Оживають сьогодні знов –
Малашевичі Малі.

Серед нічної темноти
У сні з'являються мені
З солом'яним дахом хати –
Малашевичі Малі.

Переселенські спогади
Все були страшнішими
Від пережитої війни –
Малашевичі Малі.

Моє Підляшшя дороге,
Надбужанські наші землі
Я пам'ятаю про вас все –
Малашевичі Малі.

Не можу позабути Вас,
Ви все мені дорогі;
Хоч проминув вже довгий час –
Малашевичі Малі.

Галина ДРЕВКО

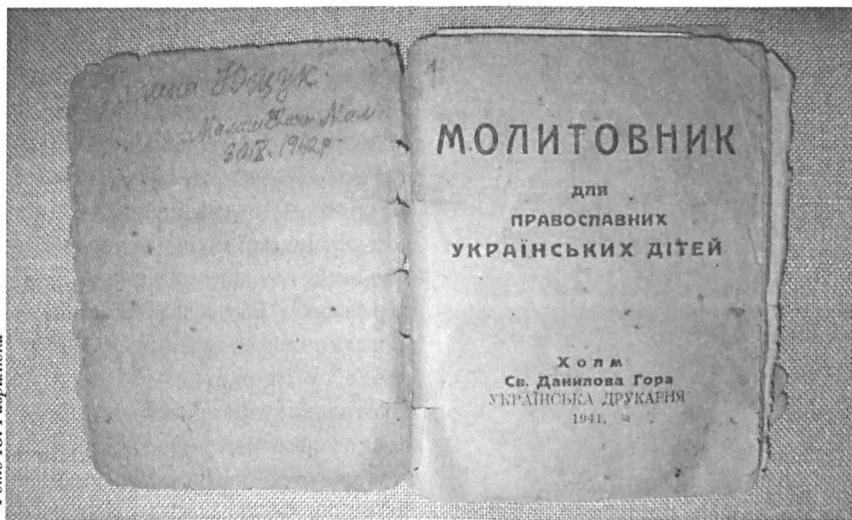

Фото Ю. Гаврилюка

Українські святочні картки

Видавець святочних карток, пан Андрій Шмигельський пропонує Вам високоякісні українські різдвяні картки, а також запрошення на весілля і картки з побажаннями.

Ціна 80 грошів за примірник.
Можна замовляти по телефону
055 23 46 000

Український молитовник для дітей – пам'ятка Галини Древо (Ючук) з рідного села

Książęta Sanguszkowie na wołyńskich i podlaskich włościach

W ubiegłym roku opisywaliśmy w „Над Бугом і Нарвою” (nr 4) dzieje podlaskiej linii rodu Sapiehów. Kolejnym rodem magnackim, który miał związki z obecnym Południowym Podlasiem, byli Sanguszkowie, którzy pochodzili w prostej linii od wielkich książąt litewskich i ruskich. Protoplastą rodu, który dzięki swojej prawosławnej wierze i osiedleniu się na Ukrainie uległ całkowitemu zruszczeniu, był brat Władysława Jagiełły, Lubart-Fed’ko, władający wołyńskim Ratnem i Żydaczowem (zm. w 1431 r.). Nazwisko rodowi dał jego syn, książę Sanguszko, właściciel Ratna i Koszyra, który zmarł w 1463 roku. Właśnie syn Sanguszki, Aleksander (Олександр Сонгушкович – *Oleksandro Songuszkowycz*), wszedł w roku 1475 w posiadanie nadbużańskich dóbr Włodawa, Soszno i Szumino, w ówczesnej ziemi brzeskiej. Książę Aleksander, dobroczyńca Monasteru

Pieczerskiego w Kijowie, zmarł przed 1502 r. W *Pominniku* Ławry Peczerskiej zapisano ród kniazia Aleksandra Sanguszkowicza, który miał wstąpić w stan zakonny pod imieniem Aleksego.

Synem i następcą Aleksandra na wołyńskich i podlaskich włościach był Andrzej, protoplasta niesuchojeskiej gałęzi rodu. Zmarł on w końcu 1534 r., pochowany zaś został w *Uspeńskim* soborze Ławry Peczerskiej, na rzecz której ponowił zapisy swego ojca.

Po Andrzeju dobra włodawskie przeszły w ręce jego syna, księcia Fedora. W 1540 r. ponowił on przywilej swego ojca na magdeburskie prawo miejskie dla Włodawy. Jemu też prawdopodobnie zawdzięcza Włodawa swoje centralne stanowisko w tej nadbużańskiej majętności. Dokumentem świadczącym o pobożności i szczodrobliwości kniazia Fedora jest jego testament (*духовниця* – *duchownyca*), spisany w 1547 r. Fedor, poleciwszy

duszę i grzeszne ciało Bogu miłostiwemu i Przenajświętszej Jego Matce i wszystkim świętym, nakazuje swym spadkobiercom: ciało moje ma być położone w Monasterze Peczerskim u świętej Bogurodzicy [tnz. w soborze Uspeńskim w Kijowie – J.H.] z przodkami moimi. Książę Fedor mówi tu o przodkach, możliwe więc, że w soborze Uspeńskim pochowano nie tylko jego ojca, ale też dziada Aleksandra (mnicha Aleksego), którego miejsce pochówku jest niepewne. Dalej książę rozdysponowuje znaczne sumy dla monasterów i cerkwi – na wieczną modlitwę za jego duszę. Najszczodrzej obdarowany został Monaster Peczerski – otrzymał 50 kop groszy i złoty łańcuch wagi 200 czerwonych złotych na okucie ikony Bogurodzicy oraz sobór Sofijski i inne monastery kijowskie – Pustynski i Wydubicki. Na liście obdarowanych świątyń mamy też cerkwie katedralne w Wilnie i Brze-

КНАЗЬ АЛЕКСАНДР
САГУШКО ВАГЕРДОВИЧЬ

КНАЗЬ АНДРЕЙ
САГУШКО ВАГЕРДОВИЧЬ

ściu oraz monasteru w Wilnie (św. Trójcy) i Supraślu. Po dwie kopy groszy przeznaczono cerkwiom i monasterom w dobrach rodowych, dodatkowo zaś znaczne sumy na ukończenie budowy monasteru św. Mikołaja w Mielcach (książę Fedor był jego fundatorem) oraz srebrny złom na naczynia dla monasteru mieleckiego i cerkwi na zamku w Niesuchojeżach, który był główną siedzibą tej linii rodu Sanguszków.

Testament ten jest w swej treści zbliżony do spisane go w 1529 r. w Siemiatyczach testamentu Michała Bohusza Bohowitynowicza, właściciela licznych dóbr podlaskich (Jabłecznej, Sławatycz, Dołhobrodów, Siemiatycz i Orli), a jednocześnie męża siostry księcia Fedora Sanguszki, Fedory.* [Fedora Bohowitynowiczowa (*pani Bohuszowa*), która po śmierci męża odziedziczyła Jabłeczną, była opiekunką (*ktitorkoju*) miejscowego monasteru prawosławnego, m.in. nadała mu dziesięcinę z folwarku jabłeczyńskiego.] On również nakazuje wykonawcom testamentu – *ciało moje grzeszne posłać do Kijowa, do Monasteru Peczerskiego św. Bogurodzicy i tam go położyć.*

Mimo więc, iż Sanguszko i Bohowitynowicz swe włości i siedziby ro-

dowe mieli na Wołyniu i Podlasiu, ich pragnieniem było spocząć po trudach doczesnego żywota w świętej ziemi Monasteru Peczerskiego w Kijowie, który pomimo swego politycznego upadku i ruiny po zniszczeniach wojennych, pozostawał nadal duchową stolicą Rusi i ruskich wyznawców błahocześcia.

Dalej Michał Bohusz nakazywał umieścić nad swym grobem, oprawny w srebro obraz świętych założycieli Ławry Peczerskiej – Antonija i Feodosija. Wydzielił też 200 kop groszy na bu-

dowę wileńskiego monasteru św. Trójcy. Ofiary na modlitwę za duszę testamentatora miały otrzymać wszystkie cerkwie katedralne w Wielkim Księstwie Litewskim, a także miała być rozdana jałmużna dla ubogich.

Książę Fedor Sanguszkowski zmarł w końcu roku 1547 lub na początku 1548. Zgodnie z ostatnią wolą pochowano go obok ojca w soborze *Uspeńskim* w Ławrze Peczerskiej. Znajdujące się niegdyś w soborze *Uspeńskim* portrety Aleksandra, Andrzeja i Fedora Sanguszków, zachowane jedynie dzięki kopiom, które tu reproduujemy, przedstawiają ich w książęcych mitrach ze sceptrem w dłoni, w tradycyjnych, bogatych szatach. Są przepojone duchem dawnej książęcej świetności rodu, który w swej pobożności i hojności dla Cerkwi pragnął dorównać dawnym ruskim kniaziom.

Miniona świetność jednak już blada i Sanguszkowie, podobnie jak inni ruscy i zruszczeni książęta, dawno przestali być udziałnymi władcami, a o ich znaczeniu decydowała już wyłącznie wielkość posiadanych majątków ziemskich i zasługi w służbie hospodara – wielkiego księcia litewskiego, ruskiego i żmudzkiego.

Umierając, książę Fedor pozostawił

czterech synów – Dymitra, Andrzeja, Jarosława i Romana. Dobra włodawskie przypadły Dymitrowi, który jednak wkrótce został zamordowany (1554). Przejął je po nim książę Roman (ur. w 1536 r.), który po bezdzietnej śmierci wszystkich swych braci został jedynym przedstawicielem niesuchojeskiej gałęzi rodu. Roman, podobnie jak i jego przodkowie, pozostawał wierny swej wierze. W 1564 r. uposażył cerkiew we Włodawie. Był też mecenasem sztuki – na jego służbie przebywał m.in. znany lwowski malarz Ławryn Puchała. Warto też zaznaczyć, iż książę Roman był zięciem fundatora drukarni zabłudowskiej, Grzegorza Chodkiewicza, mógł więc mieć wpływ na jej powstanie.

Roman Sanguszko zmarł w 1571 r. Przed śmiercią, 10 maja 1571 r., spisał testament, w którym rozkazał, aby pochowano go w monasterze mieleckim, zapisując też 150 kop groszy *na ubogich i na szpitale, na cerkwie i wszystkie cerkiewne obchody, wedle chrześcijańskiego obrządku greckiego.* Wcześniej, oddzielając monaster mielecki od dóbr niesuchojeskich zaznaczał, że czyni to, *aby był przy innej ojcowiznie mojej w posiadaniu tego, do kogo będzie ona należała, byleby był zakonu naszego, chrześcijańskiego greckiego.*

Po bezpotomnej śmierci księcia Romana Sanguszki wygasła niesuchojeska gałąź rodu. Gałąź koszyrska, mającą główną siedzibę w Kamieniu Koszyrskim, przez kilka jeszcze dziesięcioleci pozostawała przy *blahocześciu*. Pierwszym katolikiem był dopiero Symeon-Samuel Sanguszko, kasztelan, a później wojewoda witebski, który zmienił wyznanie około 1620 roku.

Ścisłe związki księcia Aleksandra Sanguszkowicza i jego potomków z Cerkwią prawosławną znalazły swój ślad w umieszczeniu rodu Sanguszków w *Pominnikach* (*Subotnikach*) – spisach osób, za które modlono się w czasie sobotnich nabożeństw. Znajdujemy ten ród w *Pominnikach* kijowskich monasterów – Peczerskiego, Meżyhorskiego, św. Mikołaja, św. Michała (*Zołotwerchoho*), monasteru w Supraślu i in.

Jerzy HAWRYLUK

Reprodukcje portretów z: *Monografia x.x. Sanguszków*, t.II, Lwów 1911.

Останнім часом територією України лине міцніюча хвиля мистецьких фестивалів, накриваючи містечка та селища особливою радісною атмосферою. Цього разу свято приїхало порушувати звичний розмірений режим місцевих жителів до Гуляйполя.

Подивуватися гуляйпільцям було чому: на дорогах конкуренцію велосипедам складали тачанки з кулеметами, чорними прапорами та анархічними написами, на кшталт, «Воля або смерть!». Незліченна кількість строкатого люду в смугастих тільниках, галіфе, папах та просто вишиванках рясніла на головних вулицях міста, порушувала громадський порядок біля колонок з водою, обливаючи один одного з голови до ніг під розпеченим сонцем, товклася у чергах за квасом і гомоніла різноголосими українськими наріччями.

Степові дива, або Літературні читання із «тачанки»

Угу... То ж цей із лівої – Едуард Драч! Цікаво коли знов на „Підляську осінь” приїде...

Але й у гуляйпільців було чим здивувати гостей. По-перше, це батько Махно – постать неоднозначна й контраверсійна, що в своєму другому народженні популярністю та прагненням волі не поступається навіть славетному Че Геварі. По-друге, це мова. Ой, що не кажіть, а триста км на захід роблять свою справу: калинова лунає звідусіль, тішачи роз'ятрене серце донецьких націоналістів. І ще, можливо, це пов'язано із махновською кров'ю, що тече їхніми жилами, але гуляйпільці доброзичливо ставилися до приїжджих, були відкриті дивакуватій молоді, та щиро веселилися разом з усіма. Чого варті лишень місцеві бабусі у барвистих хустках, які безтурботно гоцали пліч-о-пліч з панками, що мали найжачені різнокольорові ірокези. Ось що значить життєдайна енергія «Мертвого півня».

Однак заряджали юрбу не лише вони. Файно розігріли фестувальщиків афроукраїнці з «Чорнобровців», які проте не вимовили жодного українського слова поза піснями, послуговуючись загальнозрозумілою англійською. «От Вінта» з Рівненщини здійняли на стадіоні разом із курявою суцільну рок-н-рольну ейфорію. А «ТНМК» розпалили у всіх і так гарячі патріотичні почуття. Всі любили Україну, забувши про політиків-клоунів, недосконалу систему обслуговування на Укрзалізниці та повіривши на мить, що наша країна – чемпіон світу.

Вражали також і письменники перш за все тим, що ходили ось так повз наметове містечко, разом із простими смертними стояли в чергах за водою, так само мліли від спеки і залюбки давали автографи всім охочим. Здивував також і поетичний боді-арт. Трішки, зовсім трішки ошелешила влада анархії без меж: зелені поети-початківці шарілися від сорому, розмальовуючи оголені жіночі перса своїми витворами, дівчата-моделі при цьому почувалися, здається, вкрай комфортно...

Багато хто закидає цьому фестивалю брак чіткої організації та динаміки. Досвідчені фестуни, які мають із чим порівнювати, неодмінно знайшли б купу недоліків. Однак шалені танці на стадіоні під улюблені гурти, дотепні репліки та мистецькі читання молодих поетів, тепла дружня бардівська ватра по ночі, каша із казанку, доброзичливість усіх навколо і навіть пожухлі травинки, наелектризовані і прилиплі до

«Степовиха» із Донбасу – от, коли б там всі були такі «націоналісти»...

мого спальника – все це буде найприємнішими спогадами про другий літературно-музичний андерграундовий фестиваль «День Незалежності з Махном».

Ольга КОЛОМІЄЦЬ
Донецьк
Фото Мартінка

Słów kilka o waleczności Zaporozców, a zwłaszcza o pewnym epizodzie bitwy chocimskiej

Początek XVII w. to okres, w którym Kozacy szczególnie często podejmowali wyprawy na Mołdawię i Wołoszczyznę, wyprawy morskie i lądowe na ziemie tureckie, tatarskie miasta i ulusy, a także w niebagatelnym stopniu dopomagał Polakom wojować z Moskwą. No i oczywiście wszczynali kolejne powstania przeciw Lachom... Świadczy to o niesamowitej żywotności, sile i potencjale wojskowym Kozaczyzny początku XVII w.

Kozacy żyli wojną i głównie z wojny się utrzymywali. Potrafili dokonywać czynów wojennych iście fantastycznych. Byli zuchwałymi wojownikami, którzy nie bali się nikogo i niczego. Radzili sobie równie dobrze na lądzie, jak i na morzu, w pieszym szeregach, jak i na koniu (teorię o rzekomej słabości kozackiej konnicy obala Maciej Franz w książce „Wojskowość Kozaczyzny Zaporoskiej w XVI-XVII wieku”, Toruń 2002). Ich morskie wyprawy na ziemie tureckie i tatarskie to przykład szaleńczej odwagi. W czasach, kiedy przed potęgą turecką drżała cała Europa, Kozacy potrafili zaświecić pożogą w oczy nawet sułtanowi, w samej stolicy jego państwa! Powiedzieć można, że im bardziej bezczelny wydawał się pomysł obrania danego celu ich wyprawy, tym bardziej cieszyło to Kozaków.

Trzeba zaznaczyć, że Zaporozcy bardzo często napadali na te miasta tatarskie i tureckie, w których odbywały się targi niewolników, aby, co zrozumiale, oswobodzić jak najwięcej jasyru zagarniętego przez Tatarów. Celował w tym zwłaszcza Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny.

Kozacy nazywali swoje statki czajkami. Znaczenie tego terminu nie jest zbyt jasne. Być może chodziło o porównanie do ptaków o tej samej nazwie żyjących licznie w okolicach dniewprowych. Jednakże może to być też słowo pochodzenia tureckiego. Czajka – była to płaskodenna łódź wiosłowo-żaglowa, bardzo zwinna i szybka. Budowano ją z drewna lipowego lub wierzbowego. Do burt mocowano wiązki trzciny, co powodowało, że łódź zyskiwała stabilność i przede wszystkim

Powrót z wyprawy

większą niezatapialność. Rozmiary czajki wynosiły średnio 18 metrów długości, 3 do 3,5 metra szerokości i 2,4 metra głębokości. Mieściła średnio od 50 do 70 ludzi. Wyposażona była w jeden żagiel, małe działka i po 10-15 wiosł na obu burtach. Ster mocowano na rufie i na dziobie, czego efektem była olbrzymia zwrotność. Płynąca do przodu czajka mogła zmienić kierunek niemalże w miejscu, bez wykonywania zbędnych manewrów zawracania.

Przebywając długie lata na Krymie Włoch d'Ascola pisał: *Kozacy są tak odważni, że nie tylko przy równych siłach, ale i w 20 czajek nie boją się 30 galer napisać, jak to się zdarza corocznie. Z kolei zacięty wróg Kozaków, turecki historyk Mustafa Naima zanotował: Utarczki morskie Kozaków równie są niebezpieczne, jak i ciekawe i nader dziwne. Czajki ich, sztucznie wiązane z sitowia i prątków, gdy mocna powstanie fala, nie toną, lecz prawie wypełniają się wodą, w której zanu-*

rzeni do pasa giaurowie biją się do upadłego. Śmiało powiedzieć można, iż zuchwalszego ludu od Kozaków, mniej dbającego o życie, mniej czującego wstręt do śmierci, na ziemi znaleźć niepodobna.

Kozacy zuchwale atakowali i zdobywali tureckie twierdze już w końcu XV stulecia. O jednym z takich napadów jest mowa w liście wielkiego księcia litewskiego Aleksandra do Chana Mengli Giraja, z 14 grudnia 1492 r. Książę składa w nim obietnicę ukarania Kozaków, którzy pustoszyli okolice Tehinii, gdzie zdobyli wiele statków i zagrabili konie, woły i inny dobytek. Z kolei w 1493 r. czerkaski starosta Bohdan Hliński i jego Kozacy zdobywają twierdzę Oczaków u ujścia Dniepru. Zresztą twierdza ta i w późniejszych latach miała nieszczęście być częstym obiektem kozackiej furii. Po Hlińskim podejmuje takie wyprawy Bernard Pretwicz – kolejny słynny przywódca kozacki. Zaporozcy wyprawiali się do ujścia Dniepru 4-5 razy do roku, a w odwecie za branie przez Tatarów jasyru, zaczęli odpłacać tym samym i także uprowadzali ze sobą mieszkańców napadanych ziem.

W 1524 r. Kozacy wyprawili się na port turecki i ważny ośrodek handlowy na Krymie – Gezlew, zwany przez Zaporozców Kozłowem (dzisiejsza Eupatoria). Oczywiście jednym z najważniejszych „towarów”, którym tam handlowano, byli chrześcijań-

scy niewolnicy. Mołojcy oswobodzili tam wielu ludzi, z wielką radością witających swych wybawców. Duża część oswobodzonych przyłączyła się do Kozaków. W tym samym czasie Zaporozcy rozgromili i zniszczyli na pełnym morzu kilka galer tureckich. W 1589 r. wyprawa kozacka znowu ruszyła na to duże krymskie miasto. I tym razem poszczęściło się Kozakom. Zdobyli je szturmem i splądrowali.

Początek XVII w. był czasem szczególnie częstych i najbardziej zuchwałych „chadzek” kozackich na ziemie sułtańskie. 1601 r. przyniósł pierwsze wyprawy. Za cel obrali sobie Kozacy miasto Kafa na Krymie. Spalili tam cztery stojące w porcie galery, a samą przystań doszczętnie zrujnowali. Mołojcy podczas tego najazdu zdobyli ponoć ogromne skarby w

złocie. W maju 1602 r. Kozacy na 30 czajkach pognali ku wybrzeżom Azji Mniejszej, w okolice Kilii. Udało im się tam rozgromić flotę turecką, zdobywając jedną galere i kilka statków kupieckich.

W 1606 r. Kozacy kilka razy nękali napadami ziemie tureckie nad Morzem Czarnym, pojawiali się w okolicach Białogrodu i znowu pod Kilią, zdobywając przy tym dziesięć galer tureckich. W tym samym roku podjęli także wyprawę na uchodzące za niezdobytą twierdzę miasto Warnę na terenie Bułgarii. Dzięki fantazji i odwadze, przy pomocy zabranych ze sobą działek udało im się niemal niemożliwe. Niespodziewanym szturmem opanowali w krótkim czasie zaskoczono miasto, a wiktoria ta, sławiona w pieśniach, rozniosła się echem po całej Ukra-

W mojej twórczości bardzo ważne miejsce zajmują tematy związane z Kozaczyzną Zaporoską. Kozacy fascynowali mnie, od kiedy sięgam pamięcią. Od dziecka moim ulubionym obrazem było dzieło „Kozacy piszą list do sułtana tureckiego” pędzla Ilji Riepina (1844-1930). Właściwie powinienem napisać, że miałem dwa ulubione obrazy, ponieważ miałem dostęp do dwóch wariantów tego dzieła. Z czasem odkryłem i trzeci, bowiem Riepin przedstawił ten temat na trzy różne sposoby. Do dzisiaj obrazy te pozostały moimi ulubionymi. Reprodukacja jednego z wariantów dzieła znajdowała się w encyklopedii, a druga w albumie „Arcydzieła malarstwa rosyjskiego w muzeach ZSSR”. Często zdarzało się, że godzinami podziwiałem te obrazy. Do tego mama opowiadała mi czasami o Kozakach i zawsze powtarzała, że byli najodważniejszymi ludźmi na świecie.

Tak więc moje zafascynowanie Zaporozcami (i sztuką) ma korzenie w latach dziecięcych. Równoległe z sympatią dla Kozaczy-

zny rozwijało się we mnie podobne uczucie względem łemkowskich – rusińskich zbójników.

Z czasem, kiedy zacząłem pogłębiać swoją wiedzę czytając wiele książek z dziedziny histo-

rii, a w głównej mierze tych poruszających temat Kozaków, zrozumiałem jak wiele mi, współcześni właśnie im zawdzięczamy. Chodzi mi tu przede wszystkim o zachowanie prawosławia na ziemiach etnicznie ruskich, a znajdujących się w granicach Rzeczypospolitej. Przytoczę w tym miejscu fragment wypowiedzi nuncjusza papieskiego, który pisał w 1622 r. do Rzymu, że czyni się wielkie wysiłki w kierunku likwidacji „schizmy”, **ale przeszkadza w tym kozactwo – lud wojowniczy i śmiały, który występuje w jej obronie czasem z prośbą, czasem z pogróżką na ustach, ale zawsze z bronią w rękach.**

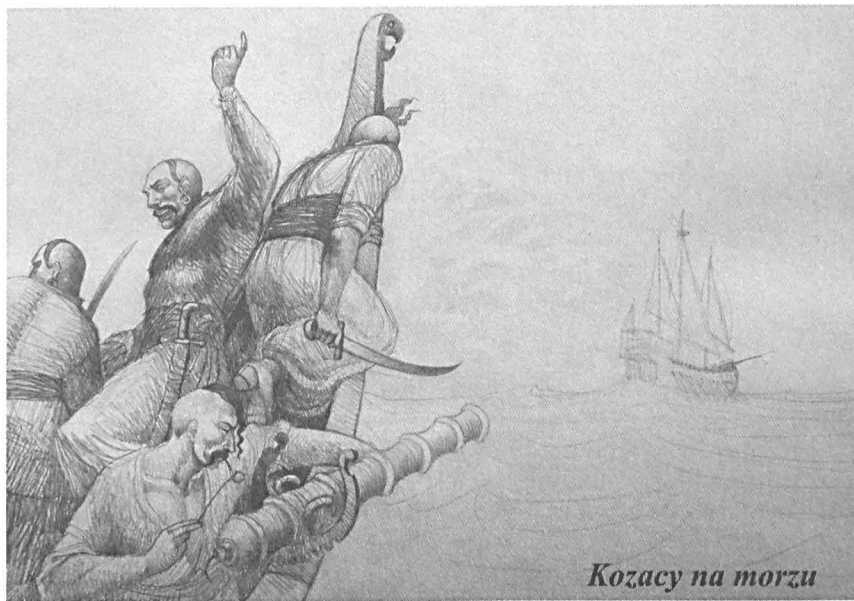
Mówiąc krótko – bez Kozaków prawosławia być może nie byłoby na naszych ziemiach w ogóle. Mówię to z całym przekonaniem, ponieważ oczywistym faktem jest to, że bezkompromisowa postawa Zaporozców wobec unii i zdecydowana obrona prawosławia zahamowały poważnie proces łatinizacji i polonizacji naszych przodków. Oczywiście nie zapominam w tym miej-

scu też o naszych rusińskich zbójnikach, którzy również występowali w obronie swej prawosławnej wiary, często w porozumieniu z Chmielnickim, przysyłającym w Karpaty swoich emisariuszy.

Jako temat dzieła Kozacy, a także karpaccy zbójnicy są dla mnie niewyczerpalnym źródłem. Sami w sobie, ze swym sposobem noszenia się, charakterystycznym wyglądem, zwyczajami, a w końcu niebawyma i burzliwą swą historią stanowią doskonały materiał do przedstawiania na obrazach, rysunkach czy w rzeźbie.

Najchętniej do malowania używam farb akrylowych na pilśni. Inspirują mnie głównie tacy artyści, jak Ilja Riepin, Gustaw Klimt czy Józef Brandt, ale także Jerzy Nowosielski, średniowieczna ikona i ludowe malarstwo. Moje rysunki często noszą znamiona szkiców, są jak gdyby przygotowaniem do obrazów, z których większość i te najlepsze wciąż pozostają na razie w mojej głowie...

Mirosław TROCHANOWSKI

Kozacy na morzu

inie. Warna została doszczętnie splądrowana, a wielu jej mieszkańców spotkała śmierć. Ponadto Kozacy zdobyli osiem galer, jeden żaglowiec i jedną felukę, a wartość zdobytych łupów przekroczyła ogrom bogactwa zagarniętego niegdyś przez mołojców w Kaffie.

W 1608 r. celem kolejnej „chadzki” stało się tatarskie miasto łączące Krym z lądem stałym – Perekop. Podczas tego wypadu udało się je opanować Kozakom podstępem. Tym razem również pozostawili po sobie tylko zgłiszczą... W 1609 r. mołojcy grasowali znowu w rejonach Budziaku, czyli pod Kilią, Izmailem i Białogrodem. Mimo że wyprawa liczyła zaledwie 16 czajek, ludność tych ziem umknęła czym prędzej na wieść o zbliżaniu się Zaporozców. Pozostawione w pośpiechu mienie zadowolilo napastników w zupełności, a Kilia, Izmail i Białogród zostały spalone.

W 1612 r. na ruskie ziemie najechały zagony tatarskich wojowników. Kozacy napadli na nich w okolicach Białej Cerkwi, w czasie gdy rabusie powracali obciążeni łupami i zagarniętym jasyrem. Klęska Tatarów była całkowita. Zaporozcy uratowali około 5 tys. ludzi wziętych w niewolę.

W 1613 r. dwukrotnie wyprawiali się Kozacy na sułtańskie ziemie. W okolicy Oczakowa zaczęła się na powracających Kozaków flota turecka. Zaporozcy z potencjalnej ofiary przemienili się w napastnika i nocą zaatakowali zaskoczonych Turków. Wojownicy sułtańscy zostali przez nich całkowicie pobici. Kozacy zdobyli 6 galer i wiele łodzi, zadając przeciwnikowi sromotną klęskę. Zwycięstwo to odbiło się szerokim echem na Ukrainie,

sami Zaporozcy pośpieszyli o nim donieść królowi, ale w Warszawie wcale nie cieszą się z tych kozackich sukcesów. Wywoływały one emocje wręcz odwrotne – niezadowolenie i niepokój o sprokowanie wojny z mocarstwem otomańskim. Sułtan turecki naciskał na króla polskiego, aby zakazał Kozakom rujnowania jego ziem. Przeprowadzona w 1614 r. przez Żółkiewskiego antykozacka demonstracja militarna, mająca na celu przywołanie ich do porządku, nie zrobiła na Zaporozcach żadnego wrażenia.

Do nieudanych wypraw należała ta podjęta w nietypowym czasie, bo zimą w 1614 r. Tym razem siły natury przeszkodziły Kozakom. Straszny sztorm rozproszył flotyllę zaporoską, a wiele łodzi potonęło w odmętach Morza Czarnego. W tym samym roku, niezrażeni niepowodzeniem poprzedniej wyprawy, Zaporozcy podjęli następną. Wyruszyli na czterdziestu czajkach, w liczbie około dwóch tysięcy. Tym razem zdecydowali się wypłynąć tradycyjnie – latem, a za cel wybrali sobie dla odmiany azjatyckie brzegi, głównie okolice Trapezuntu i samą Synopę. Niszczycielski napad poprowadzili Kozacy po mistrzowsku. Miasto to z impetem opanowali, załogę twierdzy wyrznęli do nogi, a całość spalili. Nim napadnięci zdolali zorganizować jakąkolwiek obronę, mołojcy odpływali już na Sicz na swych czajkach załadowanych łupami i brąncami. Dodatkowo Zaporozcy zagarnęli cały dość pokaźny arsenał, a w samym porcie spalili kilkadziesiąt galer i sporą liczbę dużych i małych żaglowców. W czasie powrotu stracili dwustu ludzi i 18 czajek.

Zachował się opis tych wydarzeń, spisany przez cytowanego wyżej tureckiego historyka Mustafę Naimę: *Kozacy, prowadzeni przez zbiegłych z państwa osmańskiego niewolników, sprośnię odstępujących przyjętej wiary islamu, niespodziewanie napadli na twierdzę Synop, leżącą na brzegu anatolijskim i z powodu rozkosznego położenia zwaną Medinet-l-uszczak, czyli miastem kochanków. Opanowawszy ten starożytny zamek, wycięli załogę, zrabowali i spustoszyli domy rodzin muzułmańskich i na koniec samo miasto spalili do tego stopnia, iż ów cudowny i zachwycający zakątek w smutną obrócili pustynię. Nim się okoliczni mieszkańcy uzbroili i zebrali do odporu, łupieżcza ta horda puściła się na morze, unosząc zrabowane bogactwa i spędzone w niewolę muzułmańskie rodziny. Sami, współcześnie do tych wydarzeń żyjący Turcy stwierdzali, że żaden nieprzyjaciel nie odważył się nawet zbliżyć do tego miasta od czasów, gdy Azję Mniejszą opanowali wyznawcy Mahometa.*

Rok 1615 r. przyniósł jedną z najzuchwalszych wypraw. Kozacy na osiemdziesięciu czajkach popłynęli wprost na Konstantynopol. W tym czasie przebywało ponoć w stolicy tureckiej 24 tys. janczarów i 6 tys. spahisów gwardii sułtańskiej. Sam sułtan Achmed I zabawiał się połowem ryb, kiedy nagle ujrzał w oddali wielkie kłęby dymu i ognie pożarów. To Kozacy rujnowali jego stolicę! Dzielnym mołojcom udało się zrównać z ziemią dwie dzielnice Carogrodu – Mizewnę i Archioke, spełniające równocześnie rolę portów Konstantynopola. Od przeszło półtora wieku, kiedy to Turcy stali się panami tego miasta, nikt nie odważył się go atakować. Rozwścieczony zuchwalstwem sułtan natychmiast wysłał w ślad za śmiałkami swą potężną flotę. I to był jego błąd.

Po szaleńczym pościgu Turcy dopędzili Kozaków u ujścia Dunaju do Morza Czarnego. Tutaj uciekający Zaporozcy zawrócili, wściekle atakując sułtańską flotyllę. Mołojcy wdarli się na pokłady galer wycinając w pień ich załogi. Turecka flota poniosła sromotną klęskę, a jej głównodowodzący dostał się do niewoli. Mimo proponowanego przez siebie okupu, zmarł jako jeńiec. Zaporozcy zawiedli zdobyte galery w okolice Oczakowa i na oczach całego garnizonu twierdzy, mającej za zadanie powstrzymywać kozackie „chadzki”, spalili wśród radosnych okrzyków. Ocalała garstka Turków w popłochu uciekła na pełne morze. A sułtan Achmed I?

Cóż, nie dość, że miał dwie zrujnowane dzielnice miasta, to stracił jeszcze pokazaną część swej floty... Może przynajmniej udało mu się złowić jakąś rybę?

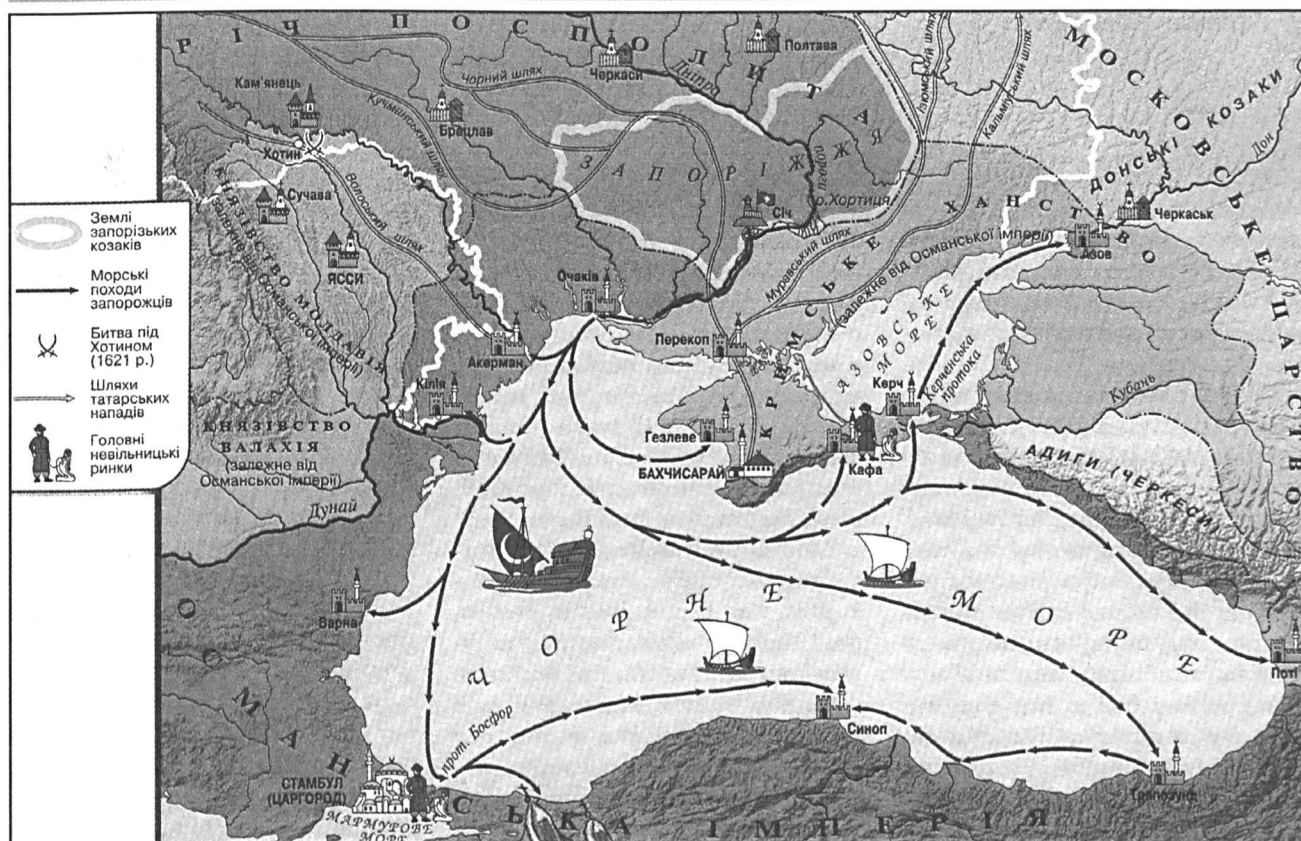
W 1616 r. sułtan, słusznie rozwścieczony na Kozaków za ich zuchwalstwo, wysłał przeciw nim flotę złożoną z kilkadziesięciu galer. Dowodził nią Ali-pasza. Eskadra miała skierować się ku północnym brzegom Czarnego Morza, aby tam zniszczyć morskie siły Zaporozców. Skończyło się to tak, że Kozacy zaskoczyli Turków w limanie Dniepru i całkowicie ich rozgromili. Znaczna część floty została zniszczona, a sam Ali-pasza tylko cudem uniknął niewoli. Rozgromiona turecka eskadra, a raczej to co z niej pozostało, w pośpiechu zaczęła uciekać na pełne morze. Wychodziło to pokonanym tak dobrze, że Kozakom, którzy rzucili się w pogoń, nie udało się ich dogonić. Rozochoceni Zaporozcy postanowili napaść na Kaffę.

Uczynili to jeszcze tego samego 1616 roku. Kaffa była to dawna kolonia genueńska i bogaty ośrodek handlowy, największy targ niewolników na Krymie. Miasto to było miejscem, w którym zakupieni niewolnicy trafiali w dalsze strony, tracąc właściwie wszelkie szanse na ewentualną ucieczkę i próbę powrotu na rodzinne ziemie. W Kaffie ginęła nadzieja. Niewolnicy wystawieni na placach tar-

gowych niczym bydło, przetrzymywani w nieludzkich warunkach, czekali swego dalszego losu. I oto pewnego dnia wszczęło się jakieś zamieszanie, nad dachami domostw zaczęły unosić się kłęby dymu, odezwały się armatnie wystrzały, raz po raz zaczęły rozlegać się wystrzały muszkietów, pistoletów i janczarek. Szczęk szabel rozniósł się po całej okolicy. Z dzikimi okrzykami, tnąc na prawo i lewo, wpadli z impetem na plac Zaporozcy! W pierwszych szeregach, z rozwianą brodą i szkarłatną od bisurmańskiej krwi szablą Piotr Konaszewicz-Sahajdaczny już zaczynał uwalniać skutych niewolników. Jakaż radość wstąpiła w ludzkie serca! Ocalenie pojawiło się tam, gdzie przedstawiała tlić się nadzieja. Podczas gdy część Kozaków uwalniała jeńców, reszta mołojców siała wokół strach, śmierć i zniszczenie, grabiąc co się tylko dało. Tak mniej więcej mogło wyglądać zdobycie Kaffy w 1616 r. i uwolnienie przez Zaporozców pod dowództwem Sahajdacznego kilku tysięcy niewolników. Zwycięstwo to rozślawili po całej Ukrainie uwolnieni przez niego ludzie. Od tego czasu Sahajdaczny zdobywa wielkie poważanie, tak wśród ludu, jak i wśród wszystkich Kozaków.

Jesienią tego samego pamiętnego roku Zaporozcy, w liczbie około dwóch tysięcy, znowu prowadzeni przez Sahajdacznego, pustosz azjatyckie wybrzeża i znowu z powodzeniem atakują Trapezunt.

Jesienna wyprawa udała się Kozakom jeszcze lepiej. Znowu doszczętnie rozgromili wysłaną przeciw nim flotę w sile sześciu galer i wielu mniejszych jednostek. Udało im się posłać na dno trzy duże galery. Po dokonaniu tego pogromu odważni mołojcy dowiedzieli się, że sułtan wysłał dużą flotę pod dowództwem Ibrahima-paszy, aby pod Oczakowem zagroził on drogę powracającym Zaporozcom. Wtedy Kozacy uderzyli najpierw na ogłocone z floty ziemie nad Bosforem, spustoszyli je, a następnie omijając zasadzkę przy ujściu Dniepru, skierowali się na Morze Azowskie. Stamtąd, prawdopodobnie rzekami Mołoczna i Końska Woda przedostali się spokojnie na Dniepr. W tym czasie „wystryknięty na dudka” Ibrahim-pasza, zorientowawszy się, że Kozaków nie uda mu się dopaść, podjął decyzję, aby dotrzeć do siedziby kozackiej – Siczy. Tam zastał małe garnizon kozacki, który podjął słuszną decyzję wycofania się przed znacznie przeważającym przeciwnikiem. Turcy „wyżyli się” na pustej siedzibie kozackiej i ogłosili wielki tryumf. Cały łup stanowiło kilka małych armat i kilkanaście starych członów. Ibrahim-pasza zawiózł owe trofea do Carogrodu, aby pochwalić się sułtanowi wielkim zwycięstwem.

Kozacy czuli się silni, a ich częste zwycięstwa nad Turkami potwierdzały to w zupełności. Tak wielkie sukcesy wzbudzały w Zaporozcach poczucie rosnącej dumy, własnej wartości i konsolidacji. Inaczej patrzyli na to Polacy. Oto tekst uniwersału króla Zygmunta III Wazy wydany 29 grudnia 1616 r.: *Dla tak częstych najazdów i tak wielkich szkód w państwie cesarza tureckiego, które czynią teraz Kozacy, przychodzi się obawiać nam i całosci Rzeczypospolitej rozerwania przemyśla z cesarzem tureckim, o czym nas przez czauszów [posłów] swoich uwiadomił, posłani pewni komisarze nasi do Kijowa, którzy by z wysłannikami Kozaków Zaporoskich, coś pewnego o porządku i przystojnym posłuszeństwie postanowili.* Zaporozcy kpili sobie z królewskich upomnień, ponieważ doskonale zdawali sobie sprawę, że w wypadku najazdu tureckiego na Ukrainę, sprowokowanego ich wyprawami, to właśnie zaporoskie pułki będą stanowić jedyną realną podporę polskiego wojska.

Komisarze komisarzami, a Kozacy dalej swoje. W 1617 r. spragnieni sławy mołojcy, korzystając z toczącej się wojny persko-tureckiej, powtarzają akcje z jesieni poprzedniego roku. Dokonania Zaporozców były tak znaczne, że szach perski Abbas I interesował się militarną współpracą z nimi. Chciał osiedlić ich w Gruzji i chociaż nie doszło do skutku, Kozacy często korzystali z gruzińskich portów. Nawiązali oni przyjazne stosunki z książętami gruzińskimi i podjęli się ochrony ich okrętów handlowych na Czarnym Morzu.

Rok 1618 przyniósł udane napady na Mangalię, Pasardżyk i Warnę. Jednak w okresie tym morskie wyprawy odbywały się nieco rzadziej, ponieważ Sahajdaczny z większością Zaporozców rujnował moskiewskie ziemie, w sojuszu z Polakami.

Od 1620 r. kozackie „chadzki” wzmagają się z nowym natężeniem. Tureckie wybrzeża Morza Czarnego znowu są rujnowane przez grupy Zaporozców, wciąż jeszcze niesytych sławy, łupów i krwi. Wyznawcy islamu są zatrwożeni. Sława niezwyciężonych wojowników na tyle towarzyszyła Kozakom, że często zdarzało się, iż żołnierzy mających ruszać przeciw nim musiano na okręty zaganiać kijami! Strona polska robiła co mogła, aby powstrzymać niesfornych Zaporozców, ale efekty tych zabiegów były znikome. Kiedy poseł polski Otwinowski zapewniał sułtana, że kozackie swawole zostały

ukrócone, usłyszał, że Kozacy na stu pięćdziesięciu czajkach rabują właśnie okolice Konstantynopola. Niebawem mołojcy pod przywództwem Borodawki znowu zrujnowali Warnę.

Taka sytuacja nie mogła trwać w nieskończoność. Kozackie „chadzki” na sułtańskie ziemie były przysłowiową oliwą dolewana do ognia. Turcy postanowili w końcu ruszyć zbrojnie na Rzeczpospolitą. Na ich decyzji zaważyły przede wszystkim pretensje zgłaszane przez obie strony do Mołdawii i Wołoszczyzny, a także prohabsburska i propapieska polityka Zygmunta III. W 1620 r. spotkali się z siłami polskimi dowodzonymi przez Stanisława Żółkiewskiego w okolicach Cecory. Z powodu prześladowania wiary prawosławnej w Rzeczypospolitej, na pomoc Polakom przybyła tylko garstka Kozaków. Turcy tryumfowali, a ich wygrana była całkowita. Hetman Żółkiewski zginął bohaterską śmiercią żołnierza, tak jak i zresztą ojciec Bohdana Chmielnickiego – Michał. Hetman polny Stanisław Koniecpolski, jak i nieznanym jeszcze młody Bohdan Chmielnicki, dostali się do niewoli.

Rok 1621 zapisał się chlubną kartą w dziejach zwycięstw oręża wojsk polskich i kozackich. W tym pamiętnym roku młody, zapalczywy sułtan Osman II postanowił ruszyć z całą swą potężną armią na spustoszenie ziem ruskich i polskich. Tym razem Kozacy nie opuścili Polaków. Do stawienia czoła Turkom ramię w ramię z armią Rzeczypospolitej gorąco nakłaniał Zaporozców prawosławny patriarcha jerozolimski Teofanes. 7 lutego 1621 r. tymi słowami zwrócił się on do Kozaków: *Król nakazuje wam, jako wiernym i posłusznym poddanym swoim, całą siłą iść na walkę, na którą wzywa przez swojego posła Bartłomieja Obalkowskiego, wręczającego i nam pismo od niego. Przemoc grozi ojczyźnie waszej od głównego wroga całego chrześcijaństwa, jarzmo tureckiej niewoli. A ja, tak za to sławne królestwo, jak i za króla polskiego, za senat i za was, sławne wojsko zaporoskie, prosić nie przestanę Pana Boga.*

Modlitwy patriarchy okazały się bardzo skuteczne. Połączona armia polsko-kozacka stawiała czoła nawale tureckiej pod Chocimiem. Przez cztery długie tygodnie armia polsko-kozacka skutecznie odpierała wściekłe ataki przeważających liczebnie sił bisurmańskich żołnierzy i ich lenników, zadając im ciężkie straty. Zwycięstwo było przy chrześcijanach rzymskokatolickiego i prawosławnego obrząd-

ku, wspólnie walczących z muzułmanami i sławiących imię Jezusa i Maryi Panny.

Naoczny świadek wydarzeń Szymon Starowolski, sekretarz Chodkiewicza pod Chocimiem, tak pisał o Kozakach: *W swych obozach mają dyscyplinę starożytnych Rzymian, a męstwem wojennym i spraw żołnierskich znajomością żadnej w świecie nacji nie ustępują.* Rolę, jaką odegrali Kozacy w tym starciu, opisał m.in. kronikarz ormiański Aksent: *Polskie wojsko w pojedynkę nie mogło przeciwstawić się Turkom, wytrzymało tylko przy pomocy Kozaków zaporoskich. Każdego dnia Kozacy narzucali przeciwnikowi walkę, zwyciężali go, nie dawali Turkom spokoju. Gdyby nie Kozacy, wojsko polskie byłoby rozbite w ciągu 3-4 dni. Turcy wiedzieli, że Kozacy są silni, dlatego całą swą potęgę rzucali przeciwko nim. Mówili, że kiedy pobijemy Kozaków, łatwo rozprawimy się z Polakami.*

Łączna liczba wojsk turecko-tatarsko-mołdawsko-wołoskich jest określana na około 104 tys., z dodatkowymi kilkudziesięcioma tysiącami czeladzi i służby pomocniczej. Jak na owe czasy była to liczba oszałamiająca. Polska zdołała wystawić około 33 tys. żołnierzy pod dowództwem hetmana wielkiego litewskiego Jana Karola Chodkiewicza. Sahajdaczny dowodził około 40 tys. Zaporozców. Dodatkowo Kozacy prowadzili dywersyjne działania na Morzu Czarnym. Poważnie osłabiło to nie tylko bojową wartość sułtańskiej armii, ale także jej morale. Przewożące sprzęt i prowiant statki tureckie, atakowane przez zwinne zaporoskie czajki, w większości dostały się w kozackie ręce. Wiele ciężkich dział oblężniczych Zaporozcy potopili lub uwięźli ze sobą. Po rozbiciu tureckiej floty ruszyli nie gdzie indziej, jak pod same mury Carogrodu. I tam, jak opisuje to zbiegły z Konstantynopola, a wzięty do niewoli pod Cecorą Jerzy Worocki: *Wpadając brali, bili, siekli Kozacy, a gdy za nimi Turcy gonili, utopili ich.* Kozacy popłynęli następnie zalać bisurmanom sadła za skórę pod Trapezunt, gdzie także rozbili wiele galer. Kozacy uwięźli na Sicz 15 ciężkich dział, zabranych z pokładów wrażliwych statków. Istotnym czynnikiem wpływającym na poważne osłabienie wojsk tureckich pod Chocimiem była decyzja władz Porty o pozostawieniu w stolicy i innych miastach nadmorskich silnych załóg janczarów. Stało się tak w obawie przed atakami kozackimi. Jak wiadać, na niewiele się to zdało.

Ale powróćmy pod Chocim. Chcę przytoczyć tutaj jedną z najbardziej bohaterskich walk stoczonych przez Zaporozców tak w ogóle, jak i podczas kampanii chocimskiej.

Przed dotarciem pod twierdzę chocimską Tatarzy spotkali nad Prutem niewielki oddział Zaporozców, który odłączył się od głównych sił kozackich. Grupa ta liczyła dwustu kilkudziesięciu ludzi. Tatarom udało się skutecznie odciąć Kozaków od reszty ich pobratymców, a niebawem nadiągnęła cała ponad stutysięczna armia turecka. Garstce Kozaków pozostało drogo sprzedać swe życie. Rozdzielili się na mniej więcej dwie równe grupy, z których jedna skryła się w pobliskiej pieczarze nad rzeką, a druga umocniła w lesie nieopodal. Sultán rzucił swe zagony na pozornie łatwy żer, ale srogo się zawiódł. Turcy zajadłe zaatakowali ukrytych w pieczarze Zaporozców, ale silny ogień z kozackich samopałów i rusznic ostudził skutecznie ich zaciekłość. Nie mogąc dosięgnąć Kozaków w ich kryjówce, postanowili rozegrać to inaczej. Naznosili pod pieczarę gałęzi i podpalili je. Duszący dym wykurzył mołojców z ich pozycji, wypadli oni na nieprzebrane szeregi gotowych do walki Turków i zginęli z szablą w dłoni.

Rozprawa z drugą grupą Zaporozców, okopaną w lasku, nie poszła już wojownikom osmańskim tak szybko. Sprowadzono działą i pod nadzorem Hadżekipaszy zaczął się artyleryjski ostrzał oddziału kozackiego. Po jakimś czasie okazało się, że kanonada ta przynosi nikłe efekty. Gęstwina lasu i doskonale zrobione okopy skutecznie ochroniły mołojców. Sultán postanowił pchnąć wieczorem do szturmów zastępy swych janczarów. Sam usadowił się z dala, na wyniosłym brzegu Prutu, aby przyglądać się walce. Jakież były jego wściekłość i zdziwienie, kiedy garstka Kozaków odparła zażarty atak najlepszych sultańskich wojowników, kładąc trupem ogromną ich liczbę! Kiedy nadeszła noc, pewien zwycięstwa Osman nakazał jeszcze silniejszy atak na kozackie pozycje. Znowu spotkał go srogi zawód, bo dzielni Zaporozcy i tym razem odrzucili od siebie tureckie zastępy. Kto wie jak długo jeszcze udawałoby się bohaterskim Zaporozcom odpierać ataki, ale w tak ciężkim położeniu zdecydowali się na odwrót. Spróbowali wyrwać się z tego kotła, odczekawszy aż księżyc zajdzie. Rozdzielili się wtedy na dwie grupy i w ciszy opuścili swoje okopy. Niestety za szybko dostrzegli to czujni Tatarzy i

Bitwa z Turkami

Ostatnich czterech Kozaków

natychmiast puścili się w pogoń za Kozakami. Niebawem tureckie wojsko załaziło ich swą masą. Nad ranem garstka wyczerpanych walką ludzi, uległa przytłaczającej liczbie wrogów. Kilku Zaporozcom udało się uciec do swoich, ale większość poległa, a trzydziestu dostało się do niewoli. Rozwścieczony bohaterską obroną sultán kazał natychmiast porąbać ich na sztuki.

Tak ciężka przeprawa całej przecieży potęgi tureckiej z dwoma setkami Kozaków nie wróżyła Turkom nic dobrego. Wiedział o tym Osman, wiedzieli i jego żołnierze. Sami Turcy przyznawali wtedy, że od każdej kozackiej szabli zginęło co najmniej siedmiu mużulmańskich żołnierzy. Współcześni porównywali heroizm Zaporozców do obrońców Termopil. Niemcewicz napisał, że pamięć o ich od-

wadze stanie się przykładem dla mężnych dusz w następnych pokoleniach.

Rok 1622 przyniósł bardzo wiele pomniejszych wypraw, w których Kozacy odnieśli szereg sukcesów.

W roku 1623 nowy hetman Olifier Hołub zaczął organizować kolejne wyprawy – wspólnie z Kozakami dońskimi, poddany Rosji. O jednej z nich car Mikołaj Fiedorowicz pisze: *Posyłali na morze na tureckich ludzi pod Trapezunt atamanów i Kozaków 500 ludzi w 30 czajkach, z nimi chodziło 700 Czerkiesów. I oni tureckiego sultana miasta Trapezunt omal nie wzięli, a okolice wyrznięli i wysiekli, a majątku wszelkiego i okrętów, i pocisków, i gości tureckiego sultana pojмали. Gwoli wyjaśnienia – „Czerkiesami” Rosjanie nazywali Zaporozców.*

Rok 1624 był dla Kozaków dość burzliwy. Wmieszali się oni w spory dynastyczne na Krymie, popierając Mehmeda III Gereja i jego brata Szahin Gereja w ich walce z Kantymirem, wodzem ord budziackich i dobrudzkich. W okresie działań części zaporoskich oddziałów na Krymie, pozostali Kozacy, korzystając z tego, że sułtan wysłał swą flotę na pomoc Kan-

tymirowi, w okresie od czerwca do sierpnia dokonali aż trzech desantów w okolicach Stambułu, pałac i grabiąc co tylko się da. Podczas pierwszej czerwcowej wyprawy Kozacy na ok. 70-80 czajkach wpłynęli na wody Bosforu rabując i niszcząc wiele miejscowości po obu stronach cieśniny. Jak zawsze w takich sytuacjach ludność stolicy ogarnęła panika, a sułtan

osobiście zajął się organizacją obrony. W lipcu tegoż burzliwego roku rozzuchwaleni mołojcy podjęli kolejną wyprawę na stolicę sułtańską. Na 150 czajkach skierowali się prosto do jednego z portów tego miasta. Zaporozcy narobili Turkom wielu szkód, obrabowali i spalili domy mieszkańców przedmieść, a następnie, jakby na przypieczętowanie swojej beztroskiej bezczelności – doszczętnie zburzyli latarnię morską. Po tym napadzie spokojnie popłynęli na dalsze rozboje, a Turcy na zakotwiczonych w porcie okrętach nie śmiali ruszyć za nimi na pełne morze. Trzecia, sierpniowa wyprawa na Stambuł powiodła się Kozakom równie dobrze jak poprzednie, a Turcy ponieśli ogromne straty.

Trzykrotnych napadów na okolice sułtańskiej stolicy dokonali Zaporozcy również wiosną i latem 1625 roku. Mocno zaniepokojony tymi wydarzeniami król Zygmunt III Waza przysłał do Kozaków posła z żądaniem zaprzestania wypraw przeciw Turcji. Królewski posłaniec usłyszał dumną odpowiedź, że Zaporozcy o ugodzie „króla z sułtanem” wprawdzie wiedzą, ale „Kozacy z sułtanem” ugody nie zawierali.

W roku 1627 Morze Czarne znowu zaroilo się od śmigłych kozackich czajek. Wraz z dońskimi Kozakami spustoszyli oni okolice Azowa, zagrażając samej twierdzy. Następnie Zaporozcy zaczęli tradycyjnie pustoszyć tureckie wybrzeża. Sułtan Murad wysłał przeciw nim flotę w sile 40 galer. Udało jej się odpędzić Kozaków, zdobywając przy tym kilkanaście czajek. W 1628 roku Kozacy zniszczyli nad Dnieprem budowane przez Turków umocnienia, mające na celu zahamowanie morskich wypraw.

Wiosną 1630 roku 2 tysiące Kozaków dońskich i zaporoskich napadło na turecki Kercz. Tego samego roku doszło do pewnego wydarzenia, które przyniosło Kozakom wielką sławę. Otóż krążąca w okolicach bułgarskich wybrzeży flota turecka, złożona z piętnastu galer mających po trzystu janczarów na pokładzie, napotkała sześć czajek kozackich. Działo się to nieopodal klasztoru prawosławnego w Sozopolu. W nierównej walce Turcy zdobyli wszystkie czajki i schwytali połowę ich załóg. Pozostałej części Zaporozców udało się dotrzeć do brzegu i schronić w zbawczych murach monasterskich. Było to około 180 Kozaków. Janczarskie zastępy liczyły około 4500 wojowników. Armia ta wylądowała na brzegu i ruszyła w ślad za zbiegami. Garstka mołojców z determinacją odparła pierwszy wściekły atak, później drugi, trzeci... i w ten spo-

Potyczka w stepie

Тарас В'єнц: Запах волі

Сонце сумне заходить,
Журяться верболози.
Зліва – татарські орди,
Справа – козацькі вози.

Сивий туман, сивий
Гасить слова молитви.
Побережи сили
До останньої битви.

Чорная ніч, чорна,
Наче смолою влита.
Завтра смертельні жорна
Змелять багато жита.

Табір припинишк в чеканні.
Крик вартового чути.
В кожній душі – питання:
Бути нам чи не бути.

Ти потерпи до ранку,
відповідь – дуже близько.
В несамовитім танку
І у шабельнім блиску.

Врешті наказ – До бою!
Дунав, не дочекаю...
– Господи, душу свою
В руки Твої вручаю.

Тягива забриніла,
Гавкнули гаківниці:
Сорок татар – наліво
В смерті на рахівниці.

Шабля до шаблі креше,
Сталь розриває груди.
– Ні, яничаре, брешеш –
Паном моїм не будеш!

В небо знялась заграва,
З нею – козацькі фани.
– Господи, Твоя слава –
Вилягли бусурмани.

Ворон у степу криче,
Братство своє скликає.
– Гірше війни, юначе,
Рабство одне буває.

Мертвим – остання шана,
Хрест і молитва тиха.
– Що, дошкуляє рана?
Дихай повніше, дихай.

Вітер приніс крилатий
Дух полину із поля.
– Дихай повніше, брате,
Чуєш, як пахне воля!

sób Kozacy dzielnie odpierali szturm przez 8 dni.

W ósmym dniu obrony 80 żagli na masztach czajek zabieliło się na horyzoncie. To Zaporozcy nadpływali z odsieczą swym pobratymcom. Na ten widok janczarzy rzucili się do ucieczki, ale szybkie zaporoskie łodzie łatwo ich dopędziły i Kozacy zdobyli dwie galery oraz uwolnili pojmanych wcześniej mołojców. Na wieść o kozackim zwycięstwie pod Sozopollem sułtan wysłał nową flotyllę złożoną z 14 galer, ale nie udało jej się dopaść Kozaków, ponieważ ci bezpiecznie wrócili z łupami na Sicz. Jedynie w drodze powrotnej Turcy spotkali przypadkowo 8 spóźnionych czajek i jak sępy rzucili się na garstkę Zaporozców, aby w nierównej walce wreszcie odnieść zwycięstwo.

W następnych latach morskie wyprawy Kozaków stają się coraz rzadsze i mniej spektakularne, ale praktycznie nie ustają, nawet kiedy przestaje istnieć Zaporoska Sicz, ostatecznie i brutalnie zlikwidowana przez rosyjskie wojska gen. Tekelego 4 czerwca 1795 roku. Wiemy na przykład, że w latach 1697-1698 znajdowało się na Sicz 70 czajek przeznaczonych do morskich pochόδów. Załogi kozackich czajek brały udział w moskiewskich wyprawach na Morze Czarne i Azowskie w latach 1737, 1787 i 1796. Zaporozcy zasłużyli się Rosji podczas wielu wojen XVIII w., a szczególnie podczas wojny z Turcją w latach 1735-1739. Zdobywali Perekop, Gezlew (Eupatorię) i chańską stolicę Bachezysaraj, walczyli pod Oczakowem i Chocimiem. Flotylla

kozacka walczyła na Morzu Czarnym i Dunaju. W 1771 r. z *niesłabnącym męstwem* Zaporozcy zaatakowali flotę turecką na Dunaju i w zażartej walce zatopili większość jednostek, a resztę zdobyli. Praktycznie rękami Kozaków zaporoskich Imperium Rosyjskie zdobyło cały Krym, ostatecznie podbijając chanat i zmuszając go do zerwania z Turcją. Niestety liczne wojny w służbie caratu Kozacy okupili krwią i wieloma ofiarami. Na zakończenie należy podkreślić, że to właśnie Zaporozcy dali podstawy do utworzenia rosyjskiej Floty Czarnomorskiej.

Mirosław TROCHANOWSKI
Grafiki autora artykułu

Pracownia Ikonograficzna p.w. Św. Maksyma Gorlickiego w Bielance

W skład Pracowni wchodzi trzy osoby. Lidia, Anna i Mirosław Trochanowscy są absolwentami Policealnego Studium Ikonograficznego w Bielsku Podlaskim – jedynej szkoły w tej części Europy kształcącej ikonografów. Wszyscy troje uzyskali dyplomy uprawniające do wykonywania prac ikonograficznych z upoważnienia Świętego Soboru Biskupów Polskiego Autokefalicznego Kościoła Prawosławnego. Lidia i Anna Trochanowskie po ukończeniu wspomnianej szkoły znalazły w niej zatrudnienie na etatach ikonografów i prowadziły przez ponad dwa lata konsultacje w zakresie ikonopisania. Pracownia Ikonograficzna w Bielance działa w parafii p.w. Opieki Matki Bożej w diecezji przemysko-nowosądeckiej.

Lidia, Anna i Mirosław Trochanowscy, oprócz tworzenia ikon pisanych na deskach, zajmują się również wykonywaniem fresków, chorągwi cerkiewnych, epitafionów (płaszczan) oraz ikonostasów (łącznie z całością konstrukcji).

W swoim dorobku mają m.in. projekt i wykonanie polichromii w cerkwi p.w. Św. Trójcy w Bielsku Podlaskim, ikonostas do cerkwi p.w. Bogurodzicy „Sporitielnicy chle-

bow” w Szastalach, ikonostas do cerkwi p.w. Św. Mikołaja w Zamościu, ikonostas do cerkwi

p.w. Św. Serafima Sarowskiego w Kostomłotach (łącznie z konstrukcją), polichromię na

Adres internetowy pracowni: www.ikonopis.gtn.pl

sklepieniu cerkwi p.w. Św. Mikołaja w Zyndranowej. W pracowni tej tworzone są nowe wzory ikon, np.: z błogosławieństwa Jego Ekscelencji Arcybiskupa Abła, do ikonostasu w cerkwi p.w. Św. Mikołaja w Zamościu – Sobór Św. Mikołaja i Świętych Ziem Naszych, do cerkwi katedralnej Przemienienia Pańskiego w Lublinie – Sobór Świętych Ziem Naszych. Do cerkwi p.w. Św. Trójcy w Gorlicach – Święci Męczennicy Chełmscy i Podlascy Paweł i Joanna. Poza tym do jednych z najważniejszych dokonań twórców Pracowni Ikonograficznej w Bielance należą: Ikona Bogurodzicy Karmiącej wykonana na podstawie syryjskiego fresku z VII w. dla wiernych Cerkwi Syryjskiej oraz ikony św. św. Hioba Poczajowskiego i Marii Magdaleny do Soboru św. Marii Magdaleny w Warszawie.

W listopadzie 2004 r. ikony przeznaczone do ikonostasu cerkwi w Zamościu prezentowane były na wystawie „Bizantyjskie korzenie Europy. W kręgu ikony” w Lublinie. Ikonografowie z tej Pracowni wykonali wiele ikon na potrzeby zarówno cerkwi, jak i osób prywatnych, w kraju, a także za granicą (m. in. w Niemczech i USA).

Czytanie ikon

Podstawy ikonowego pisma (14)

Ikona ikon

Nasze rozważania o ikonie zakończymy omówieniem pierwszej ikony, ikony Maryi, Matki Bożej. Nazywam ją pierwszą, ponieważ tradycja głosi, że autorem tego typu ikony jest ewangelista św. Łukasz. Zwróćmy uwagę na ikonowe słowa klucze, pozwalające pełniej zagłębić się w ikonę. Dzięki nowo zdobytej wiedzy właściwie odczytasz ikonę i poprzez nią dotrzesz przed oblicze Najwyższego.

Wszystkie ikony Bogurodzicy są arcykikawe, każda jest inna i wszystkie takie same. Każda ikona Matki Boga nie jest ikoną maryjną, taką jak zachodnie Madonny, ikona Maryi jest zawsze chrystocentryczna. Dzieciatko Jezus nie zajmuje na ikonie centralnego miejsca, ale to w Jego błogosławiącej nas dłoni przecinają się przekątne ikony. Ten matematyczny szczegół jednak nie decyduje w ikonie o zaszerogowaniu postaci, ikona ma własną bożą hierarchię ważności. Ikony Maryi są chrystocentryczne nie dlatego, że dłoń Jezusa zajmuje centralne miejsce na ikonie, ale dlatego, że Syn Boży, choć mniejszy od Matki i oddany pod Jej opiekę jest starszy od Niej, jest Jej Stworzycielem. To Jezus, a nie Maryja trzyma w ręku oznakę władzy – zwój prawa. Maryja bez reszty podporządkowała się Synowi. Ona swą dłonią przekierowuje naszą uwagę na Stwórcę.

Wiele jest ikon Bogurodzicy, każda z nich jest inna, ale na każdej bez trudu rozpoznasz Maryję. Stojąc przed którąkolwiek z nich, nie będziesz miał żadnych wątpliwości, że rozmawiasz z Bogiem za pośrednictwem i w obecności Matki Boga. Jeden jest Bóg i Jedną jest Matka Jego. Ikon Bogurodzicy jest najwięcej, w czym tkwi więc ich tak wielka moc? W samej Maryi. Jej siły rodzą się z głębokiej wiary i pełnego oddania się Matki małemu Synowi. Maryja w ikonie jest: „Pocieszycielką strapiionych, Wspomożeniem wiernych.”¹ Ona jako: „Pani nasza, Orędowniczka nasza, Pośredniczka nasza, Pocieszycielka nasza, z Synem Swoim nas pojedna i Synowi Swojemu nas poleci, Swojemu Synowi nas odda.”² Ona jest Wielka, ale Jezus, choć mały, jest Większy od Niej. Maryja w ikonowej rzeczywistości jest postacią drugoplanową, choć widzimy Ją na pierwszym planie, choć swą posturą zajmuje pewnie 70% powierzchni, to i tak zawsze sama usuwa się nam w cień Jezusa. Na ikonach Maryja przede wszystkim jest Służebnicą, a nie Matką Króla królów. Jest bardzo blisko Boga, tak blisko nikt jeszcze nie był i nigdy nie będzie.

Maryja była Tronem Najwyższego, dlatego też ze wszystkich śmiertelników tylko Ona dostała zaszczytu zasiadania na ikonowym tronie.

Oblicze Jezusa jest arcykikawe, musimy

poświęcić mu więcej uwagi. Dzieli się na dwie części, oczy są ich granicą. Pierwsza należy do Jezusa, jest oznaką Jego człowieczeństwa, gdyż usta, uszy, nos i broda są dziecięce. Druga jest własnością Chrystusa, ponieważ oczy, czoło i w ogóle górna część czaszki jest starcza, większa i napełniona odwieczną mądrością. Taki schemat oblicza Dziecięcia jest symbolem tego, że Syn Boży jako Bóg ma tylko Ojca, a jako człowiek ma tylko Matkę.

Przyjrzyjcie się teraz dokładnie obliczu Maryi, ono zawsze jest asymetryczne, celowo podzielone. Ta część bliższa Jezusowi pełna jest świadomości trudów misji, jaką wypełnić ma Syn Boży, wyraźnie maluje się na niej cierpienie, którego doświadczy w Wielkim Tygodniu także Bogurodzica. Ta większa, zwrócona do nas, jest radosna i uśmiechnięta, bo przynosi nam najcenniejszą wieść. Mówi, że Bóg kocha wszystkich, nawet grzeszników. Kocha nawet tych, którzy się Go wyparli, którzy przybili, przybijają i długo jeszcze przybijają Jego ręce i nogi do krzyża. Oblicze Matki Boga od ludzi Bogu przynosi cierpienie i ból, a ludziom od Boga radość i wesele. W obliczu Maryi więcej jest Boga niż naszych ludzkich ułomności.

Maryja jest niezwykła, poprzez swe bezgraniczne posłuszeństwo woli Boga stała się Matką Boga. Zrezygnowała ze swego życia, zaprosiła Boga, aby zamieszkał w całym Jej życiu. Ona już w pierwszej chwili dokonała właściwego wyboru, od razu Bogu powiedziała: *Oto Ja służebnica Pańska, niech mi się stanie według Twego słowa.* (Łk. 1, 38) Nam również nakazuje tak uczynić, swą ręką ukazując Jezusa zdaje się mówić: *Zróbcie wszystko, cokolwiek wam powie.* (J. 2, 5)

O całkowitym podporządkowaniu się Maryi Woli Bożej, świadczy również maforion szczerlnie zakrywający głowę, a nawet całe czoło. Maryja, tak jak św. Paweł apostoł, nie żyła dla siebie, ale dla Jezusa. Była pierwszą chrześcijanką, Chrystus w Niej żył. Maryja nie posiadała własnych myśli ani pragnień, w Jej umyśle zamieszkał Pan, dlatego maforion okalający Jej głowę obszyty jest złotą asystką.³ Brzeży odzieży świętego obszyte złotem mówią nam, że święty ten jest szczególnie oddany Bogu, a Maryja przecież była Świątynią Boga Żywego, była nią także po narodzinach Jezusa.

Na maforionie Matki Bożej widnieją trzy gwiazdy, jedna świeci znad czoła, a dwie pozostałe widnieją na Jej ramionach. Mówią, że Maryja Dziewicą była przed poczęciem, że rodząc Jezusa nie przestała nią być, a po urodzeniu Syna Bożego nadal pozostała Dziewicą. Czasami widzimy tylko dwie, tą

trzecią jest Bóg, Dziecię Jezus. W tropario- nie Bożego Narodzenia Chrystus nazwany jest „Słońcem Prawdy”.

Przez chwilę uwagę naszą skupmy jeszcze na obliczu Maryi. Ono jest najjaśniejsze, emanuje Miłością, Wiarą i Nadzieją. W nim widzimy Moc Boga, z niego spływa na nas ciepło, spokój i cisza, udzielając nam ducha modlitwy. Światło oblicza jest jaśniejsze od Światła Przedwiecznego i Stwórczego, zapisanego w ikonie złotym tłem. Jest mocniejszy również od światła nimbu. Złote tło jest tylko symbolem wszechobecności Stwórcy Wszechrzeczy, a nimb symbolem świętości osoby przedstawionej na ikonie. Oblicze Maryi i innych świętych osób nie świeci w czasie. To Światło jest Żywe, Działa w Maryi, w Świętych i w nas ludziach stworzonych na obraz i podobieństwo Boga. Jest mocniejszy od nimbu i przedstworczego bożego światła, bo świeci z wnętrza ludzkiej duszy, w której żyje Pan.

Oczy Maryi są studnią bez dna, studnią, z której pić Wodę Żywą może każdy. Gdziekolwiek byś nie stanął, one znajdą Ciebie i zaproszą do picia Wody Żywej. Oczy Maryi nie odstraszą grzesznika, są pełne przebaczenia, cieszą się z każdego marnotrawnego syna, który idąc za Światłem Prawdy znalazł wyjście z labiryntu grzechu.

W ikonie Bogurodzicy (greckie Theotokos) są trzy podstawowe typy ikon: Hodygitria, Eleusa i Orantka. Każda jest piękna i wyjątkowa, każda posiada coś własnego, oryginalnego, swój osobisty urok, którym przyciąga nas do Boga.

Eleusa jest ikoną, która najmocniej akcentuje, że Bóg jest Miłością. Wszystko, co wyżej powiedzieliśmy o ikonie Maryi, jest również w tej ikonie. Tylko tutaj Matka Boga przytuliła się do swego Stwórcy, dziękując Synowi za swe życie. Chrystus obejmuje w Maryi całą ludzkość, nas również ogarnia swą miłością. Raz jeszcze szeroko otworzy swe ramiona dla nas na krzyżu. Przebacza nam, choć zawsze grzeszymy, przebacza, ponieważ tak naprawdę człowiek nie jest świadomy tego, co traci odwracając się od Boga.

Hodygitria jest, jak utrzymuje tradycja, ikoną ikon. Napisał ją apostoł ewangelista, św. Łukasz. Posiada wiele wariantów.

Na niektórych ikonach w ręku Maryi pojawia się biała lilia, symbol niczym nieskalanej czystości, Dziewictwa. Nieraz trzymają ją razem z Chrystusem. W innych ikonach na głowach Maryi i Jezusa widzimy korony, są symbolem władzy Boga nad nami. Maryja często przecież nazywana jest Królową lub Carycą, a Chrystus Królem królów.

Czasem ikona ukazuje Maryję karmiącą, wówczas Jezus ssie pierś Szej Matki. Innym razem Hodygitria jest w Mocach Energii Bożych, w takich, jakie widzimy na ikonie *Spasa w Sylach* (Zbawiciela Przemienionego na górze Tabor). Bogurodzicę i Syna Bożego ogarniają Sfery Energii Bożych, są w Siódmym Niebie, które razem z Chrystusem zstąpiło na Ziemię. W Sferach Energii Bożych na ikonach zawsze przedstawiany jest tylko Jezus Chrystus na Taborze oraz Uosobienie Mądrości Bożej. Maryja jest jedynym śmiertelnikiem, który przebywał tak blisko z Bogiem, dlatego też tylko Ona na ikonie jest nam przedstawiona w Sferach (*Sylach*).

Orantka jest postacią symbolizującą Kościół Święty trwający na modlitwie. Ma oblicze Bogurodzicy, gdyż w Niej przebywał Bóg, Który dziś na Ziemi obecny jest w Kościele. Stoi sama, jest dostojna i pełna łaski. Przepaska na Jej biodrach świadczy o obecności Ducha Świętego, który w człowieku wiąże żądze i oddaje je we władanie Ducha. Za nim założony biały liturgiczny ręczniczka oraz gest podniesionych do Nieba rąk jest oznaką ustawicznego trwania Kościoła na żarliwej dziękczynnej modlitwie zaadresowanej do Stwórcy.

Odmianą Orantki jest *Znamię*, czyli Maryja z ikoną Jezusa Chrystusa na piersi. Chrystus wpisany w kole (graficznym znaku doskonałości) w tej ikonie jest symbolicznym zapisem autentycznego przebywania Boga Żywego w Kościele Świętych. *Znamię* mówi nam, że Jezus tak jak 2000 lat temu w Maryi, tak obecnie żyje w Kościele, cały się w nim mieści i jednocześnie jest jego Głową.

Odrębnym zagadnieniem są tak zwane klejmy, małe ikony rozmieszczone po bokach i w dolnej części ikony. W klejmach ikon zapisane są najważniejsze epizody z życia osoby świętej, które są duchowymi filarami świętości osoby zapisanej w centralnej ikonie. W ikonach Bogurodzicy jest inaczej, w tych klejmach niczym w lustrze odbija się Stary Testament. Widzimy fragmenty pisma świętego, które obrazowo mówią o Maryi i Mesjaszu. Najczęściej są to starotestamentowi prorocy, którzy przepowiadali narodziny Mesjasza. Jest nim Mojżesz ze swym krzewem gorejącym (Wj 3, 2), Aaron z laską kwitnącą (Lb 17, 22), Dawid z psalterzem lub Arką Przymierza (Ps 45 (44), 11-18), Salomon w szatach królewskich ze świątynią (Prz 9, 1), Gedeon z runem owczym zroszonym przez Boga (Sdz 6, 36-40), Jakub z drabiną (Rdz 28, 12-14), Izajasz ze szczypcami (Iz 6, 6 oraz 7, 14), Daniel ze skałą odrywającą się od góry (Dn 2, 45), Habakuk z górą (Ha 3, 3) oraz inni.

Są też aniołowie, w lewym górnym rogu widzimy Archaniola Gabriela, a w prawym Michała. Gabriel jest przy Maryi, bo zwiastował narodziny Mesjasza, a Michał trzyma straż przy Jezusie, swym imieniem mówi nam: *Któż jak Bóg*.

Zakończenie

Razem przeszliśmy już całą ścieżkę poznania ikony i teraz łatwiej będzie Ci wnikać w ikonę, przebić się przez gęstą mgłę zakrywającą prawdziwe piękno ikony.

Ikona dziś jest modna, nikogo niech to jednak nie cieszy, gdyż moda zawsze była, jest i zawsze chyba będzie płytka i pusta. Moda na ikony sprawiła, że ikona spowszedniała nam, wyzuta została ze swej świętości, zdołano zeświecczyć już nawet samą jej nazwę. Dziś słowo „ikona” znane jest na całym globie ziemskim, zna go buddysta, mahometanin czy ateista, ale w takiej ikonie mieszka już nie Bóg, lecz komputerowy symbol. Taką ikonę sami możemy sobie stworzyć lub skasować ją.

Nie pozwólmy wydrzeć sobie świętości ikon. Miejmy się na baczności, dopiero zaczynamy raczkować, dziś jesteśmy zaledwie uczniami nie pierwszej, ale „0” ikonowej klasy. Przeczytawszy *Czytanie ikon* położyłeś zaledwie fundament, a cały gmach zrozumienia ikon musisz wznieść samodzielnie, najlepiej uczynisz to zagłębiwszy się w siebie, przebywając, przy ikonie-oknie, na cichej rozmowie z Bogiem.

Jak to zrobić?

Otwórz się poprzez ikonę na Boga. Podaj się urokowi ikony, a wówczas modlitwą duszy zbudujesz w sobie spokój i radość, one są zwiastunami naszego zbliżania się do Boga. Ujrzyć Go w ikonie możesz tylko oczyma duszy. Poznanie ikonowego alfabetu będzie Twoją bramą do Królestwa Niebieskiego. Ikona pomoże Ci wejść do Bożego Królestwa Prawdy, w ikonie wejdziesz tam jak po drabinie.

Powodzenia.

Marko POSTIŁ-JARUHA

Przypisy:

1. Jest to parafraza fragmentu Litani Loretańskiej do Najświętszej Marii Panny.
2. Parafraza antyfony kończącej Litanię Loretańską.
3. Asystka – tasiemka, którą obszyte są brzegi odzieży świętego, najczęściej jest złota.

Хронологіон — 2005

Зі своїх думок списав Юрій Гаврилук

27.03.2005 р.

Краса нібито й не калічить ока. Але скільки жалю в цьому, що те, що вважаєш своїм, так насправді не найгарніше, не найкраще... Хоч нібито в дзеркало глянути і не лячно, то ти ж в жодному разі ані не Місс світу, ні Містер універсум... От, просто людина, якій прийшлося на цей світ Божий народитися та ще й пробує прожити дані їй літа з користю для себе, а якщо це можливе — то і для інших...

Краса... Вона ж не математична формула, немає також вирізаного в твердому матеріалі її взірця, як це зроблено з метром та кілограмом. Можемо її дошкукуватися у всьому, навіть здавалося б найнепривабливішому — аби нам хватало уяви та потреби пошуків.

Дитина красу бачить наївно — аби колір, аби іншим подобалося. В зрілому віці бачене очима так довго жуємо зубами свого естетичного досвіду, аж розлучимо оболонку та почнемо відчувати справжній смак.

От, при перегляданні шкільних фотографій потрапила перед очі знімка з сьомого чи восьмого класу. Серед дівчат одна, котру я тоді, мавши років кільканадцять, називав машкарою... Що ж — ввічливість і тактовна поведінка ніколи не були моїми агутами... Треба було прожити ще років двадцять і більше, щоб побачити красу — але її вже ж немає, лише млявий відбиток на фотографії. Життя обмежене, а ми інколи настільки сліпі, що не вміємо побачити це, що сьогодні перед самими очима, а взавтра вже лише тінню...

15.04.2005 р.

От пишу, пишу... Збираю листочки для звиття лаврового вінця слави... А як вже вінець цей вити завершу то пригодиться саме на могилу... (Це думка, яка вигулькнула під час телефонної розмови з Романом Галаном.)

02.05.2005 р.

Зустрів, під час вимочування свого тіла в гідромасажній ванні (по-іншому — джакузі) у більському міському басейні, знайомого зі шкільних років. От так собі балакали й дійшло до питання читання публікацій присвячених націо-

нальному питанню в наших підляських сторонах. Сказав, що читати не буде, бо це вже його не цікавить. Колись так — емоціонувався справою чи ми українці, чи білоруси, але побачив, що це, на його думку, питання не до розв'язання й станув на позиції „аби не поляк”.

Справді — більшість наших людей дотримується саме такої філософії — чи вони називають себе білорусами (бо православні), чи також поляками (бо у Польщі живуть). Це просто етнічна (в значенні — переднаціональна) група, а її суспільні потреби на найнижчому, так би сказати — фізіологічному, рівні. Аби їх просто не примушували ставати „поляками” (інакш — „польськими”) тобто католиками, не дискримінували за віру православну й прізвища не дуже польські, дали змогу „жити” й на хліб (та автомашини) заробляти... А вони за це будуть ким завгодно — як влада накаже то поляками, білорусами, а й українцями всі поголовно були б, аби було „так треба”.

07.05.2005 р.

Входиш до хати, закриваєш двері. А від середини тебе розриває — бажання творити. Справді — людей поділити можна на творців та консументів. Вони консумують — пережовують, мелють своїми беззубими мозками творіння чужого інтелекту — мудре, дурне і зовсім пересічне. От, їм це — й хватає...

Є такі, що хочуть творити — й намагаються...

Ось і я намагаюся. Вже написав 5 чи 6 речень, а все ще не вдалося щось створити. Але — намагаюся...

10.05.2005 р.

Вечір. Сонце заходу випало обрій аж до чорного попелу. Коли засинаємо, тіло повертає до натурального ритму нашого нутра...

Сни. Таємне плетиво, як павутина, в яку схопилися друзки спогадів прожитого дня та фантазій про те, чого прагнемо і чого боїмося...

Еротичні сни. Одні їх мають, інші, в тому і я, ні. Виходить, що в цій діяльності людської активності не маю особливих надій, але й нема в тому чогось дуже жахливого...

Взагалі — одні свої сни пам'ятають, інші ні. Для цих, які пам'ятають видається навіть багата спеціалізована література. Можна завдяки ній довідатися, які є причини цього, що однієї ночі сниться нам солома, іншої сало або ще й слон (хоч краще, щоб все ж таки приснився соловій, зокрема, неодруженим та незамужнім).

23.05.2005 р.

Як працює письменник? Мабуть так як і майстер мозаїчної справи, котрий складає з собою шматки кольорового скла, які розсипані на землі могли б здаватися непотрібом, але під його руками стають образом, що захоплює (або й ні, якщо майстер нікудишній). От і так приходится переливати на папір слова свої та чужі, сказане та зачуте, подумане й прочитане. Для насолоди творіння, для втіхи читачької й радості, коли поглинають та хвалять. Може й для збагачення — матеріального авторів (дай мені, Боже!) й морального — читачам (дай їх мені, Боже!)...

Безсумнівно — люди є джерелом доброго й поганого. Адже на час нарікаємо, а це ж не він винуватий — бо це просто люди такі. А люди на загал є просто жертвою — „часу” та „обставин”, отже все нібито залежить від нас, але в якомусь моменті наштовхуємося на скляну стіну, якої не можемо ні обійти, ні розбити, а інколи то вона нас просто задушить...

Тому шукаємо місця де є вільний простір для наших інтелектуальних гулянь — людей, які по-нашому розуміють правила „часу” й „обставин”, які народжені під цим самим сузір'ям. А це інколи так важко...

На стіні висить дзеркало — неначе брама в інший світ, але його простір настільки великий наскільки товстим шар срібла накрапленого на скло...

25.05.2005 р.

Час — сивий дядько (архетип!) з величезним ножом у руці, який відкрає кожному щось із вічності. Для одних це смаковитий та розпливаючийся в роті торт чи пиріг, а для інших кусень чорного хліба (українцям обов'язково зі

шматом сала? – я ще б цибулі трохи попросив!)...

Які ще інші архетипи? Певно вітряк, який все меле-перемелює, щоб могли ми тим тіло накормити, та криниця мудрості, щоб могли з неї хоч трішки почерпнути та розмочити в рідині метафізики жовані устами сухі друзки життя...

14.06.2005 р.

Я? Це, мабуть, істота яка тримає у руці перо, з якого скапує чорнило. Скапує на папір та вкладається в слова. Це якби я сам скапував на папір... Слова пливають з живого розуму, з душі, то може з ними у папір всякають її крихти та стає він одушевленою істотою?

Саме прийшов син і побачивши, що лежу на підлозі і щось пишу в зошиті запитав, от так, для „зачіпки“, що роблю.

– Пишу...

– Що пишеш?

– Літературу... Українську літературу.

– Таких ієрогліфів я б не прочитав...

– То не ієрогліфи а кульфони...

Для людей справді має значення чи автор пише виразно та каліграфічно – бо це легше читати... А вітрові ось – байдуже. Він з однаковим завзяттям та темпом буде перекидати сторінки друкованої книжки, кольорового альбому (хоч тут сторінки важкі, адже такі видання друковані на загал на крейдяному папері), як і зошита записаного невмілою рукою дитини або нетерпеливою рукою письменника – аби лише залишили їх на вільному повітрі, на столі якому, чи хоч би на межі у полі...

От, ці межі... Вони розділюють як домашні господарства так і нації. Інколи сусіди собі ці межі приорюють, а згодом ще вибивають собі навзаєм зуби при з'ясовуванні справи... Бризкає тоді кров, горять стріхи, плачуть матері і діти! А вітрові й тут однаково – всім розвіє дим, роздуває полум'я, або наганяє хмари, дощ з яких так само безпристрасно падає на зелені луги та квітучі сади, як і на попіл та ще тліючі згарища, згодом – на кам'яні глиби пам'ятників героям та жертвам...

От і про все це пишемо на папері – переносимо світ свого знання, досвіду й уяви по черз скапуючі з пера чорнильні краплини. А може й крихти душі?

19.06.2005 р.

Запас біди не чинить – каже піддільська приказка. Так і думав один господар зі Старого Корнина, який сіль мішками

купував та на вишках у хліві складав. Наскладався до того, що сіль водою насякши ваги набрала й вишки завалилися та ще й корову все це багатство задушило...

А і зараз є такий, що як лише до Гайнівки чи Більська трактором поїде то зараз мішок цукру везе. А до чого довозиться? Може ще колись мені і про це розкажуть...

* * *

Nec Hercules contra plures! Це римська приказка, яку у Польщі перекладали „I Herkules dupa, kiedy ludzi kupu!“ Я пропоную: „I Геркулесові горе, коли людей проти нього море!“ На щастя, коли в голівудському бойовику на Сильвестра Сталона або Жана-Клода Вандама накидаються вороги, то не всі зразу купують, але терпеливо чекають своєї черги, щоб мати можливість в морду дістати... Ну і як прилітають косміти то завжди між ними є такий, що по-англійськи говорить. То може б так до фільму переселитися – там навіть годинниковий механізм при бомбі затримується на дві-три секунди перед нулем. А то живеш, і хоч числа на лобі не світяться, ані стрілок на носі не маєш, то різниця між людиною й годинником невелика – по „циферблаті“ видно, що час невинно крокує вперед!

21.06.2005 р.

Як довго пам'ять сягає постійно чути вилякані жіночі крики: „Павук! Павук!“ А чого ж їм його боятися, адже це не якась люта гарпія а мисткиня ткацтва й гаптування Арахне, яку богиня Афін обернула в цього багатого снувача павутини.

Цей міф не виник на голому місці, бо чи не кожна жінка приховує в собі павутину? Ось бачиш її – молоду й білолицю, втискаєшся своїми очима в її тіло й не знаючи коли починаєш висотувати цю павутину, солодку як цукор, котра як цукрова вата тебе обліплює, закривавши від світу очі і вуха, аж стаєш глухим та сліпим і спраглим, а ще переконаним, що саме вона є джерелом цієї спраги й єдиною криницею її втамування.

03.07.2005 р.

Ранком писав у Більську, біля обіду у Вуорлі, а зараз в садочку у Патеюків проводжу літературний перформенс, який можна б назвати „Вписування села Лозиця в історію української літератури“.

Люцина й Роман винесли до саду й поставили під грушею стіл зашаний білою настільницею, а я сиджу при ньому й акумулюю натхнення. Над головою співають птахи, сонце проціджується через листя, дзижчать мухи та гу-

дуть чмелі, а ще й комарихи пробують крові надпити — щоб не подумав, що життя на селі це лише така собі ідилія...

Шевченко також їздив по Україні й підписані його вірші різними місцевостями, в тому числі й такими, про які інакше б не почув — хоч би В'юнища. Контакт з різними місцями рідної землі це сучасний еквівалент спорідненості описаної в міфі про Антея.

І справді, людину, яка не має контакту з рідною землею набагато легше задушити морально — відрізати від роду і народу, перетворити у зомбі, манкурта, яничара, ренегата чи іншого перевертня-перекинчика, яких залюбки описують наші експерти від патріотизму. А ще при тому бідкаються, що гине рідна мова. У мене якось рідна мова не загинула, а ще намагаюся зміцнювати її спробою створення нею якогось цікавого читва. Все ж таки подібні люди на Підляшші, кажучи словами Василя Стуса, „мала щопта“. Але звідки ж мало б бути нас багато, коли всього українськомовного народу тут тисяч біля ста — рахунок із цими молодими, які вже лише розуміють, а говорити то й не пробують. А до цього ще деякі з пишучих і чути не хочуть, що це мова українська, бо ж їм у голови втрамбували, що вони білоруси — бо православні.

Богом хранимий цар русский православний, за якого молилися до літа 1915 року люди в церквах і діти в школах, признавав за нами лише одну національність — русскую (з плеємної підкатегорією „малоросіян“). А коли у 1939 році роздавав тут національності Сталін, нам, разом із приналежністю до Білоруської ССР, дісталася й національність білоруська. Беесесерівська приналежність показала перехідною, але забобон про нашу нібито білоруську національність прилип до українськомовного народу підляського як гівно до підшви.

От і досі люди з цим мучаться, бо духа ні козацького, ні гайдамацького в них немає, бо звикли іншим підтакувати, а не своїм розумом світ навколишній мірити. Але ж не всі тут такі. Є й ті, які кажуть „не білорус я і не поляк, бо в серці моєму — Тризуба знак“ (це вже цитата з вірша-роздуму Романа Ворончука з Орішкова, села, що декілька кілометрів від Лозиці).

Ось таке, щоб не сказати „багатовекторне“, це нашого Підляшшя сьогоднішня. Одні наслуухалися, що у Польщі живуть і кажуть, що вони поляки (то ви-

ходить, що і я поляк), іншим найбільше до вподоби показався, чи просто хтось їм його наложив, маскхалат „білоруської національної меншини“. Але й тут „український націоналізм“, як шило з мішка, вкінці вийшов і проливається в ці писання мої, в „Ранкові“ співання чи в музичні подвиги гурту з Дубичів-Церковних, який назвався — ну саме: „На межі“.

13.07.2005 р.

Прочитав у якомусь журналі, що наша інтелігенція це передусім процеси, які відбуваються у підсвідомості...

Певно так і виникають великі поетичні асоціації...

Ось зараз на дворі спека — вже від деякого часу. Можна сказати, що почалася суша. А як суша то й мало води в колодязях...

О, саме засоціювалося мені, що людина в житті як жаба вкинута в колодязь. Нібито над головою небо, а в ньому сподіване та обітоване спасіння, але навколо мокра й холодна стихія життя, до того ще окована бетонною цямриною. Можна по правді опуститися на дно й задрімати в мулі соціальної безвихідності, але ж ми хочемо втриматися на поверхні, посеред інших, які також плещуть руками й ногами — бо й вони мають великі потреби. А можливості?

Але будьмо оптимістами. Спочатку ж є думка, згодом слово, а тоді — від слова до діла. Дорога від слова до діла інколи дуже довга, але деколи її перейти то й ми здоласмо — швидше чи пізніше. Аби лише, плаваючи в стихії слів поміж ейфорією неба та депресією дна, не забути про реальність...

А ось на полиці з книжками лежить чийсь футляр для окулярів. Він з вигляду дуже схожий на елегантні труни, які інколи бачимо в американських фільмах. Чи це труна для нашого зору — втраченого при огляданні безмістовних фільмів та читанні таких же „популярних“ журналів?

Ах, ці асоціації...

Вже вечір. Сьогоднішній день провів на студіях над Андрієм Тарковським — режисером-містиком. Все почалося зі статейки Ані Саєвич, „новоспеченої“ студентки фільмознавства, про фільм „Андрій Рубльов“. Фільм цей я бачив років тому зі двадцять (час біжить, ой біжить!). Події по-правді відбуваються у „світі православному“, але

ж це Московщина, а режисер росіянин. А може надрукувати статтю для підтримки молодих і талановитих?

Все ж таки, коли мається діло з російськими мистцями треба вперше перевірити, чи під російською шкірою немає в них „української душі“, а вона ж окрема — передусім від свого російського аналога, який нібито особливо „широкий“ та ще і його „розумом не збагнеш“. І справді — у Тарковського „українська душа“ виникає і з біографії роду, і з біографії його творчого почерку, виплеканого Довженковою „Землею“ та філософсько-літературною творчістю Сковороди. В цьому ж нічого особливого, адже про український народ як донора крові та мозків для інших, з кращою історичною долею націй писалося не раз, а і не сто разів.

Ще у 1926 році російський вчений-емігрант Микола Трубецькой написав, що „ця культура, яка від часів Петра живе й розвивається в Росії, з'являється органічним і безпосереднім продовженням не московської, а київської культури...“

Справді кількість українських імен посеред основоположників новітньої російської культури вражаюча. Але згодом ця культура, розчинена на київських дріжджах, але все ж таки із московської муки, стала засобом знищення суто української культури, а то й самої мови, в Україні, бо навіщо вам ваше „наріччя“, коли ми вам даємо наш „великий язик“, бо де ваші вчені та полководці — вони ж на службі у нас! Тому братаймося-єднаймося, адже що ваше то й наше, а від нашого вам зась!

Кажуть, що коли є до зроблення діло (а й гроші та інші за нього винагороди) то й люди до праці зараз знайдуться. А „діло“ ж було в Москві та Пітербурзі, то й народ з хистом та знанням туди ринув, а то Імперію будувати, а то Союз.

Були люди й на Підляшші... От хоч би у першій половині XIX сторіччя, коли в романтичному сьайві народжувались новітні нації — в числі тому й українська. Спадщиною щойно розшматованої Речі Посполитої було, що „русь це самі хлопці та попи“, отже й тутешні інтелігенти із родин сільських та містечкових парохів велися та й самі часто священничий одяг носили. От хоч би о. Антоній Сосновський із Кліщель-містечка, абітурієнт шкіл київських, який чи не першим з „вчених мужів“ тримав у руках „Київський псалтир“ (так, саме цей!). Був і о. Михайло Боб-

ровський, богослов і один із фундаторів славістики, відкривач не менш славно-го „Супрасльського кодексу”, а до того приятель одного з зачинателів українського відродження в Галичині, перемиського єпископа Івана Снігурського. Як не згадати третього з цього гурту – Ігнатія Даниловича (також поповича), історика права, першого декана Юридичного факультету Київського університету (тоді імені Св. Володимира, зараз Тараса Шевченка), а ще раніше, у Харкові, приятеля Петра Гулака-Артемовського і вчителя Ізмаїла Срезневського. Але з цієї іскри не спалахнуло у їхній „малій батьківщині” полум’я й про цю „Підляську Трійцю” щойно нашому поколінню прийшлося заговорити, пригадати про неї Києву, Харкову та Львову... Та й про імен багато інших...

А зараз? Зараз, якщо українство на Підляшші, як і по всьому „Закерзонні”, має мати якусь перспективу, необхідним є вбудувати його назад в український інтелектуальний простір. Одним словом, зробити те, що колись Ярослав Мудрий, який саме ці території на захід від Бугу, які в колотнечі після Володимирової смерті були втрачені, в межі Землі Руської повернув. Тоді було це повернення фізичне, зараз воно більш метафізичне – створення можливості, щоб у Києві та інших, не менш славних місцевостях України, цілющу воду духа і думки з джерел підляських, холмських, надсянських та лемківських пили (та й про криниці Берестейщини не забуваючи).

14.08.2005 р.

Ось я в Білому Борі. Вчора була негода то й день цілий виглядав сонця, бо хоч воно зірка то ж у день світить. І це добре, адже світла найбільше треба саме в день. А зараз погода покращала і сиджу на лавочці перед будинком гуртожитку українського загальноосвітнього ліцею. Сиджу у співтоваристві Тараса Шевченка. Він, зрозуміло, не дух і не твір моєї уяви. Він присутній тут у своєму пам’ятнику. Дещо оригінальному, адже голова його виростає з поєднання відкритої книжки та бандури – відомо, Кобзар. За будинком гуртожитку є церква. Зараз люди після Богослужіння йдуть додому, повертають до своїх справ повсякденних, а я тут просто посторонній обсерватор.

Можна б сказати – зірвався песик з ланцюга. Тут ні дому, ні справ невідкладних для поладження. От, встав,

пішов над озеро. Лікував душу й тіло видом зелених лісів над темним дзеркалом води. Ліг на мох, дивився у небо, але що зробити, коли мох вологий й не приснеш, не присниться сон – віщий, ані навіть звичайний.

Сонце щойно сьогодні вранці задумало повтішати нас своїм теплим лицем, але вже осінь – навіть якщо не в астрономічному календарі то в самій природі та народній підляській приказці, яка сповіщає, що „Ганна – осіння панна”. А Ганни тиждень тому було, 7-го серпня (її пам’ять святкують зокрема у Старому Корнині, де ікона чудотворна у віках минулих славилася)... А ще раніше, бо вже від Ліяша/Ляша (св. Іллі, 2 серпня) мудрість народна забороняла в річці купатися. Про колодязі вже й не скажу, бо там Залізна Баба сиділа й необережних дітей, які до них заглядали з цікавості малолітньої, у глибину втягала. А зараз вода вже не з колодязя, не з землі – рідної годівниці, а з крану, а то й із крамниці, у пляшці закрита, та ще, перед розливом, від вмісту заліза (екскрементів Залізної Баби?) очищена...

23.09.2005 р.

Випивши 3 чашки безкофеїнової кави можна вигідно засісти за столом та почати писання повісті. Але трохи лінь писати аж стільки та вигадувати сюжет, події, діалоги. А ще хтось впізнає у не дуже позитивному героєві себе та й біда з цього буде – побиття в темній вулиці, суд, чи щось іншого, також не дуже

сприяючого доброму станові здоров’я й маєтку (бо ж якщо бестселером повість не стане то й не буде чим оплатити охоронців та адвокатів, бо й навіть дідько-чорт з цирографом на продаж душі – гріш сіркою ж не смердить – не пхається).

Отже то й залишається якісь окрайці до каста записувати, як хоч би роздуми над романтизмом. Бо один каже:

– Я романтик. От, подивись, там летить золотий листок клену... Летить та й роздумує про літо, що було, про осінь, що є, та про зиму, що буде...

– Мій листок то просто на землю бахне...

– Ні, він на землю злине повільно, як пір’їнка та буде на вітрі шелестіти, котитися від кущика трави до кущика...

– А мій впаде, притопче його корова та ще й насере на нього!

– О ні, там де ростуть клени корови не ходять. І листочок буде собі сумирно лежати аж випаде сніг, а тоді він стане гнити, гнити, гнити...

– О, то ти справді романтик!

25.10.2005 р.

Минулого тижня був у лікаря. Лікар наказали поробити аналізи різних фізіологічних рідин мого організму. Що з цих аналізів вийде? Боюся, що висновок може бути лише один – через 40-50, ну може 60-ть, років прийдеться помирати. Рідну Землю-Матінку своїм благородним трупом начиняти! Ой бідна ти моя головонько! Ой як добре, що я того всього не буду бачити, а то ще б

сльозу жалю на похороні свого пролив, а „хлопакам” плакати ж не личить!

А якщо йдеться про це останнє слово то довідався із два дні тому, що у Вуорлі кажуть „лич” на ту частину свинячої анатомії, яку ми вдома звемо просто „рилом”. У словнику Грінченка вичитав, що „лич” (але жіночого роду, бо у Вуорлі то чоловічого) це справді слово в Україні відоме – також у версії „личчя”. Це б вказувало на те, що українці дуже давно перед Дарвіном відкрили, що людина від тваринного світу свій рід веде й це в мові закодували. В мові записане й це, що людина від свині даліше на шляху еволюції „просунута”, бо коли в свині всього лише „личчя” то в людини вже аж „обличчя”!

05.11.2005 р.

Їдемо через село Нове Березово. На право дорога на Гайнівку, біля якої за селом стоїть дерев’яна каплиця, з лівої сторони церква мурована, побудована „за царя”, даліше церква дерев’яна, побудована ще за церковної унії. А перед нами мурована капличка, також „за царя” побудована – на роздоріжжі. Тут одна дорога на Куойли, друга на Новий Корнин, а третя на Чижики. Як цю капличку будували то люди возами-железнями їздили. А зараз ганяються бистроїздними автомашинами та в святу будівлю через необережність або й п’янство врізатися можуть. Але, коли хтось на великій швидкості об цю капличку розіб’ється та заб’ється то все ж таки йому хіба не варто сподіватися на пришивишене відпущення гріхів...

14.11.2005 р.

Листопад. Половина місяця. Золота осінь помалу стає чорною. Щось помирає в природі, щось завмирає, щоб зимувати. Дерев’я дочекають весни, багатьох з людей – ні. Принесуть труну на могилку, поставлять над порожньою ще ямою та стануть роздумувати. Дехто подумає, що так помер як і жив. Інший подумає, що як жив так і помер. Де тут причина, де наслідок? Люди все більше відмежовуються від смерті – займаються нею похоронні фірми. Але як би не відвертатися від неї вона й так прийде – до твоєї сім’ї, прийде і до тебе. Але тоді то певно не буде несподіванка, адже скільки разів чув про людей, як прожили 80-ть, 90-то, 100 років, ранком спокійно сповіщали, що сьогодні помруть і справді увечері біля їхньої труни читали Псалтир та співали пісні про вічність та Суд Господній. Так, я вчора був на могилах у Новому Бере-

зові, де спочивають прадіди дітей моїх та дивився на почорнілі дерев’яні хрести та позеленілі від моху кам’яні пам’ятники. Що ж – осінь...

06.12.2005 р.

Тихий голос перепалює оборонні стіни, вивертає височезні брами. Голос пісні, голос молитви – до Бога, до всієї рідної землі. Декого її позбавлено. Ось місяць тому мандрував я південними регіонами Закерзоння. Тут земля підноситься до неба, а на небі цьому, чорному – зорі як коти на теплій печі... Пухнасті такі і, здається, руку простягнувши, погладиш їхні іскристі хутра.

Там йдеться попід небом до Антоничевої Новиці і Никифорової Криниці

«Доносити музику основану на менталітеті українських традицій...»

Закінчення з 23 стор.

Є така ниточка, яка нас з’єднує. Це любов до української пісні, українських обрядів, хоча дуже шкода, що зараз наші зустрічі перетворюються доволі часто на такі вечорниці в пабі з пивом. Однак, я думаю, що хтось, хто хоче почути нашу музику і взяти з неї щось для себе, візьме. У нас нема такої традиції просто відбутися час, ми хочем зацікавити людей красою нашої пісні, нашої мови, мелодії. Мені здається, що в якийсь мірі це вдається. Я не хотів би копіювати когось. Можливо, хтось приїжджає грати забаву заради танців ітд. А мені би хотілось, щоб нас приймали все таки як носіїв сучасної української культури і наслідувачів української традиційної пісні, не шумної, не дуже модернової, не показової.

За цей час коли „Чорні черешні” не були тут, ми зробили дуже великий крок у професійному плані. Думаю, що цей музичний матеріал, який ми зараз маємо, він є актуальний і зацікавить публіку, що ті люди, які прийдуть послухати нашу програму, почують багато корисного, у першу чергу із того доробку оснований на менталітеті українських традицій.

– Упродовж років ви приїжджали до нас і з ансамблем, і з сольними концертами...

– Так, у 2002 році, на день народження Тараса Шевченка я виступав тут, у Білостоці, соло. З віком я втомлю-

(Крениці – так вона зветься в місцевій говірці), там попід небом палає Краса.

Кличе вона живих та снується, молиться за усопших вже творців своїх, які зводили хижі для буднів і церкви для свят, які ставили хрести при дорогах і на могилах предків. Чуємо її в словах розмов повсякденних, віршах поетів та музиці і піснях. Але чи заглушить вона сум, чи загойть рани? Це ж від нас залежить, чи переможе в нашій душі інстинкт будування життя, чи, може, інстинкт археолога, який вмислише копіюватися на рідному цвинтарі і попе-лищі.

Фото Ю. Гаврилюка

юся від цілодобових пісень і танців, мені хочеться чогось такого спокійнішого і тому мені було дуже приємно виступати на Шевченківських днях.

– Крім Шевченківської академії, ви неодноразово виступали і в білостоцьких пабах, і на українських фестивалях, грали так само на танцювальних забавах, маланках. Яка форма музичного спілкування для Вас найбільш до вподоби?

– Протягом останніх шести років ми дуже активно працюємо в пабах на Україні, на концертних майданчиках, у нас виступи майже щодня. Концерти у пабах – це зараз така форма молодіжного спілкування, однак, приходять також старші, які хочуть з нами просто поспілкуватися. Тут, на Підляшші, ми граємо для всіх бажаючих, там ми граємо для українців, які знають, чого вони хочуть. Трохи існує різниця, можливо в традиціях. У Польщі дуже вміють і люблять танцювати. Тому ми готуємо навмисно танцювальні пісні і стандарти світової культури. Для нас це в якійсь мірі інтерес – вправлятися у різних жанрах музики. Але для мене найприємніше взяти просто гітару і приймати сюди з акустичною програмою у спокійному культурному закладі і поспівати для людей. Я би співав тоді цілий вечір, пів ночі, і навіть до ранку.

– Дякую за розмову.

Розмовляла Людмила ЛАБОВИЧ
Фото Архів „НБІН”

3 хроніки подій на Підляшші

«Відкриємо своє минуле»

20 серпня – 9 вересня на середньовічному городищі у Збучі проходили археологічні варшати «Відкриємо своє минуле». Відбулися вони у рамках проекту «Країна зубра – зрівноважений розвиток сільських територій у Регіоні Біловезької пуші спертій на природничі та культурні цінності», що його у рамках Місцевої групи діяльності «Біловезька пуша» реалізує Товариство «Спадщина Підляшшя» у співпраці з гмінами Чижі, Орля і Дубичі Церковні. Профінансовано проект між іншими з фондів європейської програми «Лідер плюс».

У варшатах взяла участь сільська молодь з гмін, які обняті програмою «Лідер плюс». Першим їх етапом було теоретичне введення у проблематику пов'язану з археологією, згодом молоді люди під час археологічних розкопок практично знайомилися з професією археолога та пізнавали карту тисячолітньої історії городища у Збучі. Варшати повели спеціалісти з Товариства «Спадщина Підляшшя», а також Інституту археології та етнології Польської академії наук.

Міжнародний ярмарок пограниччя

26 серпня при водосховищі в Сім'ятичах відбувся II Міжнародний ярмарок пограниччя. Узяло в ньому участь 130 виставників з різних регіонів Польщі, а також з Німеччини, Бельгії, Литви, Білорусі та України. Для підприємців – це була нагода зав'язати торговельні відносини та знайти нових клієнтів, відвідувачі могли поспробувати виробів регіональної кухні, подивитися традиційні ремесла, зробити покупки та послухати музичних концертів. При нагоді ярмарку відбулася конференція «Сім'ятичі – регіон, який сприяє господарчому розвитку».

Торги зорганізувало Сім'ятицьке консорціум господарчих ініціатив при допомозі Бургомістра міста Сім'ятичі та Староства Сім'ятицького повіту.

Весільні обряди у Гайнівці

2 вересня у міському амфітеатрі в Гайнівці відбулися Презентації весільного обряду. Захід зорганізував Гайнівський будинок культури в рамках проекту «Ближче се-

бе – Гайнівські зустрічі». Це міжкультурна ініціатива, реалізована в рамках Програми Сусідства Польща-Білорусь-Україна, метою якої є поширити транскордонні зв'язки у ділянці культури.

На заході виступили колективи з Підляшшя, Білорусі та України, які презентували інсценізації вибраних весільних обрядів. Підляський весільний обряд «спомання» околиць Гайнівки показав ансамбль місцевого будинку культури, натомість випікання короваю та благословення молодої перед виїздом до шлюбу – молодіжний колектив «Лодомир», що діє при Центрі позашкільної освіти у Володимирі-Волинському. Молоді виконавці з України презентували також кількатисячний публіці, що прибула до амфітеатру, українські народні танці.

Почався шкільний рік

3 вересня почався новий 2007/2008 шкільний рік. Цього року заняття з української мови на Підляшші почало коло 250 дітей та молоді. Це більше число ніж у попередніх роках. Однак кількість самих пунктів зменшилася – перестали існувати пункти навчання української мови при Початковій школі в Орлі та при Загальноосвітньому ліцею ім. Т. Костюшка у Більську.

Цього року заняття з української мови надалі ведуться у Дитячому садочку № 9 «Лісова поляна» у Більську. На уроки учасцяє коло 80 дошкільнят. Вивчення української мови продовжують також учні Комплексу шкіл ім. А. Міцкевича в Більську. Там на рівні усіх класів, починаючи від першої почат-

кової школи та кінчаючи на останній гімназії, вчиться рідної мови 122 дітей, з чого 11 у першому класі.

Окрім Більська навчання української мови ведеться у Початковій школі в Черемсі та міжшкільному пункті навчання при Початковій школі № 12 у Білостоці. У Черемсі у трьох групах учасцяє на заняття 36 дітей. У Білостоці, також у трьох групах, вчиться української мови 16 учнів, віком від садочка по ліцей.

Цього шкільного року в будинку Початкової школи № 34 у Білостоці почала діяти Православна початкова школа, заснована Православним братством св. Кирила і Мефодія. Поступило в школу всього 10 дітей. Як мов національних меншин вони будуть вчитися російської та білоруської. Заняття з української мови у школі не передбачуються.

«Гілочка» з концертом у Хороші

8-9 вересня відбувалися заходи 494-го Дня народження Підляського воєводства поєднані з відзначенням 500-ліття Хороші. У рамках святкувань відбувалися історична сесія, виставка фотографій та народного ремесла, а також музичні виступи. Другого дня в містах Ізабелли Браницької виступив з концертом український дитячий колектив «Гілочка» з Черемхи.

Метою «Дня народження Підляського воєводства» є продовжувати та презентувати історичні та культурні цінності регіону. Захід зорганізував Воєводський осередок анімації культури в Білостоці.

Молодь працює на городищі у Збучі

Археологічний фестин

9 вересня на середньовічному городищі за селом Збуч відбувся V Археологічний фестин «Городище 2007». Захід є промоцією історичної пам'ятки гміни Чижі – городища з IX ст.

Як і в попередніх роках презентовано на ньому середньовічні битви та колишні ремесла, як гончарство, ковальство, або вишивання, можна було поспробувати регіональних кулінарних виробів, відбувалися також музичні концерти. Цього року виступи на сцені між іншими «Черемшина» з Черемхи, «Гілочка», так само з Черемхи, «Родина» з Дуб'яжина, а також колективи з України, які того ж дня виступали на українських обжинках у Мощоні Королівській – між іншими «Краєни» з Рівного та «Барви» з села Чудниця.

У рамках фестину відбулися врочисте підсумування проекту «Відкриймо своє минуле» та презентація археологічних знахідок.

Археологічний фестин організували вїт гміни Чижі, Гмінний осередок культури в Чижах та Місцева група діяння «Біловезька пуща», яка виникла в рамках програми «Лідер плюс», та завданням якої є активізація локального суспільства.

«Незвичайна полька»

10 вересня відбулося підсумування загальнопольського конкурсу, який промує локальну активність жінок, на звання «Незвичайної польки». Його метою є показати вартість діяльності на користь інших, а зокрема на користь малої місцевої громади.

Журі, у складі якого знайшлися акторка Ева Блашчик, історик літератури Казімера Щука та режисер Казімеж Куц, нагородило символічними деревцями акації 16 з-

посеред 267 жінок з цілої Польщі. З Підляського воєводства нагороду отримала Мирослава Семенюк-Моравська, бібліотекарка з Дубич Церковних, яка від кількох років займається реалізацією проєктів, що торкаються збереження нагромадженого віками на Підляшші надбання – між іншими традиційних ремесел та місцевої української говірки. У своїх проєктах вона намагається поєднувати два покоління – найстаріше та наймолодше. Паню Мирославу вирізено за внесок у розвиток місцевого середовища, суспільну діяльність та новаторство реалізованих проєктів.

«Воєводські обжинки»

16 вересня у Соکیلці відбулися «Воєводські обжинки». У рамках заходу організовано конкурс на найкращі традиційні вінки. Третю нагороду маршалка Підляського воєводства за перепелицю отримав народний підляський колектив з Малинник.

«Супрасльський кодекс» на списку світової спадщини ЮНЕСКО

20 вересня до реєстру ЮНЕСКО «Пам'ять світу» внесено «Супрасльський кодекс». Це загальновідома славістам церковна богослужбова книга, яка була списана в XI ст. у південнослов'янських землях, на території сьогодишньої Болгарії. Це одна з найстарших пам'яток староцерковнослов'янського письменства. Водночас це єдина такого значення пам'ятка, яка зберігалася у нашому регіоні. Упродовж кількох віків, від 1582 року, кодекс знаходився у супрасльській монастирській бібліотеці, де у 1823 році відкрив його професор Михайло Бобровський, уродженець підляського села Віль-

Благівіщенський монастир у Супраслі – місце відкриття М. Бобровським болгарського кодексу із XI ст. (Фото Ю.Г.)

ка Ваганівська. Саме він як перший подав до відома існування «Супрасльського кодексу».

Заява про включення кодексу до списку світової спадщини ЮНЕСКО була подана спільно Польщею, Росією і Словенією. У цих країнах зберігаються нині фрагменти манускрипту.

Церковні врочистості у Білостоці

21-22 вересня у соборі св. Миколая у Білостоці відбувалися врочистості пов'язані з XV роковинами перенесення мощей святого мученика Гавриїла з Гродна до Білостоку. Головну божественну літургію відправив митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава у супроводі кільканадцяти єпископів з Польщі та з-за кордону.

При нагоді заходу відбулися X «Білостоцькі дні цер-

ковної музики». Окрім дитячих і молодіжних хорів білостоцьких парафій, виступив на них із концертом хор церкви Всіх святих землі Волинської «Волинські дзвони» з Луцька.

Наукова конференція у Білостоці

24-25 вересня в Університеті у Білостоці відбувалася II Міжнародна наукова конференція «Пограниччя – культурні, літературні та мовні контакти». Узяли в ній участь науковці з Польщі, Білорусі та України. Серед доповідей були й такі, які торкалися польсько-українсько-білоруського пограниччя, суспільно-культурного життя української меншини в Польщі, українсько-польських фольклорних взаємин.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Єднаємося у скорботі з
Єлизаветою Нелипинською
з приводу смерті її

БАТЬКА

і висловлюємо щире співчуття

Головна управа
Союзу українців Підляшшя

МИРОСЛАВ ТРОХАНІВСЬКИЙ

Козаки
на морі

Козаць-
кий
напад

*Осінній вид коснянської церкви св. Миколая
Фото Ю. Гаврилюка*